

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МОЛГАМОВА ЛІЛЯ ОЛЕКСІЇВНА

УДК 811.111:159.96]-053.6(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОНЦЕПТ *DEATH* В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ:
ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 03 – Гуманітарні науки
(Галузь знань 035 – Філологія)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л. О. Молгамова

Науковий керівник – Таценко Наталія Віталіївна, доктор філологічних наук,
професор

Суми – 2024

АНОТАЦІЯ

Молгамова Л. О. Концепт DEATH в англomовному дискурсі: лінгвосинергетичний аспект. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія». – Сумський державний університет, Суми, 2024.

У дисертації концепт визначено як ментальну репрезентацію абстрактної одиниці знання, яка зазнає модифікації через індивідуальні характеристики особистості, зокрема освітній рівень, соціальний статус, культурну приналежність та релігійні переконання. Ця структурована думка об'єднує вербальні та невербальні компоненти знання про досліджуваний об'єкт, активно впливаючи на пізнання та комунікацію індивіда. Вона маніфестується в мовленнєвих актах, вимагаючи аналізу в контексті взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних з інтеграцією особи в більш широкий екстралінгвістичний і соціокультурний контекст.

Об'єктом дослідження є концепт DEATH в англomовному дискурсі, предметом дослідження – мовні вияви концепту, які реалізують концепт у дискурсі і доводять його синергетичний характер.

Доведено, що повне розуміння актуальності комплексного аналізу концептів виходить за межі чинних лінгвокультурологічних і лінгвокогнітивних методів. Обидва підходи взаємодоповнюють один одного, оскільки концепт є ментальним утворенням у свідомості індивіда, що слугує мостом до культурної концептосфери соціуму, а також одиницею культури, фіксуючи колективний досвід, який стає частиною індивідуального надбання. Лінгвокогнітивний аналіз простежує шлях від індивідуальної свідомості до культурних узагальнень, тоді як лінгвокультурологічний аналіз – від культури до особистісної свідомості. Сучасні методи, такі як дефініційний аналіз, етимологічне дослідження, аналіз через лексико-семантичні поля, асоціативні експерименти та концептуальний аналіз є головними у вивченні лінгвокультурних і лінгвокогнітивних аспектів концептів.

Дискурс проаналізовано як складну та багатовимірну категорію, що віддзеркалює мовленнєву взаємодію та комунікаційні процеси в суспільстві, зокрема соціокультурні, психологічні, ідеологічні та інституційні детермінанти, які формують структуру та сутність мовлення. Дослідження дискурсу є основним для розуміння механізмів, за допомогою яких мова є інструментом вербалізації концептів і конструювання соціальних взаємодій, відносин і культурних нормативів.

Розглянуто, що корпусна лінгвістика є ефективною методологією для аналізу концептів, оскільки вона забезпечує систематичний та об'єктивний підхід до вивчення мовного матеріалу, дозволяючи обробляти значні обсяги даних за короткий період. Застосування конкордансів, корпусних словників і статистичних методів аналізу розширює можливості дослідників для глибокого розуміння концептів і варіативності їхнього трактування серед різних мовних груп.

Висвітлено центральний принцип синергетики стосовно того, що порядок і організація можуть виникнути спонтанно з хаосу через процеси внутрішньої самоорганізації та взаємодії із зовнішнім середовищем, що сприяє адаптації та самозбереженню. Основа цієї парадигми полягає в еволюційному розумінні цілісності, де аналіз явищ переходить від розгляду лінійних зв'язків до нелінійної, хаотичної варіативності, водночас зважаючи на вплив зовнішніх чинників і переходячи від дискретності до фрактальності для відображення безперервної динаміки систем. Концепт розглянуто як саморегульовану, гомеостатичну, ієрархічно організовану систему з нелінійною динамікою та фрактальною структурою, що виявляє тенденцію до самоподібності. Це підкреслює механізми формування та подання концептів у мові, відкриваючи нові перспективи для розуміння когнітивних процесів, асоційованих із вербалізацією концептів.

Окреслено, що відсутність уніфікованої структури концепту, яка одночасно враховувала б усі його аспекти, вимагає розроблення нових міждисциплінарних підходів, які б дозволили кореляцію між мовою і мисленням через вивчення когнітивних процесів лінгвістичними методами. Цей підхід передбачає аналіз мовленнєвої діяльності як взаємодійної системи з іншими системами в мовному

середовищі, розглядаючи концепт як динамічну когнітивну модель, на яку впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Доведено, що такий лінгвосинергетичний аналіз є ефективним засобом для вивчення функціонування концептів, зважаючи на їхню багаторівневу структуру та динаміку змін у часі.

У межах здійсненого аналізу було ідентифіковано та охарактеризовано ім'я концепту DEATH. Було розроблено лексико-семантичну структуру концепту DEATH, що дозволило виявити понятійний зміст цього концепту. Твердження про фрактальність лексико-семантичного поля концепту DEATH підкріплено аргументами, що фрактальність проявляється в його рекурсивності: лексико-семантичні варіанти можуть необмежено розвиватися та комплектуватися, зберігаючи організованість. Рекурсивність знаходить вираження як у змісті, так і у формі подання інформації, де кожен мікрофрактал має здатність до автономного функціонування, а властивість самоподібності забезпечує єдність у різноманітті, формуючи цілісне сприйняття поля. Було створено фреймову модель для концепту DEATH, де було аргументовано ідею про його фрактальну рекурсивність.

З використанням методології лінгвістичних мереж було систематизовано значення концепту DEATH відповідно до основних пропозиційних моделей. Лінгвістична мережева модель концепту продемонструвала, що смерть може бути інтерпретовано через різноманітні атрибути та контексти, описуючи її як процес або стан, що може мати багато причин і наслідків, а також асоціюватися з різними символами та емоціями. Ця модель підкреслює фрактальну природу концепту DEATH, де кожен компонент вбудовується в інший, створюючи складну, динамічну та рекурсивну структуру.

Доведено, що фрактальне розташування елементів мережі забезпечує єдність концептуальної структури, де значення кожної окремої моделі містить у собі значення всіх інших, узагальнюючи або визначаючи їх наперед. Це означає, що за будь-якою окремою моделлю можна реконструювати всю концептуальну мережу з її компонентами, указуючи на самоподібність, складність, динамічність і рекурсивність лінгвістичної мережі концепту DEATH.

На основі принципів синергетики було розроблено цілісну лінгвосинергетичну модель концепту з використанням категоріального і понятійного апарату синергетики в лінгвістиці для пояснення механізмів саморегуляції концепту як структури, що самостійно організовується в гомеостатичну, ієрархічну систему з відкритою нелінійною динамікою. Дослідження підтвердило фрактальну природу концепту з акцентом на його основні характеристики: самоподібність, динаміку, нерегулярність, рекурсивність і дробовість, де кожен елемент містить інформацію про ціле, здатен до саморозвитку та має здатність до автономної функції, зберігаючи водночас єдність у різноманітності та формуючи цілісне сприйняття концепту.

Проаналізовано, що розвиток концепту проходить через різні фази (від початкової до кінцевої) з можливістю переходу до нових станів або повернення до попередніх за умови флуктуацій. Ця модель підкреслює неперервний характер еволюції концепту, що проявляється в безкінечній послідовності тимчасових станів, що взаємозалежно трансформуються. Лінгвосинергетичний підхід до вивчення фракталів відкриває нові перспективи для аналізу складних, багаторівневих структур, надаючи змогу глибше зрозуміти багатомасштабність і стереоскопічність об'єктів різноманітного походження.

Дослідження соціокультурного аспекту концепту DEATH в англomовному контексті виявило, як мова слугує засобом подання та інтерпретації поняття смерті, сприяючи формуванню уявлення про лінгвістичну цілісність концепту. Аналіз концептуальних метафор концепту DEATH висвітлив різні виміри феномену смерті, зокрема його інтерпретацію як зміну стану, кульмінацію життєвого шляху, особистого досвіду, природної частини існування, полегшення від страждань або переходу до іншого стану. Застосування асоціативного експерименту додатково розкрило, як англomовне суспільство концептуалізує смерть, акцентуючи на емоційній втраті, природності, страху перед невідомістю, релігійних переконаннях і невизначеності.

Практичне застосування методики лінгвальних мереж дозволило розробити і застосувати на практиці методику виявлення і попередження депресивних станів серед молоді, яка уникає відвертих розмов на тему смерті.

Ключові слова: *концепт, англомовний дискурс, когнітивно-семантичний аспект, лінгвосинергетичний аспект, соціокультурний аспект, атрактор, фрактальність, нелінійність, самоорганізація, фреймове моделювання, синергетичне моделювання, метафоричне моделювання, концептуальна метафора, асоціація, філософія смерті.*

ABSTRACT

Molhamova L. O. The Concept of DEATH in English-speaking Discourse: A Lingvosynergetic Aspect. Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 035 «Philology». – Sumy State University, Sumy, 2024.

The dissertation defines the concept as a mental representation of an abstract unit of knowledge that undergoes modification through individual characteristics of a person, including education level, social status, cultural affiliation, and religious beliefs. This structured thought combines verbal and non-verbal components of knowledge about the studied object, actively influencing the cognition and communication of an individual. It manifests in speech acts, requiring analysis in the context of the interaction of external and internal factors related to the integration of the individual into a broader extralinguistic and sociocultural context.

The object of study is the concept of DEATH in English discourse, and the subject of study is the linguistic manifestations of the concept, which realize the concept in discourse and demonstrate its synergetic character.

It has been proven that a complete understanding of the relevance of a comprehensive analysis of concepts goes beyond the existing methods of linguocultural and linguocognitive approaches. Both approaches complement each other, as the concept acts as a mental formation in the consciousness of an individual, serving as a bridge to the cultural conceptosphere of society, as well as a cultural unit, recording the collective experience that becomes part of the individual's heritage. Linguocognitive analysis traces the path from individual consciousness to cultural generalizations, while linguocultural analysis leads from culture to personal consciousness. Modern methods, such as definitional analysis, etymological research, analysis through lexical-semantic fields, associative experiments, and conceptual analysis, are key in studying the linguocultural and linguocognitive aspects of concepts.

Discourse is analyzed as a complex and multidimensional category that reflects verbal interaction and communication processes in society, including sociocultural,

psychological, ideological, and institutional determinants that shape the structure and essence of speech. The study of discourse is key to understanding the mechanisms by which language serves as a tool for verbalizing concepts and constructing social interactions, relationships, and cultural norms.

Corpus linguistics is presented as an effective methodology for analyzing concepts, providing a systematic and objective approach to studying linguistic material, allowing for the processing of significant amounts of data in a short period. The use of concordances, corpus dictionaries, and statistical analysis methods expands the possibilities for researchers to deeply understand concepts and the variability of their interpretations among different linguistic groups.

The central principle of synergetics regarding the spontaneous emergence of order and organization from chaos through processes of internal self-organization and interaction with the external environment, promoting adaptation and self-preservation, is highlighted. The basis of this paradigm lies in an evolutionary understanding of wholeness, where the analysis of phenomena transitions from linear connections to nonlinear, chaotic variability, taking into account the influence of external factors and moving from discreteness to fractality to reflect the continuous dynamics of systems. The concept is viewed as a self-regulated, homeostatic, hierarchically organized system with nonlinear dynamics and a fractal structure, revealing a tendency towards self-similarity. This underscores the mechanisms of formation and representation of concepts in language, opening new perspectives for understanding cognitive processes associated with the verbalization of concepts.

The absence of a unified structure of the concept that simultaneously took into account all its aspects requires the development of new interdisciplinary approaches that would allow for a correlation between language and thinking through the study of cognitive processes by linguistic methods. This approach involves analyzing speech activity as an interacting system with other systems in the linguistic environment, considering the concept as a dynamic cognitive model, influenced by both internal and external factors. It has been proven that such a lingvosynergetic analysis is an effective

means of studying the functioning of concepts, taking into account their multi-level structure and the dynamics of changes over time.

In the course of the analysis, the name of the concept DEATH was identified and characterized. A lexical-semantic structure of the concept DEATH was developed, allowing for the revelation of the conceptual content of this concept. The assertion of the fractality of the lexical-semantic field of the concept DEATH is supported by arguments that its fractality is manifested in its recursiveness: lexical-semantic variants can develop and complexify indefinitely, maintaining organization. Recursiveness is expressed both in content and in the form of information presentation, where each microfractal is capable of autonomous functioning, and the property of self-similarity ensures the execution of the law of unity in diversity, forming a holistic perception of the field. A frame model was created for the concept DEATH, where the idea of its fractal recursiveness was argued.

Using the methodology of linguistic networks, the meanings of the concept DEATH were systematized according to the main propositional models. The linguistic network model of the concept demonstrated that death can be interpreted through various attributes and contexts, describing it as a process or state that can have many causes and effects, as well as being associated with different symbols and emotions. This model emphasizes the fractal nature of the concept DEATH, where each component is embedded in another, creating a complex, dynamic, and recursive structure.

It has been proven that the fractal arrangement of network elements ensures the unity of the conceptual structure, where the meaning of each separate model includes the meanings of all others, generalizing or predicting them. This means that for any separate model, the entire conceptual network with its components can be reconstructed, indicating the self-similarity, complexity, dynamism, and recursiveness of the linguistic network of the concept DEATH.

Based on the principles of synergetics, a comprehensive lingvosynergetic model of the concept was developed, using the categorical and conceptual apparatus of synergetics in linguistics to explain the mechanisms of self-regulation of the concept as a structure that independently organizes itself into a homeostatic, hierarchical system with open

nonlinear dynamics. The study confirmed the fractal nature of the concept, focusing on its main characteristics: self-similarity, dynamism, irregularity, recursiveness, and fractionality, where each element contains information about the whole, is capable of self-development, and has the ability to function autonomously, while maintaining unity in diversity and forming a holistic perception of the concept.

The development of the concept goes through various phases, from the initial to the final, with the possibility of transitioning to new states or returning to previous ones in conditions of fluctuations. This model emphasizes the continuous nature of the concept's evolution, manifested in an infinite sequence of temporary, interdependent transforming states. The lingvosynergetic approach to studying fractals opens new perspectives for analyzing complex, multi-level structures, allowing for a deeper understanding of the multiscale and stereoscopic nature of objects of various origins.

The study of the sociocultural aspect of the concept DEATH in the English-speaking context revealed how language serves as a means of representing and interpreting the notion of death, facilitating the formation of an understanding of the linguistic integrity of the concept. The analysis of conceptual metaphors of the concept DEATH highlighted various dimensions of the phenomenon of death, including its interpretation as a change of state, the culmination of life's journey, personal experience, a natural part of existence, relief from suffering, or transition to another state. The application of an associative experiment further uncovered how the English-speaking society conceptualizes death, focusing on emotional loss, naturalness, fear of the unknown, religious beliefs, and uncertainty.

The practical application of the methodology of linguistic networks allowed for the development and practical application of a methodology for detecting and preventing depressive states among young people who avoid open discussions on the topic of death.

***Keywords:** concept, English discourse, cognitive semantic aspect, linguistic synergistic aspect, sociocultural aspect, attractor, fractality, nonlinearity, self-organization, frame modeling, synergetic modeling, metaphorical modeling, conceptual metaphor, association, philosophy of death.*

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Розділ у колективній монографії

1. Молгамова Л. О. Алгоритм дослідження концепту: лінгвосинергетичний аспект. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts* : Scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2023. С. 441–466. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-20>.

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Молгамова Л. О. Компонентний аналіз імені концепту DEATH (на матеріалі англomовних лексикографічних джерел). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30. Випуск 4. Ч. 2. С. 97–101. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.4-2/19>.

2. Молгамова Л. О. Дуалістичність лексико-семантичного поля імені концепту DEATH. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Вінниченка. Серія: Філологічні науки*. 2020. Вип. 187. С. 286–295. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-4077.2020.187.45>.

3. Молгамова Л. О. Фреймова модель імені концепту DEATH. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2020. Вип. 1 (19). С. 304–311. DOI: [10.32342/2523-4463-2020-1-19-30](https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-1-19-30).

4. Молгамова Л. О. Роль концептуальної метафори у профілюванні концепту. *Філологічні трактати*. 2022. Вип. 14 (1). С. 103–111. DOI: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14\(1\)-11](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14(1)-11).

5. Молгамова Л. О. Асоціативний експеримент як емпіричний метод дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Філологія»*. 2023. № 2. С. 26–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.2.5>.

6. Molhamova L. Perpetuation of memory as a manifestation of the socio-cultural dimension of the concept of DEATH in monuments of art. *Philological Treaties*. 2023. Vol. 15, № 2. P. 109–119. DOI: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15\(2\)-12](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15(2)-12).

Публікації у виданнях, що входять до бази даних SCOPUS

1. Tatsenko N., Molhamova L. The concept of DEATH in modern English-speaking discourse: a linguosynergetic perspective. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics (online)*. 2021. Vol. 18, № 2. P. 51–74. ISSN1336782X.

2. Tatsenko N., Molhamova L. Concepts through a linguosynergetic lens (on the example of the concept of DEATH). *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologicni Nauki*. 2023. Vol. 1. Issue 25. P. 244–259. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-18.

Публікація в науковому закордонному виданні

1. Молгамова Л. О. Лінгвосинергетична модель концепту. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. № 3 (6). S. 27–34. DOI: 10.15804/PPUSN.2022.03.03.

Наукові праці апробаційного характеру

1. Молгамова Л. О. Лінгвосинергетичні погляди на онтологію «концепту». *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали Дев'ятої всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, Україна, 15–16 квітня 2021 р.). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 44–47.

2. Молгамова Л. О. Linguistic basis of linguosynergetics. *Інновації в науці: сучасний вимір* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників (Суми, Україна, 22 квітня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 331–333.

3. Molhamova L. A linguosynergetic view on the framework theory (on the example of the name of the concept DEATH). *Sustainable Trends and Challenges under COVID-19: Book of Abstracts of the 2ND Multidisciplinary Conference for Young Researchers* (Sumy, Ukraine, 29–30 November, 2021). Czech University of Life Sciences Prague, 2021. P. 65–66. ISBN 978-80-213-3158-7.

4. Молгамова Л. О. Лінгвосинергетика дискурсу. *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Суми, Україна, 30 листопада 2021 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 40–42.

5. Молгамова Л. О. Виявлення депресивних станів у підлітків: практичне застосування теоретичних досліджень з філології. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Переяслав, Україна, 3 грудня 2021 р.). Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2021. С. 170–172.

6. Молгамова Л. О. Трансмедіальність концепту DEATH в англomовному дискурсі. *Мультимодальність і трансмедіальність: когнітивний, прагматичний і семіотичний підхід* : матеріали Міжнародної наукової конференції (Харків, Україна, 22–23 квітня 2022 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 45–47.

7. Молгамова Л. О. Методика дослідження концепту: лінгвосинергетичний аспект. *Сучасна германістика: філологія для життя* : тези доповідей X Ювілейного міжнародного заочного наукового форуму (Харків, Україна, 19 жовтня 2022 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 44–46.

8. Молгамова Л. О. Корпусна лінгвістика як методологія дослідження концепту. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали X Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів

та співробітників (Суми, Україна, 27–28 квітня 2023 р.). Суми : СумДУ, 2023. С. 19–23.

9. Molhamova L. Methodology for Detecting Depressive States in Adolescents During Wartime. *Energy, Sustainability & Society: Book of Abstracts of the 4th Multidisciplinary Conference for Young Researchers (Prague, Czech Republic, 5–6 October 2023)*. Czech University of Life Sciences Prague. P. 84–85. ISBN 978-80-213-3333-8.

10. Молгамова Л. Відображення соціокультурного виміру лінгвістичного концепту СМЕРТЬ у пам'ятниках монументального мистецтва. *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура* : збірник наукових праць XI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Україна, 17–18 листопада 2023). Київ : НАУ, 2023. С. 246–251. ISBN 978-617-7990-01-6.

11. Молгамова Л. О. Дискурс як матеріал дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Перекладацькі інновації* : матеріали XIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, Україна, 24 листопада 2023 р.). Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 101–104.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	28
1.1. Онтологія лінгвістичного концепту.....	28
1.2. Методики дослідження концепту.....	35
1.2.1. Семантичні констеляції.....	36
1.2.2. Пропозиційні схеми.....	39
1.2.3. Ментально-психонетичний комплекс.....	41
1.2.4. Концептуальна метафора.....	44
1.2.5. Асоціативний експеримент.....	50
1.3. Дискурс як матеріал дослідження концепту.....	55
1.4. Обґрунтування вибору джерел даних для дослідження.....	60
1.5. Синергетичний підхід до аналізу лінгвістичного концепту.....	63
1.5.1. Методологічний апарат лінгвосинергетики.....	64
1.5.2. Структура концепту як головний елемент методології дослідження.....	68
1.5.3. Синергетичний характер концепту.....	74
1.5.4. Лінгвосинергетична модель концепту.....	79
Висновки до розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2. ФРАКТАЛЬНА ДИНАМІКА КОНЦЕПТУ DEATH.....	90
2.1. Компонентний аналіз імені концепту DEATH.....	90
2.2. Лексико-семантичне поле концепту DEATH.....	94
2.3. Фреймова структура імені концепту DEATH.....	101
2.4. Мережева модель концепту DEATH.....	107
2.5. Лінгвосинергетичний вектор функціонування концепту DEATH.....	113
Висновки до розділу 2.....	120

РОЗДІЛ 3. СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА КОНЦЕПТУ DEATH.....	124
3.1. Метафорична репрезентація DEATH як вияв культурологічного виміру концепту.....	124
3.2. Фрактальна модель DEATH: метафоричний складник.....	139
3.3. Соціокультурний вимір концепту DEATH: асоціативний експеримент.....	146
3.4. Авторська методика виявлення депресивних станів у підлітків.....	155
Висновки до розділу 3.....	159
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	161
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	163
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ.....	185
ДОДАТОК А. Анкета для проведення асоціативного експерименту.....	186
ДОДАТОК Б. Розміщення анкети в наукових англомовних спільнотах Facebook...190	
ДОДАТОК В. Відповіді респондентів на питання асоціативного експерименту.....191	
ДОДАТОК Г. Акт впровадження результатів дослідження у навчальний процес.....201	
ДОДАТОК Ґ. Акт впровадження результатів дослідження у наукову діяльність.....202	

ВСТУП

Як мовна особистість кожний *homo communicans* [131] має свою концептуальну картину світу. Ця картина складається з концептів, що відображають «знання людини про світ, уявлення про світ, яке в свою чергу відображає бачення та сприйняття реальності людини» [125, с. 13]. Ця картина не є однорідною, бо ці універсальні елементи залежать, насамперед, від лінгвокультурного світосприйняття особистості, що, зі свого боку, зумовлено рівнем її виховання, соціальним станом, приналежністю до тієї або іншої культури, віросповідання та ін. З іншого боку, концептуальне уявлення індивіда про світ формується на основі специфічної інформації, наявність якої обумовлено його особистими рисами, настроями та станом здоров'я. Індивідуальні особливості сприйняття світу особливо яскраво виявляються під час пояснення індивідом складних для сприйняття концептів (таких, наприклад, як DEATH, LOVE, GOD), експлікація сутності яких викликає активний прояв творчого потенціалу.

Феноменом, що завжди цікавив людину, є концепт DEATH. Останню науковці традиційно визначають як закономірну та неминучу завершальну стадію існування індивідуума (за Стенфордською енциклопедією філософії) [236]. Таке визначення могло б здатися ідеальним, якщо б поняття не було абстрактним, а кожен індивід не розумів би концепт DEATH по-своєму та не прагнув його пояснити.

Смерть є складним і багатогранним явищем, яке було предметом інтересу в різних дисциплінах, зокрема філософії, антропології, психології та лінгвістиці [174]. Так, концептуалізація смерті в англomовному дискурсі відображає різноманітні способи мислення та переживання смерті людьми. Наприклад, Ж. Сартр (Sartre) писав про смерть як можливість небуття або відсутність буття [191]. Е. Беккер (Becker) [115] висловлювався про смерть як про фундаментальну тривогу людини. В. Арора (Arora) [113] аналізувала культурну та соціальну конструкцію смерті та вмирання в діахронії. Ф. Палгі (Palgi) [182] вивчав те, як мову використовують для побудови та узгодження культурного розуміння смерті та вмирання. Б. Кінг (King) [157] досліджувала емоції,

що супроводжують смерть. К. Залеський (Zaleski) [190] писав, що смерть – це як уривок у книзі. Ш. Каган (Kagan) [155] досліджував концепт DEATH як особисту та філософську проблему.

У лінгвістиці вивчення концепту DEATH є темою досліджень протягом тривалого часу, але його комплексний аналіз досі викликає багато проблем [81; 183; 188; 212]. Його досліджували вчені як одну з найважливіших універсальних теософських ментальних формацій з абстрактною семантикою в концептуальних просторах різних мов. Висвітлювали особливості цього концепту Л. В. Гнаповська [15], Л. К. Суворова [94], Д. Янус (Janus) [154], А. Приходько [79], А. Уберман (Uberman) [211], Д. ван Екер (van Acker) [213].

Так, А. Приходько та А. Уберман (Uberman) проаналізували концепт DEATH із погляду лінгвокультурології та структурували його у формі фрейма, щоб виділити найважливіші характеристики його внутрішньої структури [80; 212]. Д. Янус (Janus) і Д. ван Екер (van Acker) досліджували різні аспекти його вербалізації, щоб пояснити когнітивну основу за допомогою мовних засобів [154; 213]. Я. Блейєн (Bleyen) [116] зробив значний внесок у концептуалізацію концепту DEATH.

Теоретичну основу цього дослідження становлять когнітивна лінгвістика [112; 124; 126; 127], когнітивна семантика [32; 125; 160–162; 178; 188], лінгвосинергетика [21; 22; 70; 71; 73; 130; 133; 149; 158; 202; 203; 221].

Беручи до уваги головну роль концептуалізації в розумінні явища смерті як важливої складової життя, дивно, що вчені ще не дійшли згоди щодо стандартизованого способу подання концепту DEATH. Припускаємо, що це пов'язано з тим, що традиційні підходи до аналізу концептів часто невідповідні для фіксації динамічної природи концепту та його зв'язку з іншими концептами і не дають цілісного розуміння концепту. У цьому дослідженні ми фокусуємо увагу на лінгвосинергетичному аспекті концепту DEATH в англomовному дискурсі, оскільки методологія лінгвосинергетики, розглянута в контексті взаємодії лінгвістичних ознак і семіотичних компонентів у мовному процесі, дозволяє досягнути більш глибокі та комплексні аспекти концепту DEATH через аналіз мовних взаємодій. Отже,

актуальність дослідження зумовлено необхідністю побудувати невід’ємну наукову лінгвосинергетичну модель концепту DEATH, яка була б здатна пояснити всі його виміри як саморегульованої гомеостатичної ієрархічної складної організованої відкритої нелінійної системи.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Наукове дослідження виконано в межах реалізації наукової теми 2-ї половини дня кафедри іноземних мов та лінгводидактики Сумського державного університету «Лінгвосинергетичні дослідження англomовних концептів» (04.2021–12.2026), номер держреєстрації – 0121U110475.

Наукову розвідку спрямовано на комплексний аналіз концепту DEATH із лінгвосинергетичного погляду з використанням англійської мови як матеріалу дослідження. **Мета дослідження** полягає в розкритті та аналізі взаємозв’язків між мовними, когнітивними та культурними аспектами концепту DEATH, лексиколізованого в сучасній англійській мові, зважаючи на досягнення лінгвосинергетики.

Досягнення мети зумовлює виконання таких **завдань**:

- систематизувати різні підходи до визначення концепту; проаналізувати методика його дослідження; зробити висновок щодо релевантності методики дослідження концепту його структурі;

- систематизувати методологію лінгвосинергетики; продемонструвати ефективність лінгвосинергетичного підходу в моделюванні складних концептів і поясненні їхнього функціонування на прикладі концепту DEATH;

- побудувати лексико-семантичне поле концепту DEATH та проаналізувати з погляду фрактальності його структури; побудувати лінгвістичну мережеву модель концепту DEATH у сучасному англomовному дискурсі і довести її синергетичний характер; здійснити аналіз концептуальних метафор концепту DEATH, підсумувати, як мова та культура синергетично формують наше сприйняття смерті; зробити висновки щодо змісту вивченого концепту з погляду лінгвосинергетики;

– дослідити соціокультурну динаміку концепту DEATH за допомогою вивчення метафоричного складника концепту і проведення асоціативного експерименту з інтерпретацією отриманих даних; довести синергію концепту DEATH у соціокультурному контексті;

– запропонувати практичне застосування теоретичних результатів дослідження і розробити авторську методику виявлення депресивних станів у підлітків.

Об'єктом дослідження є концепт DEATH в англомовному дискурсі, **предметом** дослідження – мовні вияви концепту, які реалізують концепт у дискурсі і доводять його синергетичний характер.

Матеріал дослідження під час проведення компонентного аналізу та побудови лексико-семантичного поля концепту DEATH ґрунтується на лексикографічних словниках різних типів, оскільки лексичні системи в різних словниках відображають фрагменти особливостей мовного світогляду, що лежить у понятійній основі концепту DEATH.

Для побудови концептуальної мережі концепту DEATH з ідентифікацією пов'язаних логічних предикатів (пов'язаних із смертю) проаналізовано 500 дискурсивних прикладів (випадково вибрані конкорданси), що являє собою лексема *death* у Корпусі сучасної американської англійської мови (СОСА). Підхід випадкового вибіркового зразка застосовують для максимально об'єктивної реконструкції концепту DEATH.

Концептуальні метафори концепту DEATH отримано методом суцільної вибірки з Корпусу сучасної американської англійської мови (СОСА). Проаналізовано загалом 992 приклади дискурсу пропозиційних схем вихідної сфери концепту DEATH і знайдено 176 метафоричних вживань компонентів вихідної сфери DEATH.

Синергетичне функціонування концепту DEATH проілюстровано на прикладі трьох оповідань різних літературних періодів і жанрів як показових із погляду наявності в них теми смерті – це «Hop Frog», Edgar Allan Poe (1849) («Жабеня» Едгара По) [244], «The School», Donald Barthelme (1981) («Школа» Дональда Бартелмі) [241]

та «Paper Menagerie», Ken Liu (2011) («Паперовий звіринець» Кена Лю) [243] та дискурсивних контекстів із Корпусу сучасної американської англійської мови (COCA) [242].

Методика дослідження передбачає використання загальнонаукових, міждисциплінарних і конкретно-наукових методів.

Для обґрунтування теоретичних і методологічних засад дослідження використовують загальнонаукові методи: *опис, аналіз і синтез*.

Міждисциплінарний метод *синергетичного моделювання* застосовують під час моделювання структури концепту та пояснення синергетичного характеру його функціонування.

Конкретно-наукові методи застосовують під час аналізу лінгвістичної природи концепту DEATH. Під час побудови лексико-семантичного поля – це *концептуальний аналіз* – опис змісту концепту за допомогою виокремлення імені концепту, проведення *компонентного аналізу* та *семантичного аналізу* вживання засобів вираження концепту.

Під час реконструкції концептуальної мережевої моделі концепту DEATH ми використовували метод побудови концептуальних мереж. Це є комплексною методологією концептуального аналізу, відомою як «*семантика лінгвальних мереж*» С. Жаботинської [30]. Побудова мереж на будь-якому концептуальному рівні використовує універсальний інструмент – обмежений набір пропозицій, які належать до п'яти абстрактних базових фреймів, де найбільш фундаментальні категорії мислення розташовано відповідно до способу сприйняття людиною речей досвідового світу.

Методологія дослідження концептуальних метафор складається з таких методів: *концептуальний аналіз джерела і цілі*, що беруть участь у процесі метафоризації; *порівняльний лінгвокультурологічний аналіз* мовних одиниць метафоричних висловлювань; *контекстологічний аналіз* сенсу метафоричних висловлювань. Це передбачає проведення концептуального аналізу з метою

виявлення концепту-цілі і концепту-джерела, структурування моделі концептуальної структури та визначення специфічності її вербалізації в мові.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що **вперше**:

- побудовано лінгвосинергетичну модель концепту, яка здатна пояснити синергетичний характер його функціонування;
- застосовано лінгвосинергетичну модель до пояснення синергетичного характеру концепту DEATH;
- обґрунтовано та доведено лінгвосинергетичний динамізм концепту DEATH в англomовному дискурсі;
- досліджено соціокультурний вимір концепту DEATH і сформовано уявлення про цілісність лінгвістичного концепту;
- розроблено авторську методику виявлення депресивних станів у підлітків, використовуючи тезаурус концепту DEATH.

Новизна зумовлює виокремлення **положень, винесених на захист**:

1. Дисертація демонструє ефективність лінгвосинергетики як методології для аналізу абстрактних концептів у дискурсі, розкриваючи багатогранну природу концептів і їхніх семантичних, когнітивних і культурних компонентів, покращуючи наше розуміння лінгвістичної концептуалізації.

2. Дослідження пропонує та підтверджує комплексну лінгвосинергетичну модель, яка пояснює синергізм концепту DEATH в лінгвокогнітивному вимірі. Модель пропонує нову основу для розуміння того, як концепт DEATH функціонує в англійському дискурсі як складна, динамічна система, на яку впливають соціокультурні контексти.

3. Наукова розвідка демонструє поглиблене дослідження соціокультурної динаміки концепту DEATH, підкреслюючи його мінливість і складність у різних культурних контекстах. Через лінгвосинергетичну призму це дослідження розкриває, як мовні вираження концепту DEATH відображають і формують культурне сприйняття та ставлення до смертності, сприяючи більш тонкому розумінню концепту DEATH.

4. Дисертація презентує нові методологічні внески в галузі когнітивної лінгвістики та лінгвосинергетики за допомогою поєднання теоретичного моделювання з емпіричним аналізом. Це унаочнено в розробленні авторської методики виявлення депресивних станів у підлітків за допомогою використання мережевої моделі концепту DEATH, демонстрації практичних наслідків теоретичних досліджень у розв'язанні проблем реального світу.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що дослідження є авторським внеском у розвиток лінгвосинергетичної теорії функціонування концептів. Дослідження розкриває глибокі зв'язки між лінгвістичними ознаками та семіотичними компонентами в мовному процесі і синергетичним характером концепту, що відкриває нові можливості для більш точного та комплексного аналізу мовної реальності. Дослідження додає до арсеналу лінгвістичної методології синергетичний підхід, що дозволяє досліджувати мовну динаміку на більш глибокому рівні. Це може вплинути на розвиток аналітичних інструментів і підходів у мовознавстві загалом. Дослідження відкриває можливості для співпраці з іншими науковими дисциплінами, такими як соціологія, культурологія, психологія, інформаційні науки та ін. Це може сприяти виникненню нових інтегрованих підходів до вивчення людської комунікації та культурної динаміки концептів.

Практична цінність дисертації полягає в тому, що дослідження лінгвосинергетичного аспекту концепту DEATH в англomовному дискурсі має широкий спектр практичних застосувань та імплементацій у різних сферах сучасного суспільства. Результати дослідження надають цінний інсайт у лінгвосинергетичну динаміку концепту DEATH в англomовному дискурсі; розкривають його соціокультурну специфіку та взаємозв'язок з англomовним дискурсом, що може бути важливою інформацією для культурологічних досліджень, допомагаючи зрозуміти співвідношення між мовою та культурою. Дослідження можна використовувати для розроблення освітніх матеріалів, спрямованих на вивчення комунікативних компетенцій і розуміння виразів, пов'язаних із концептом DEATH. Водночас, зважаючи на чутливість цієї теми, результати може бути використано для розроблення програм психологічної підтримки та консультування. Результати

дослідження може бути використано для розроблення алгоритмів і моделей оброблення природної мови, що визначають ефективність автоматичного аналізу текстів, які містять концепт DEATH.

Апробація результатів дослідження відбувалася за допомогою участі в наукових і науково-практичних конференціях, з яких:

а) вісім міжнародних:

– Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих дослідників «Інновації в науці: сучасний вимір» (Суми, Україна, 22 квітня 2021 року);

– 2ND Multidisciplinary Conference for Young Researchers «Sustainable Trends and Challenges under COVID-19» (Sumy, Ukraine, 29–30 November, 2021);

– IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі» (Суми, Україна, 30 листопада 2021 р.);

– III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами» (Переяслав, Україна, 3 грудня 2021 р.);

– Міжнародна наукова конференція «Мультиmodalність і трансмедіальність: когнітивний, прагматичний і семіотичний підхід» (Харків, Україна, 22–23 квітня 2022 р.);

– X Ювілейний міжнародний заочний науковий форум «Сучасна германістика: філологія для життя» (Харків, Україна, 19 жовтня 2022 р.);

– 4th Multidisciplinary Conference for Young Researchers «Energy, Sustainability & Society» (Prague, Czech Republic, 5–6 October 2023);

– XI Міжнародна науково-практична конференція «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура» (Київ, Україна, 17–18 листопада 2023 р.);

б) три всеукраїнські:

– IX Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів, викладачів та співробітників «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства» (Суми, Україна, 15–16 квітня 2021 р.);

– X Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів, викладачів та співробітників «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства» (Суми, Україна, 27–28 квітня 2023 р.);

– XIII Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Перекладацькі інновації» (Суми, Україна, 24 листопада 2023 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 19 наукових публікаціях:

а) 2 статті у виданнях, внесених до міжнародної наукометричної бази Scopus (2,81 авторський аркуш);

б) 1 розділ у міжнародній колективній монографії (1,6 авторських аркушів);

в) 1 стаття в закордонному виданні країни Організації економічного співробітництва та Європейського Союзу (0,65 авторських аркушів);

г) 4 статті в українських фахових виданнях, індексованих міжнародною наукометричною базою Index Copernicus (2,4 авторських аркушів);

д) 11 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій (0,92 авторських аркушів).

Усі публікації виконано одноосібно Л. Молгамовою, крім 2 статей у співавторстві у виданнях, індексованих базою Scopus.

Загальний обсяг публікацій становить 8,38 авторських аркушів.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (244 одиниці, з них 114 іноземною мовою), лексикографічної (16 одиниць) та ілюстративної літератури (4 одиниці), а також трьох додатків. Повний обсяг дисертації (з додатками) становить 200 сторінок, основний текст – 162 сторінки. Робота має 14 таблиць (переважно текст), 11 рисунків і 3 додатки, у яких наведено скріншоти розповсюдження анкети в соціальних мережах, анкета для проведення асоціативного експерименту і відповіді респондентів.

У **вступі** було розкрито актуальність дослідження, сформульовано його мету та завдання; визначено об'єкт, предмет і дослідницький матеріал дисертації; подано

методику проведення дослідження та висвітлено його наукову новизну. Також було висунуто положення на захист, відзначено теоретичне значення і практичну цінність результатів, наведено інформацію про апробацію та публікації, пов'язані з темою дисертації, надано інформацію про структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження» висвітлено основні теоретико-методологічні аспекти, що становлять фундаментальний каркас дослідження. Досліджено природу лінгвістичних концептів, основні їхні характеристики та взаємозв'язок із мовною реалізацією. Описано методики, які використовують для дослідження лінгвістичних концептів, значення асоціативного експерименту для визначення соціокультурних асоціацій із феноменом смерті. Структуру лінгвістичного концепту проаналізовано як основний елемент під час вибору методики дослідження концепту. Доведено доцільність проведення дослідження концепту на дискурсивних контекстах. Розглянуто значущість використання корпусів для аналізу лінгвістичних концептів. Запропоновано інноваційний синергетичний підхід до аналізу лінгвістичних концептів, що дозволяє вивчити їхню структуру та функціонування за нової перспективи. Детально проаналізовано методологічний апарат лінгвосинергетики, який є основою для дослідження. Висвітлено аспекти взаємодії концептів у мовному виразі та сприйнятті. Побудовано лінгвосинергетичну модель концепту, яка враховує його комплексну природу та динаміку в мовному середовищі.

Другий розділ «Фрактальна динаміка концепту DEATH» пропонує глибокий лінгвосинергетичний аналіз концепту DEATH. Доведено фрактальність лексико-семантичного поля концепту DEATH. Побудовано мережеву модель концепту DEATH, яка дає більш глибоке розуміння синергії структури концепту DEATH та всіх його компонентів. Застосовано лінгвосинергетичну модель концепту до концепту DEATH.

Третій розділ «Соціокультурна динаміка концепту DEATH» досліджує соціокультурний аспект концепту DEATH, зосереджуючись на його емпіричних проявах, впливі на суспільство та можливих практичних застосуваннях.

Проаналізовано метафоричні способи репрезентації концепту DEATH в англomовному дискурсі з лінгвосинергетичного погляду. Проаналізовано отримані результати асоціативного експерименту і встановлено їхній зв'язок із теоретичними результатами дослідження. Вивчено різні аспекти сприйняття смерті в різних культурних контекстах і її взаємозв'язок із соціальними нормами та цінностями. Авторську методику застосування результатів дослідження концепту DEATH для виявлення депресивних станів у підлітків розглянуто як практичний засіб застосування отриманої інформації під час наукового дослідження.

Загальні висновки узагальнюють результати глибокого лінгвосинергетичного аналізу концепту DEATH і його соціокультурної динаміки в англomовному дискурсі. Акцентовано увагу, що синергетичний підхід довів свою ефективність під час аналізу концепту DEATH, дозволяючи комплексно досліджувати його компонентну структуру, семантику та метафоричне відтворення в англomовному дискурсі.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні парадигми в лінгвістиці – це панівні підходи, які використовують для розуміння та вивчення мови. Поняття «наукова парадигма» вперше ввів у науковому контексті американський історик Томас Кун. Він визначає наукову парадигму як сукупність прийнятих усіма учасниками наукового співтовариства наукових досягнень, які протягом певного часу встановлюють модель для формулювання проблем і знаходження їхніх рішень. По суті, парадигма є шаблоном, методологією дослідження та способом мислення в науці щодо предмета дослідження [103, с. 280].

У сфері науки про мову традиційно виділено три наукові парадигми: порівняльно-історична парадигма, яка ґрунтується на застосуванні порівняльно-історичного методу; системно-структурна парадигма, що акцентує увагу на слові та всіх його аспектах у межах мовної системи та вивчає взаємодію мовних одиниць і внутрішню структуру мови; антропоцентрична парадигма, яка зміщує увагу дослідників з об'єкта на суб'єкт пізнання і ґрунтується на ідеї, що людина існує в контексті мови і мова в контексті людини [44]. Ми поділяємо думку О. Селіванової [84], що кожна із сучасних парадигм у лінгвістиці наближається до розуміння та вивчення різних аспектів мови і надає концепту різнопланові визначення.

1.1. Онтологія лінгвістичного концепту

З розвитком лінгвістичної науки змінюються погляди на онтологію концепту. Сучасні міждисциплінарні лінгвістичні парадигми ставлять за мету встановити кореляцію між мовою і мисленням на матеріалі мови за допомогою вивчення когнітивних процесів лінгвістичними методами. Інакше кажучи, «дискурсивна діяльність розглядається на базі внутрішніх ментальних процесів» [10, с. 8].

Когнітивна лінгвістика є такою сучасною парадигмою, яка розглядає мову як продукт людського пізнання та зосереджується на способах, у які мова відображає та формує наші ментальні уявлення про світ [91]. Дослідники цієї парадигми вивчають психічні процеси та уявлення, пов'язані з використанням мови, а також способи, якими мова впливає на пізнання та пізнання на мову.

Отже, актуальність сучасного лінгвістичного дослідження, як і лінгвістичної науки загалом, зумовлено «потребою переосмислення в новому дослідницькому ракурсі традиційної лінгвістичної проблематики» [22, с. 10] і надання такого визначення концепту, яке б пояснювало і систематизувало представлені в семантиці мови й отримані емпіричним способом знання про світ в умовах зміни наукової парадигми, коли ми вже просто не маємо права оперувати суто лінгвальними термінами для пояснення мовних явищ і процесів. Концепт як кардинальна одиниця концептуальної картини світу є центральним і найбільш суперечливим поняттям сучасної лінгвістики, вирізняючись неоднозначністю свого тлумачення, що свідчить про різноманіття його ознак і властивостей [100, с. 127].

У західній лінгвістиці термін «концепт» вперше використав філософ мови Г. Фреге (Frege) у 1892 році [195]. Він подав лінгвальний знак у формі трикутника, який складається з *назви / значення / об'єкта, концепту / значення і репрезентації / денотата*. На його думку, ім'я – це предмет, який людина сприймає органами чуття, значення – це сукупність ознак предмета (воно об'єктивне), уявлення – це образ предмета у світогляді особистості (він унікальний і суб'єктивний). Фреге випередив свій час своїми ідеями, але він підпорядкував свою теорію панівній тоді парадигмі структуралізму, у такий спосіб вилучивши ментальні образи з мовного значення і не пов'язуючи функціонування концепту з когнітивною діяльністю індивіда.

Сучасна теорія лексичних концептів і когнітивних моделей, запропонована В. Еванс (Evans) [135; 136], розрізняє вербальну реалізацію концепту та його пізнавальну сутність. Еванс (Evans) визначає концепт як «групу» мовної інформації, семантичну структуру «символічної одиниці» (тобто мовні одиниці із семантичним і фонетичним змістом, наприклад, слово, граматична структура). Концепти є

посередниками між словами та екстралінгвістичною реальністю [135]. Когнітивна модель є складовою концептуального (немовного) знання. У дискурсі можна спостерігати нашарування різних когнітивних моделей залежно від особливостей сприйняття індивідом реальності. Це може призвести до непорозумінь, оскільки одне й те ж саме лексичне поняття викликає різні асоціації в різних людей.

П. Чілтон (Chilton) пропонує інший підхід до моделювання понять, а саме схему асоціацій [120]. Для структурування концепту використовують геометричну побудову когнітивного простору. Ми вважаємо, що це допомагає проаналізувати динаміку змісту просторових концепцій, які можна візуалізувати графічно.

Інший погляд пропонує Д. Глінн (Glynn) [145]. Він заснований на підході лексичної мережі Р. Лангакера (Langacker) [171], який запропонував побудувати лексико-семантичний простір концепту. Глінн (Glynn) покращив підхід лексичної мережі за допомогою кількісного багатофакторного методу, який аналізує використання лексем у різних контекстах. Потім ці знання застосовують для аналізу когнітивних і функціональних особливостей лексеми в певному контексті. Суть методу полягає в такому: проаналізувавши велику кількість слововживання в різних контекстах, зокрема його граматичні особливості, компонентний аналіз його семантичного змісту, його екстралінгвальні особливості, Глінн (Glynn) робить висновок, яке значення слова є характерним для цієї мови / дискурсу / діалекту тощо. На нашу думку, цей метод був проривом для свого часу, оскільки він пов'язував вивчення мовних одиниць з аналізом дискурсу. Однак цей метод – трудомісткий, оскільки потребує аналізу великої кількості мовних одиниць.

Розвиваючи ці ідеї, К. Фішер (Fischer) [140] пропонує поєднати когнітивну семантику та корпусну лінгвістику в межах кількісного багатофакторного методу. Аналізуючи концепт, він також використовував інші методи, підкреслюючи роль корпусної бази даних у наданні матеріалу для дослідження.

Зараз лінгвісти стверджують, що на створення та розуміння дискурсу впливають не природні ситуації як такі, а їхні абстрактні репрезентації у свідомості мовців. Відповідно існує ментальний механізм, який фільтрує нескінченні списки

характеристик подій і ситуацій реального життя, щоб відсортувати ті, що стосуються поточного спілкування [178, с. 256]. Ці функціональні та різноманітні версії світу в людській свідомості називають когнітивними моделями [188]. Їхня природа та функції спонукають до великої кількості лінгвістичних досліджень. Ми можемо посилатися на багато критичних контурів таких варіацій, як домени, фрейми, ідеалізовані когнітивні моделі, схеми образів, пропозиційні моделі та їхні комбінації [121; 161].

Детальну класифікацію питання зробила О. Морозова [178], яка розрізняє культурну та ситуаційну когнітивні моделі. На її думку, культурні когнітивні моделі – статичні. Вони зберігаються в довготривалій пам'яті, організовуючи спільні знання про різні події, речі чи ситуації. Порівняно з культурними когнітивними моделями ситуативні когнітивні моделі є динамічними. Вони виражають відповідні властивості ситуацій і систематично їх організовують. Ситуативні когнітивні моделі є екземплярами культурних когнітивних моделей, які презентують лише їхні окремі частини, але характеризують їх більш детально та викликають багатші асоціації. Ситуативні когнітивні моделі не є збірними ментальними сутностями, що зберігаються в пам'яті: вони створюються лише тоді, коли в них виникає потреба [178, с. 256–257].

У східноєвропейській лінгвістиці когнітивні моделі відомі як концепти [81; 183]. Концепти – це досить широкі ментальні утворення, які формують світоглядний образ і мають раціональний, абстрактний, емоційний, особистісний та інші аспекти, охоплюючи когнітивні моделі всіх рангів (первинного, низького та високого рівнів). Вони містять риси як культурних, так і ситуативних когнітивних моделей, оскільки ми не можемо повністю розділити загальне суспільне знання та його реалізацію в дискурсі чи особистих ментальних моделях [203, с. 395]. Отже, концепт є динамічною когнітивною моделлю, що об'єднує як суспільні, так і особисті знання.

Сучасну таксономію концептів як широких концептуальних сутностей надають Ю. Давидюк і Н. Панасенко [125], які поділяють їх на кілька типів за типом знання, змістом і ступенем абстракції: 1) специфічний чуттєвий образ (образ конкретного

об'єкта) або явище в наших знаннях); 2) уявлення (узагальнені чуттєві образи різних предметів і явищ); 3) схема (розумове уявлення про предмет чи явище, що має просторово-знаковий контур); 4) поняття (поняття, що містить у собі найбільш загальні, суттєві ознаки предмета чи явища, його об'єктивно побудовану логічну характеристику); 5) прототип (категоріальне поняття, яке дає уявлення про типового представника певної категорії); 6) пропозиційна структура (модель конкретних сфер нашого досвіду, у якій виокремлено елементи (аргументи та основний предикат, що зв'язує ці аргументи), подано їхні характеристики та вказано на зв'язки між ними); 7) фрейм (мультиконцепт, який є «пакетом» інформації, знань про стереотипну ситуацію); 8) сценарій (динамічний кадр, який являє собою розтягнуту в часі послідовність кроків, епізодів); 9) гештальт (понятійна структура, цілісний образ, який поєднує чуттєвий і раціональний компоненти в єдності та цілісності) [там само, с. 10].

А. Мартинюк [52] виділяє чотири підходи тлумачення суті концепту відповідно до теорії пізнання: об'єктивістський, суб'єктивістський, емпіричний і діяльнісний. Розглянемо цю методологію тлумачення концепту за А. Мартинюк більш детально як найбільш, на наш погляд, узагальнену.

Об'єктивістська методологічна платформа відображає філософську ідею, що сприйняття дійсності індивідум здійснює за допомогою органів чуття, а сутність речей відтворюється в ментальних репрезентаціях, тобто концептах. Згідно з цією методологією концепт – це ментальна репрезентація дійсності, яка є основною одиницею ментальних і психічних ресурсів у нашій свідомості. Концепт також відображає знання та досвід людини, являє собою основну структуру інформації в пам'яті, ментальному лексиконі, концептуальній системі та мові мозку, а також усієї картини світу, що засвоєна в психіці людини [52, с. 82].

Суб'єктивістська теорія пізнання відображає філософську концепцію, за якою людина сприймає дійсність через органи чуття, але не може здійснити повне проникнення в сутність речей, оскільки ці речі не визначають способи взаємодії з ними або їхнє розуміння. У межах цієї теорії концепт втілює уявлення суб'єкта

пізнання (індивіда) про властивості об'єкта (позначуваного концептом), які формуються в процесі життєдіяльності під впливом соціокультурного досвіду. Концепт не об'єктивно відображає властивості самого об'єкта, а є результатом сприйняття та інтерпретації суб'єктом на основі його власного соціокультурного контексту [там само, с. 83].

Філософсько-культурологічний підхід розглядає концепт як згущення культури у свідомості людини; смисл, що виникає в межах певної культурної традиції, але відображає істоту творця (індивіда), а не об'єктивну реальність. Прихильники лінгвокультурного підходу (зокрема А. Приходько) [81, с. 15] розглядають концепт як умовну ментальну одиницю, спрямовану на дослідження мови, свідомості та культури. Згідно з цим підходом свідомість є місцем перебування концепту, культура детермінує його, а мова й мовлення є сферами, де концепт отримує своє опредметнення. Представники когнітивно-поетологічного підходу, такі як М. Фріман (Freeman) [141], Р. Цур (Tsur) [209; 210] та О. Воробйова [13], спеціалізуються на дослідженні особливого типу концепту – словесного поетичного образу. Вони розглядають цей образ як лінгвокогнітивний ментаконструктор, що відображає світобачення автора художнього тексту.

Емпірична методологія містить об'єктивістські та суб'єктивістські підходи до розуміння концепту. За об'єктивістським підходом приймають постулати про існування реальних об'єктів об'єктивного світу незалежно від суб'єкта сприйняття і те, що самі ці об'єкти визначають способи взаємодії з ними та їхнє сприйняття. За суб'єктивістським підходом приймають уявлення про індивідуальність значення, обумовлені сенсомоторним досвідом людини [там само, с. 83].

У межах емпіричної методології концепт розглядають як продукт тілесного досвіду людини та нейронних структур мозку, які забезпечують цей досвід. Концепт являє собою ідеалізовану когнітивну модель, що структурує когнітивний простір індивіда. Це означає, що концепт виникає на основі наших зовнішніх сприйняття і фізіологічних механізмів мозку. Такий підхід дозволяє розглядати концепт як результат взаємодії об'єктивних фактів світу та індивідуального досвіду особистості.

Він ураховує як об'єктивні аспекти, так і особистісні особливості в процесі формування та розуміння концептуальних уявлень.

Діяльнісна методологія стверджує, що процес набуття знань залежить від взаємодії між внутрішніми процесами в організмі людини та зовнішнім середовищем, а також взаємодії з іншими людьми. У процесі дискурсивної взаємодії відбувається перехід із біологічної сфери пізнання в соціальну, де суб'єкт здатний надавати назви та описувати свої уявлення про об'єкт пізнання. Згідно з діяльнісною методологією концепт розглядають як динамічну психічну одиницю, що виникає в процесі надання мовної форми значущістю, тобто здатності забезпечувати орієнтацію в життєвому просторі, у контексті дискурсивної взаємодії індивідів. Концепт втілює індивідуальний досвід людини, який формується в межах певної лінгвокультури. Такий підхід ураховує, що знання та розуміння світу формуються не лише внаслідок біологічних процесів, але й через активну взаємодію з оточенням та іншими людьми. Він підкреслює важливість мови та культурного контексту у процесі створення та розуміння концептуальних уявлень.

Зважаючи на неоднозначність значень концепту, ми поділяємо погляд В. Еванс (Evans), яка стверджує, що концепти пропонують шлях до доступу до складного та багатогранного концептуального знання [135, с. 133]. Ми припускаємо, що концепт функціонує ієрархічно та охоплює всі компоненти, які визначають його як семантичну сутність, а також усе, що сприяє його значущості в культурі, зокрема чуттєві образи, інформаційний контент та інтерпретаційний контекст [204] .

Лінгвальний характер вищезазначених підходів до концепту не враховує розширення та ускладнення об'єктної сфери когнітивної науки, коли індивідуум входить у картину світу як «системоорганізувальний чинник, як початок усіх координат і початковий пункт знання про світ» [108, с. 137]. З цього погляду, нам близька теорія Н. Таценко, яка вважає, що досягнення природничих наук, побудова загальнонаукової картини світу вимагають більш адекватного погляду на онтологію концепту [100, с. 135]. Науковиця розглядає концепт крізь призму ідеї втіленого розуміння, ситуативної когніції, динамізму, у руслі репрезентаційного та діяльнісного

підходів, біологічного натуралізму. Вона наголошує, що поступово змінюється класичний когнітивний підхід до концепту як до ментальної репрезентації, підлягають перегляду навіть його глибинні філософські основи, і пропонує авторське визначення концепту.

Ми поділяємо думку дослідниці [там само, с. 135], концепт спонтанно функціонує в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда, реалізується в певному мовленнєвому акті, а отже, його потрібно описувати й пояснювати з урахуванням складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із залученням індивіда до екстралінгвального оточення та соціально-культурної взаємодії.

1.2. Методики дослідження концепту

Аналіз наявних публікацій із тематики наукового дослідження в межах сучасної антропоцентричної парадигми доводить, що під час дослідження концептів лінгвістика починає послуговуватися даними не тільки когнітивної лінгвістики, семіотики, лінгвоконцептології, які досліджують мовні засоби репрезентації концептів, а й нейробіології, психології, теорії пізнання, лінгвосинергетики, об'єктом дослідження яких постає людина з когнітивним механізмом кодування і декодування інформації про навколишній світ. Виникають поняття «картина світу», «мовна картина світу», «мовна особистість» (І. Голубовська [17], Н. Данилюк [19], А. Загнітко [33], Ж. Краснобаєва-Чорна [41], О. Селіванова [83–86], Ф. Бацевич [2; 3], К. Голобородько [16], Т. Єрошенко [24], В. Іващенко [35], Л. Пасик [69], М. Скаб [88] та ін.).

Концепти як основні одиниці когнітивної організації інформації в мозку людини визначають спосіб, яким ми сприймаємо / кодуємо і приймаємо / декодуємо навколишній світ, формуючи індивідуальну картину світу. Отже, розуміння методики дослідження концепту стає першочерговим завданням для лінгвістів, психологів і

когнітивістів для розуміння когнітивних процесів функціонування мовної картини світу мовної особистості.

1.2.1. Діяльнісний підхід

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що згідно із сучасним науковим поглядом на міждисциплінарність концепту останній спонтанно функціонує в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда, реалізується в певному мовленнєвому акті, а отже, його потрібно описувати й пояснювати з урахуванням складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із залученням індивіда до екстралінгвального оточення та соціально-культурної взаємодії [100]. Проте деталізовані методи дослідження концептів не уніфіковано.

Наприклад, А. Мартинюк поділяє теорію семантичних констеляцій К. Гарді (Hardy) і вважає концептом семантичну структуру, яка має корелят у нейронній мережі мозку і є частиною семантичної мережі, що організує весь психічний досвід індивіда – усвідомлений і неусвідомлений, раніше набутий і той, що набувається безпосередньо в акті миттєвої взаємодії з фізичним і соціальним середовищем, здебільшого в акті комунікації [52, с. 41].

Семантична мережа складається з більш дрібних структурних елементів, що входять один в один як частина в ціле за принципом семантичних кластерів із загальним ядром [там само]. Семантична мережа організовує когнітивний досвід (онтологічні та аксіологічні знання), перцептивно-афективний досвід (відчуття, дотики), досвід волевиявлення (мотиви, бажання), поведінковий досвід (патерни поведінки) індивіда. Процес реалізації концепту відбувається так: кожне нейронне збудження має корелят у семантичній мережі та активує певну семантичну структуру – концепт. Нейронні процеси формуються протягом життя індивідуума під впливом ендоконтексту (внутрішній досвід) та екзоконтексту (зовнішнє середовище). Залежно

від обраної методології дослідження концепту відрізняються мета та завдання дослідження, що, зі свого боку, зумовлює вибір методів концептуального аналізу.

За об'єктивістською теорією пізнання, тлумачення концепту ґрунтується на *семантико-когнітивному підході* до аналізу. Методичний інструментарій цього підходу містить *ономасіологічний аналіз* для виявлення різнорівневих засобів реалізації концепту. Доцільним є також використання *семасіологічного аналізу*, який містить кілька етапів: *компонентний аналіз* для визначення диференційних сем; *дефінітивний аналіз*, що ґрунтується на лексикографічних джерелах для пошуку семантично близьких одиниць; *когнітивний аналіз*, який знаходить структури знання, пов'язані з мовними формами, і розкриває повсякденні знання, пов'язані зі значеннями форм за допомогою механізмів інференції; та *концептуальний аналіз*, який узагальнює результати когнітивного аналізу і робить висновки з усіх попередніх етапів. Результатом концептуального аналізу є моделі концептів, побудовані за методикою фреймового моделювання [52, с. 82].

Суб'єктивістська теорія пізнання концепту містить *філософсько-культурологічний, лінгвокультурний і когнітивно-поетологічний підходи* до його аналізу. Методичний інструментарій концептуального аналізу в межах філософсько-культурологічного підходу містить етимологічно-історичний аналіз, який розкриває походження концептів культури та їхні первісні значення, що називаються «константи».

Методичний інструментарій концептуального аналізу в межах лінгвокультурного підходу передбачає використання *ономасіологічного аналізу*. Цей аналіз спрямовано на виявлення мовних засобів, які активують досліджуваний концепт, на опис максимально повної семантики цих мовних одиниць, на моделювання змісту концепту та визначення місця концепту в національній картині світу.

Методика проведення ономасіологічного аналізу містить такі етапи: *дефінітивний аналіз*, що полягає у визначенні значення та характеристик досліджуваних мовних одиниць; *контекстуальний аналіз*, який досліджує вживання

цих мовних одиниць у різних текстах і ситуаціях; *етимологічний аналіз*, що розкриває походження та історію досліджуваних слів; *вивчення паремій та афоризмів*, що містять концепт, щоб зрозуміти його відображення в народній мудрості та культурних висловах; *експеримент*, який може містити інтерв'ю та анкетування, для дослідження, як люди сприймають і розуміють цей концепт у різних контекстах і соціокультурних умовах [52, с. 83].

Методичний інструментарій концептуального аналізу в межах когнітивно-поетологічного підходу передбачає *реконструкцію концепту* на трьох структурних площинах образу: універсально-сміслова площина, яка відображає архетипні, загальні для всіх людей смислові елементи в образі; узагальнено-змістова площина, яка пов'язана з лінгвокультурними конвенціями та знанням, що передається в межах певної культури; оцінно-образна площина, що відображає індивідуальні знання, переживання та світогляд автора, які впливають на формування образу. Ці площини взаємодіють і доповнюють одна одну, сприяючи збагаченню змісту та розумінню словесного поетичного образу з погляду когнітивних і поетичних аспектів [там само, с. 82–84].

Емпірична методологічна платформа, яка ґрунтується на *експерієнціальному підході* до дослідження концепту, подана такими дослідниками, як Ж. Фоконьє, Ч. Філмор, Р. Джакендоф, М. Джонсон, Р. Лангакер, Дж. Лакофф, Л. Талмі (Fauconnier, Fillmore, Jackendoff, Johnson, Langacker, Lakoff, Talmy) [137; 139; 152; 164–171; 199]. У межах цього підходу значну увагу приділено ролі досвіду та взаємодії з реальним світом у формуванні концептуальних уявлень.

Методичний інструментарій концептуального аналізу в межах цього підходу містить метод *структурування концептуальних просторів* за допомогою когнітивних моделей. Когнітивні моделі допомагають розкрити структуру знань, яка є фоном для профілювання концептів і формування їхніх значень. У цьому підході використовують поняття домену та фрейму. Домен – це сфера досвіду або галузь знань, яка відображається в концепті. Фрейм – це структура, що описує внутрішню організацію домену та зв'язки між його елементами. Фрейми допомагають

структурувати знання та забезпечують основу для розуміння концепту та його значень. Отже, експерієнціальний підхід дає змогу більш глибоко досліджувати концептуальні уявлення, засновані на досвіді та взаємодії з реальним світом, і розкривати їхню структуру за допомогою когнітивних моделей, що містять домени та фрейми [52, с. 84].

У межах діяльнісної методології реалізується *когнітивно-дискурсивний підхід* до дослідження концепту, який пропонують такі дослідники, як О. Морозова і А. Мартинюк. Методичний інструментарій концептуального аналізу в межах цього підходу спрямований на засвоєння індивідуального смислу, що виникає в ситуації спілкування. Застосування методики *когнітивно-дискурсивної інтерпретації* дозволяє з'ясувати пресупозиції суб'єкта дискурсу і зробити висновки щодо характеристик концепту. Такий підхід забезпечує можливість більш докладно вивчити концепт, зважаючи на особистісні особливості та контекст спілкування. Аналізуючи дискурси, учасниками яких є індивіди, можна зрозуміти, які інтерпретації та переконання лежать в основі формування концепту і які пресупозиції впливають на його розуміння та вживання [52, с. 85]. Отже, когнітивно-дискурсивний підхід дає можливість дослідникам узагальнити та більш детально проаналізувати концептуальні уявлення, зважаючи на контекст і взаємодію між учасниками дискурсу.

1.2.2. Пропозиційні схеми

Аналізуючи методологічне підґрунтя й методичний інструментарій основних розгалужень сучасної лінгвоконцептології, не можна залишити поза увагою перспективну комплексну методику дослідження концепту С. Жаботинської, яка пропонує аналіз за допомогою методики вирахування логічних предикатів із подальшим асоціативним експериментом для підтвердження отриманих результатів [30]. Методика побудови концептуальних мереж на основі базових

фреймів С. Жаботинської актуальна, бо узгоджується з основними дисциплінами когнітивної науки і має міждисциплінарну перспективу, необхідну для сучасних лінгвістичних досліджень. На думку дослідниці, базові фрейми мають здатність утворювати концептуальні мережі завдяки різноманітним комбінаціям пропозиціональних схем. Зокрема дослідниця виокремлює:

– *предметний фрейм*, у якому сама сутність (дехто, децо) характеризується за своїми кількісними, якісними, буттєвими, локативними, темпоральними параметрами, поєднує **буттєві схеми** – *квантитативну* «X є СТІЛЬКИ-кількість», *квалітативну* «X є ТАКЕ-якість», *локативну* «X існує / діє ТАМ / LC-локатив (початок, шлях або місце, кінець)», *темпоральну* «X існує тоді / ТМ-темпоратив (початок, відрізок або момент часу, кінець)» та *схему способу буття* «X існує так-СПОСІБ»;

– *акціональний фрейм*, у якому декілька предметів об'єднуються та наділяються аргументними ролями, містить **акціональні схеми стану / процесу** «AG-агенс діє», *контактної дії* «AG-агенс діє на РТ-пацієнс / АФ-афектив» і *каузації* «CR-каузатор здійснює FT-фактив». Наведені схеми може бути розширено за допомогою аргументних ролей *сирконстант* (різновиди: АТ-супровідник, АД-помічник, СГ-контрагент, ІН-інструмент, МД-медіатив), *стимул* (GL-мета, CS-причина), *передумова* (CD-умова, CS-поступка), *реципієнт* (АД-адресат, ВН-бенефактив / МЛ-малефактив), а також за допомогою локативної та темпоральної схем;

– *посесивний фрейм*, у якому ДЕЩО-власник має ДЕЩО-тим, чим володіє, конституюється **посесивними схемами партитивності** «WH-ціле має PR-частину», **інклюзивності** «CR-контейнер має СТ-вміст» / «СТ-вміст має CR-контейнер» і **власності** «OW-власник має OD-власність» / «OD-власність має OW-власника»;

– *ідентифікаційний фрейм*, у якому постійні таксони предметної сутності є темпоральними непостійними таксонами, поєднує **ідентифікаційні схеми персоніфікації** «ID-індивід є PS-персоніфікатор (власна назва)», **класифікації**

«ID-індивід / вид є CL-класифікатор: вид / рід» і *характеризації* «ID-індивід є СН-характеризатор»;

– *компаративний фрейм*, який формується зв'язками тотожності, подоби та подібності, поданий **компаративними схемами тотожності / метаморфози** «CV-компаратив є / ніби / MS-корелят», *подібності / аналогії* «CV-компаратив є ніби AN-корелят» і *подоби / метафори* «CV-компаратив є нібито MT-корелят [там само].

Дослідниця висловлює думку про базові фрейми як важливі концепти, що являють собою основні понятійні категорії та міжфреймові зв'язки. Вона наголошує, що базові фрейми впорядковують вербалізовану інформацію про предмети, їхні властивості та взаємозв'язки. Використання мережі базових фреймів дозволяє уявити структуровану інформаційну систему мислення, яка лежить в основі мовних знаків;

– *семантика лінгвальних мереж* являє собою новий методологічний апарат для дослідження концепту. Вона дає змогу перетворити мережу базових фреймів на геометричну форму, що сумісна з комп'ютерною графікою. Це дозволяє аналізувати як структурована інформаційна система мислення, що стоїть за мовними знаками. Метою такого апарату дослідження концепту є осучаснення лінгвоконцептології, тобто вчення про концепти, їхню структуру та функціонування в мові та мисленні. Семантика лінгвальних мереж пропонує новий підхід до аналізу змісту концепту, який дає змогу краще розуміти та описувати мовні явища, засновані на концептуальному мисленні [32]. Цей методологічний підхід – перспективний і є суттєвим внеском у розвиток лінгвістики та когнітивних наук.

1.2.3. Ментально-психонетичний комплекс

Свою метамову концептуального аналізу пропонує О. Селіванова, у якій розглядає концепт як інформаційну структуру свідомості [86]. Ця структура є різносубстратною, що означає, що вона ґрунтується на різних типах психічних

функцій свідомості, таких як мислення, відчуття, почуття, інтуїція, а також колективного позасвідомого. Концепт є певною формою організованої одиниці пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання. Він містить як вербальні, так і невербальні аспекти знань, які набуваються під впливом синергетичної взаємодії різних психічних функцій свідомості.

Синергетична взаємодія психічних функцій свідомості означає, що концепт формується за допомогою співпраці та взаємодії різних аспектів свідомості, що містять розумові процеси, емоційні реакції, сприйняття, інтуїтивні уявлення тощо. У межах метамови концептуального аналізу О. Селіванова підкреслює важливість розгляду концепту як комплексної структури, що містить різноманітні психічні процеси та засоби сприйняття світу. Такий підхід дозволяє краще розуміти природу концепту та його роль у процесах пізнання та сприйняття інформації [86, с. 22].

Модель ментально-психонетичного комплексу (МПК) являє собою інформаційну структуру свідомості як цілісний психофункціональний континуум, що об'єднує пізнавальні функції і колективне позасвідоме. Ця модель демонструє синергетичну системну природу свідомості, організованої за допомогою взаємодії різних функціональних модулів, що використовують знакові, граматичні та прагматичні ресурси природної мови. Такий підхід допомагає перетворити інформацію різних типів у мовний формат [там само, с. 23]. У цій моделі ядро МПК репрезентовано пропозиційними структурами, що містять основні знання про об'єкт пізнання. До складників МПК належать асоціативно-термінальний та оцінно-емотивний компоненти, що доповнюють і розширюють структуру концепту за допомогою асоціацій та емоційних відтінків, пов'язаних із ним.

Така модель МПК дозволяє бачити концепт як багатогранний комплекс психічних ресурсів, який містить різноманітні функції та засоби сприйняття світу. Застосування такого підходу в концептуальному аналізі може сприяти глибшому розумінню процесів пізнання, сприйняття інформації та мовного вираження концепту у свідомості людини. Отже, МПК є цікавим інструментом для дослідження концептуальних структур і взаємодії між мисленням та мовою. Засновуючись на

моделі МПК за О. Селівановою, концептуальний аналіз містить декілька етапів для детального дослідження концепту, таких як:

– *опис ядерної пропозиційної частини концепту*. На цьому етапі аналізують основні знання та ідеї, які утворюють ядро концепту. Розкривають сутність концепту та його основні риси;

– *характеристика метафоричних корелятів ядра в асоціативно-термінальній частині*. Здійснюють пошук метафоричних відтінків та асоціацій, які доповнюють і розширюють ядро концепту, допомагаючи збагатити його смисловий потенціал;

– *аналіз оцінно-емотивного компонента*. Розглядають сферу емоцій та оцінок, пов'язаних із концептом. Вивчають, які позитивні або негативні асоціації виникають у зв'язку з концептом у свідомості людей;

– *виокремлення зв'язків складників із психічними функціями відчуттів, почуттів, образами та колективним позасвідомим*. Аналізують, які складники концепту взаємодіють із різними психічними функціями, такими як: відчуття, почуття, образи та колективне позасвідоме;

– *аналіз прагматичного компонента* (використання знаків концепту в дискурсивній діяльності носіїв мови). Вивчають практичні аспекти використання концепту в комунікації та дискурсі. Аналізують знакові засоби, якими люди користуються для передання та вираження концепту.

Ці етапи дозволяють розкрити багатогранність і глибину концепту, його роль у мисленні та мовленні, а також виявити його вплив на психіку та сприйняття світу. Використання такої методології аналізу може допомогти розуміти структуру концепту та його значення в мовній і культурній системах. Цей підхід до дослідження концепту передбачає використання такої методики проведення концептуального аналізу: *пропозиційне моделювання ядра; компонентний, дистрибутивний* (класифікація мовних одиниць і вивчення їхніх властивостей на основі їхньої сполучуваності з іншими одиницями), *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* найменувань концепту і його складників; *етимологічний і когнітивно-ономасіологічний аналіз* етимонів і сучасних мовних експонентів концепту;

метафоричне моделювання; архетипний аналіз; асоціативний експеримент; дискурсивний аналіз; квантитативний метод.

Як ми бачимо, різні методологічні погляди на онтологію концепту сприяють використанню різних методик дослідження концепту як об'єкта аналізу. Кожен підхід відображає своєрідне розуміння природи концепту та зосереджується на різних аспектах його формування і функціонування.

1.2.4. Концептуальна метафора

Метафора (від *грец.* перенесення) була популярна ще за часів Аристотеля [206] серед поетів та ораторів як перенесення імені з виду на рід, з роду на вид або з виду на вид. Метафора виникає тоді, коли закінчуються інші засоби експлікації нашого досвіду [78, с. 70]. Метафора дозволяє уявити абстрактні концепти в доступному для сприйняття образі, «зрозуміти досить абстрактні, або в силу своєї природи неструктуровані сутності в термінах більш конкретних або, у крайньому випадку, більш структурованих сутностей» [167, с. 245]. Метафора як лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний феномен є найважливішим інструментом самопізнання й пізнання світу, способом світобачення, моделювання світу й творення мовної картини світу [87].

Під час метафоричного перенесення обирають найбільш вагомні ознаки, які становлять його основу [164] і дозволяють категоризувати навколишній світ. Метафора повинна бути ємною, відомою, інакше це ні що інше, ніж літературна мова [206]. Метафоричні моделі відображають концептуальні зв'язки, поширені серед носіїв однієї мови, отже, метафора відображає картину світу, спільну для членів тієї самої лінгвокультурної спільноти. Метафоричне моделювання – це засіб досягнення, уявлення й оцінювання дійсності, який відображає одночасно багатовіковий досвід народу та його національну самосвідомість на певному щаблі розвитку [87, с. 210].

Концептуальні метафори вивчало багато вчених, зокрема лінгвісти, філософи, антропологи та психологи [122; 146; 153; 173; 196; 197]. У сучасному українському мовознавстві досліджено різні аспекти метафори у працях О. Селіванової [86], Л. Кравець [40], Л. Лисиченко [45; 46], С. Єрмоленко [23], Л. Мацько [54], В. Кононенка [38; 39], Л. Ставицької [90], І. Серебрянської [87] та ін. Теоретико-методологічною базою західноєвропейської наукової школи є фундаментальні праці дослідників концептуальної метафори Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Ж. Фоконьє, М. Тернера, З. Ковечеша, П. Рікера, Дж. Лоулі, П. Томпкінса (Lakoff, Johnson, Fauconnier, Turner, Kövecses, Ricoeur, Lawley, Tompkins) [137; 159–161; 164–168; 172; 187].

Методологія дослідження концептуальної метафори складається з таких методів: концептуальний аналіз джерела і цілі, що беруть участь у процесі метафоризації; порівняльний лінгвокультурологічний аналіз мовних одиниць метафоричних висловлювань; контекстологічний аналіз сенсу метафоричних висловлювань. Це передбачає проведення концептуального аналізу з метою виявлення концепту-цілі і концепту-джерела, структурування моделі концептуальної структури та визначення специфічності її вербалізації в мові. Концептуальний аналіз у дослідженні проводять за такою схемою: визначають контекстуальну ситуацію, до якої належить концепт-ціль; виокремлюють концептуальні метафори дискурсивних ситуацій як складових концепту-цілі; аналізують лексичні і стилістичні засоби вербалізації концепту-джерела на позначення концептуальних метафор.

Проведення порівняльного лінгвокультурологічного аналізу мовних одиниць метафоричних висловлювань полягає у виявленні культурологічних і семантичних особливостей лексики метафоричних висловлювань. Метод контекстологічного аналізу сенсу метафоричних висловлювань пов'язаний із теорією контекстної семантики і проводиться з урахуванням фонових знань комунікантів, мовленнєвої ситуації і рольової структури спілкування. Для обґрунтування теоретичних і методологічних засад вивчення концептуальної метафори використовують загальнонаукові методи: опис, аналіз і синтез.

За Дж. Лакоффом (Lakoff), когнітивна метафора – спосіб концептуалізації дійсності за допомогою тлумачення сутностей певної сфери людського досвіду в термінах сутностей іншої сфери досвіду [167]. Метафора – когнітивний механізм, який забезпечує мовленнєво-розумову діяльність людини [49, с. 74]. Метафора – «наша повсякденна концептуальна система, в термінах якої ми одночасно думаємо та діємо, (що) є метафоризацією за своєю природою» [164, с. 3]. Когнітивність / концептуальність метафори зумовлено тим фактом, що вона реальність або нейронного, або концептуального рівня [167]. Когнітивність метафоричного механізму співвідноситься з процесами, які відбуваються на рівні активації нейронних зв'язків. Концептуальність метафоричного механізму співвідноситься з рівнем понятійного мислення людини. Отже, ці два синонімічні терміни актуалізують різні аспекти утворення і функціонування одного й того ж самого явища, підкреслюючи взаємозв'язок мови і когніції.

Суть метафори [167] полягає в тому, що концептуальна структура одного виду пояснює концептуальну структуру іншого виду на основі категоріального зрушення, яке можна спостерігати внаслідок приписування позначуваному певної невластивої для нього ознаки через подібність за аналогією [49, с. 74]. На практиці це має такий вигляд (рис. 1.1).

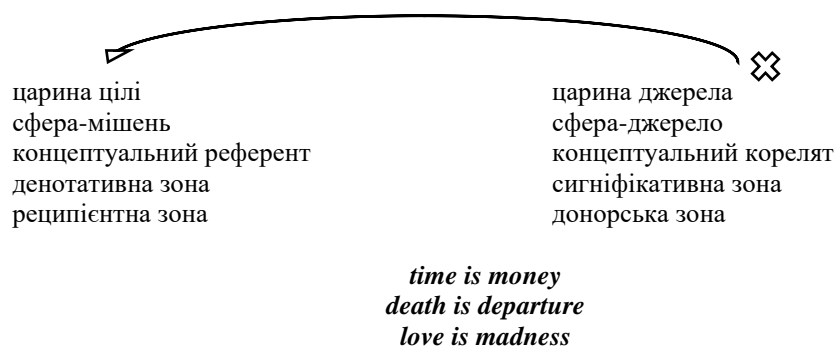

Рисунок 1.1 – Концептуальна структура метафори

Наприклад, у виразі *to waste time* час порівнюється із грошима. З речення *‘He passed away’* ми розуміємо, що хтось помер. Говорячи *‘I am crazy about her’*, ми

розуміємо закоханість. Додатковий контекст для розуміння метафори не потрібен, бо системні відносини між цариною джерела і цариною цілі повністю конвенціоналізовані в контекстуальній системі носіїв мови [49, с. 74]. Основна функція метафори – позначення в термінах чуттєвого сприйняття «складних розумових просторів», що не можуть бути ідентифіковані органами чуття [там само].

Найпоширенішою є така класифікація концептуальних метафор за Дж. Лакоффом [164]:

1. **Конвенціональні** метафори заповнюють номінативні концептуальні лакуни за допомогою дескриптивного опису феноменів. Образ у складі таких метафор є стертим, що обумовлює втрату ним експресивності. Конвенціональні метафори формують поняттєву систему людини, сприймаються як звичні способи концептуалізації дійсності, що реалізуються в повсякденній мовленнєво-розумовій діяльності. Поділяються за природою царини джерела:

1.1. **Онтологічні** метафори репрезентують нефізичний об'єкт як дещо цілісне і відчутне на дотик. Це спосіб «трактування подій, дій, емоцій, ідей тощо як предметів і речовин». Однією з реалізацій онтологічної метафори є персоніфікація, залежно від характеру царини джерела яка може бути:

1.1.1. *Предметної персоніфікації*, наприклад, коли ідеї є об'єктами.

1.1.2. *Біоморфної персоніфікації*, наприклад, коли абстрактні комплексні системи є рослинами, вогонь є голодним звіром.

1.1.3. *Антропоморфної персоніфікації*, наприклад, коли час є злодієм. Це базова метафора, бо є підґрунтям для притаманного людині способу пізнання об'єктів навколишнього середовища через призму самого себе.

1.2. **Структурні** метафори являють собою об'єкт як такий, що складається з інших об'єктів, який використовують чітко означений та окреслений у просторі концепт для структурування іншого.

1.3. **Орієнтаційні** метафори мають досвід просторової орієнтації людини у світі, опозиційні протиставлення типу внизу-вгорі, попереду-ззаду тощо.

2. **Нові / творчі** метафори надають «нове» розуміння нашого досвіду.

Реалізація метафори відбувається за допомогою метафоричних виразів – мовних структур, що означають певний клас об’єктів, предметів тощо і використовується для характеристики та найменування іншого класу [49, с. 77]. Механізм метафоризації пояснюється в термінах мапування [197] і являє собою когнітивну операцію накладання концептуальних елементів царини джерела на концептуальні елементи царини цілі, у процесі чого висвітлюються ті ознаки осмислюваного явища, які, з погляду носіїв мови, є суттєвими для його розуміння [там само].

Мапування відбувається через: терміни концептів; ідеалізовані когнітивні моделі [165]; домени / матриці доменів [164], організовані на основі образ-схем [166; 167], що забезпечують переструктуризацію царини цілі за принципом царини джерела; фрейми [159; 168], сценарії [147; 148; 179], ментальні простори [137]. Ковечеш (Kövecses) систематизує цей «термінологічний хаос» [161, с. 323] і пропонує «багаторівневий погляд на концептуальну метафору» [там само]. Він виділяє ієрархію концептуальної метафори залежно від рівня схематичності (уточнення) залучених до метафори концептуальних структур (рис. 1.2).

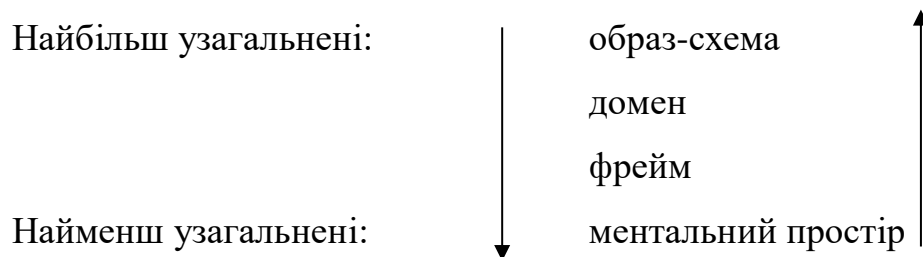

Рисунок 1.2 – Ієрархія схематичності концептуальних структур

У спробі впорядкувати функціонування концептуальної системи і її участі в метафоричній концептуалізації картини світу ми погоджуємось із З. Ковечешем (Kövecses) [161, с. 337] і виділяємо чотири рівні схематичності. На найвищому рівні схематичності ми маємо образ-схеми, такі як КОНТЕЙНЕР, ВЕРТИКАЛЬНІСТЬ, СИЛА, ОБ’ЄКТ, ЦІЛИЙ – ЧАСТИНА та багато інших. Це надзвичайно схематичні структури, які виникають із нашого найголовнішого емпіричного досвіду. Ми

використовуємо їх, коли стикаємося з абстрактними предметами та подіями; вони є нашими першими провідниками в концептуалізації досвіду. Образ-схеми функціонують як вихідні концепції в надзвичайно загальних концептуальних метафорах, таких як СТАНИ – КОНТЕЙНЕР, ЕМОЦІЇ – СИЛА, ПОДІЇ – ОБ’ЄКТИ, АБСТРАКТНІ КОМПЛЕКСНІ СИСТЕМИ – ОБ’ЄКТИ.

Нижче за цей рівень схематичності є домени. Різні домени концептуально підтримують образ-схеми в тому сенсі, що образ-схеми застосовують до різних аспектів доменів, які їх характеризують. Ці аспекти, по суті, є поняттями, які належать до матриці предметної сфери, наприклад, пов’язаної з БУДІВНИЦТВОМ. Отже, сфера БУДІВНИЦТВА має аспекти ПРОСТОРОВОГО ОБ’ЄКТА, РУХОВОЇ СТРУКТУРИ, ГОРИЗОНТАЛЬНОГО та ВЕРТИКАЛЬНОГО ПОДОВЖЕННЯ тощо. Домен являє собою дуже схематичний досвід із набором аспектів, організованих у значуще ціле. Домени служать джерелами в таких концептуальних метафорах, як РОЗУМ – ЦЕ ТІЛО, СКЛАДНІ АБСТРАКТНІ СИСТЕМИ – БУДІВЛІ, ЕМОЦІЇ – ПРИРОДНІ СИЛИ, ЧАС – РУХ тощо. Ці концептуальні метафори характеризуються більш конкретним змістом досвіду, ніж ті, що використовують виключно образ-схеми.

На наступному рівні «вниз» ми маємо фрейми. Фрейми додатково розробляють різні аспекти доменів. Наприклад, фрейм БУДІВНИЦТВО (як процес) розробляє аспект КОНСТРУКЦІЇ домену БУДІВНИЦТВО, а фрейм (ФІЗИЧНА) ПІДТРИМКА розробляє аспект СТРУКТУРИ в домені БУДІВНИЦТВО. Різні аспекти доменів складаються з кількох окремих елементів, які в термінології семантики фрейма називаються «елементами фрейма». Інакше кажучи, фрейми складаються з різних наборів елементів фрейма, тобто наборів сутностей і відносин. Концептуальні метафори, які чітко ґрунтуються на фреймах, містять ЛЮБОВ – ВОГОНЬ, ЗНАННЯ – БАЧИТЬ, РОЗУМІННЯ – ХИТАТИ, ГНІВ – ГАРЯЧА РІДИНА В КОНТЕЙНЕРІ, ПРИЙНЯТИ – КОВТАТИ, МОРАЛЬ – ФІЗИЧНА СИЛА тощо.

На наступному рівні схематичності в певній комунікативній ситуації метафоричний вираз отримує найбільш специфічну інформацію, яка переходить із досвідом і більшою мірою залежить від лінгвокультурного світосприйняття

особистості, що зумовлено рівнем її виховання, соціальним станом, приналежністю до тієї або іншої культури, віросповідання тощо.

1.2.5. Асоціативний експеримент

Асоціативний експеримент як дослідницький метод був запозичений із психології когнітивною лінгвістикою – наукою, яка вивчає мову як когнітивний механізм кодування та інтерпретування інформації, інакше кажучи, досліджує ментальні репрезентації світу у свідомості людини. Вербалізація цих репрезентацій мовними засобами є мовною свідомістю. Останніми роками мовна свідомість привертає увагу вчених і є об'єктом дослідження психолінгвістів. Сам термін «мовна свідомість» містить два поняття, які репрезентують відразу дві науки – психологію та лінгвістику. Також на подвійність терміна вказує той факт, що свідомість – це те, що не можна зафіксувати, виміряти, порахувати, це нематеріальне, тоді як мова – явище матеріальне, вона має звукову оболонку, її можна зафіксувати за допомогою безлічі способів. Мовні знаки виконують роль носія знань у людини. Також мова дозволяє фіксувати набуті знання, категоризувати їх у свідомості завдяки асоціативним зв'язкам.

Мовна свідомість сприймається як сукупність образів свідомості, сформованих за допомогою мовних засобів, – слів, вільних і стійких словосполучень, речень, текстів та асоціативних полів. Мовну свідомість можна визначити як сукупність психічних механізмів породження, розуміння мови та зберігання мови у свідомості, тобто психічні механізми, що забезпечують процес мовленнєвої діяльності людини [14]. Свідомість є картиною світу, що відкривається суб'єкту, у яку входить і він сам, і його дії, і стани. Картина світу – цілісний, глобальний образ світу, що є результатом духовної активності людини (групи, суспільства). Картина світу виникає у процесі всіх контактів зі світом, це уявлення про світ, яке формується з часом за допомогою взаємодії з навколишнім середовищем. Картина світу – система інтуїтивних поглядів

на реальність, упорядкована сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній (а також груповій, індивідуальній) свідомості.

Мовна картина світу – це відбите в мові і виражене з допомогою мови впорядковане уявлення про устрій навколишньої реальності. Мовну картину світу вважають сукупністю знань про зовнішній світ, що відображені в мовній формі. Вона упорядкована, складається зі своєрідних «фрагментів», кожен із яких відбиває певний об'єкт чи явище дійсності. Оскільки йдеться не про точне відображення зовнішнього світу, а його заломлення крізь людську свідомість, мовна картина світу не може бути об'єктивною, крім знань про світ, вона може містити помилки та стереотипи. Носій мови успадковує, переймає мовну картину світу своєї нації, низку фрагментів він переймає наївно, не усвідомлюючи розбіжностей між мовною та науковою картинами світу [1]. Отже, у нації існують різні стереотипи, упередження, які міцно вкорінилися у свідомості носіїв мови та структурують картину світу.

Для того, щоб розкрити, науково сформулювати зміст мовної свідомості та мовної картини світу нації, у психолінгвістиці активно застосовують метод асоціативного експерименту, який дозволяє досліднику вербалізувати фрагменти свідомості носіїв мови. Асоціативний експеримент – термін, що вкоренився у психології на позначення особливого проективного методу дослідження мотивації особистості. У лінгвістику асоціативний експеримент було запозичено з асоціативної психології, що виникла наприкінці XIX століття. Передумовою використання асоціативного експерименту в лінгвістиці слугували праці таких дослідників ролі і місця асоціативних зв'язків і відносин у мові, як О. Потебня [77], І. Бодуен де Куртене (Boduen de Kurtene) [9], Е. Сепір (Sapir) [192], І. Трір (Trier) [208], А. Вежбицька (Wierzbicka) [218], які розглядали питання, пов'язані із засобами зберігання знань, процесів породження і розуміння мовлення, організації внутрішнього лексикону і пам'яті індивіда. Аналіз вербальних асоціацій, які були отримані під час експериментів і досліджені в працях, слугували прикладами для когнітивної та психолінгвістичної інтерпретації отриманого у процесі експерименту мовного матеріалу.

Асоціація в широкому сенсі – це форма зберігання інформації у свідомості. За визначенням О. Селіванової, асоціація – це «динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між двома й більше психічними явищами (відчуттями, уявленнями, почуттями, думками, образами тощо), а також їхніми позначеннями в мові, який утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули» [84, с. 43]. Це неусвідомлений зв'язок певних думок або ідей, які ґрунтуються на особистому досвіді індивіда.

Асоціативний експеримент – це проєктний метод, призначений для дослідження внутрішнього ментального світу людини. Його використовують із метою конструювання мережі асоціацій у свідомості індивіда та національної свідомості. Це дослідження відбувається за допомогою «статистично оброблених результатів масового експерименту на вільні вербальні асоціації», коли інтерпретуються зміст і форми реакції на слово-стимул. Мета асоціативного експерименту – дослідити ментальний лексикон носіїв мови. Вивчення асоціацій дає можливість розвинути питання, пов'язані із засобами зберігання знань, процесів породження і розуміння мовлення, організації внутрішнього лексикону і генетичної пам'яті індивіда [102, с. 457].

Методика проведення асоціативного експерименту забезпечує систематичне збирання асоціацій від учасників із метою вивчення їхнього сприйняття, реакції та асоціативного мислення щодо певного стимулу, який у нашому дослідженні пов'язаний із концептом DEATH. Розглянемо загальну методику, яку можна використати для проведення асоціативного експерименту:

1. *Вибір учасників* – на цьому етапі варто врахувати, що демографічні характеристики учасників (вік, стать, культурний контекст) можуть впливати на їхні асоціації.

2. *Розроблення стимулів* – цей етап містить розроблення набору слів, фраз або зображень, пов'язаних із концептом DEATH. Ці стимули будуть використовувати для виклику асоціацій.

3. *Проведення експерименту* – на цьому етапі учасники отримують інструкції і завдання – назвати перше слово або фразу, яке спадає їм на думку після прочитання кожного стимулу. Це має бути перша реакція, яка виникає без думок.

4. *Запис даних* – дослідник записує асоціації учасників під час експерименту. Зазвичай це роблять у табличному форматі, де для кожного стимулу вказують асоціації, які назвали учасники.

5. *Аналіз даних* – дослідник групує асоціації за спільними ознаками або темами, обчислює частоту згадування конкретних асоціацій, аналізує різноманітність асоціацій і їхній зв'язок зі сприйняттям концепту DEATH.

6. *Інтерпретація результатів* – інтерпретація результатів вимагає пояснень, що позначають знайдені асоціації в контексті дослідження.

7. *Висновки* – цей етап передбачає зведення основних результатів асоціативного експерименту.

Під час експерименту респонденту пропонують слово-стимул, на яке необхідно дати негайну відповідь іншим словом, яке спало на думку [102, с. 454]. Отже, за ланцюгом «слово – стимул – реакція» можна визначити організацію концепту у свідомості індивіда за допомогою відновлення компонентного складу слова-стимулу, оскільки асоціації слова в комплексі містять ознаки вихідного слова [8, с. 37]; узагальнити дані респондентів і вибудувати образ загального мовця; зробити висновок щодо місця концепту в національному менталітеті; порівняти отримані дані з теоретико-лінгвістичним дослідженням концепту.

Асоціації індивідів на одне й те ж саме слово-стимул можуть бути різними з багатьох причин: вік, рівень освіти, регіон проживання, емпіричний досвід. Прочитання художньої літератури може змінити художнє забарвлення слів-асоціатів. Також разом із накопиченим лінгвістичним багажем носія мови збільшується і кількість асоціацій, які він може дати на слово-стимул. Отже, з часом асоціації індивіда змінюються як якісно, так і кількісно. У лінгвістиці існує декілька класифікацій асоціацій: за типом зв'язку, за принципом формальних відношень тощо. Єдиної класифікації асоціацій немає, але спорідненим для всіх класифікацій є

виокремлення синтагматичних і прагматичних асоціацій. Синтагматичні асоціації – ті, граматичний клас яких відрізняється від граматичного класу слова-стимулу і які виражають предикативні зв'язки. Парадигматичні асоціації – ті, лексеми яких є того ж самого граматичного класу, що і слово-стимул [26, с. 78].

Для позначення певної кількості пов'язаних між собою асоціатів у науці було запроваджено поняття асоціативного поля, оскільки в мовленнєвому мисленні індивід оперує не словами, а асоціативними полями [102, с. 454]. Асоціативне поле – це сукупність асоціатів або реакцій на слово-стимул. Асоціативне поле містить ядро (найчастіші реакції), ближню периферію і далеку периферію. Периферію становлять найменш частотні асоціації. Найбільш частотні асоціації також мають назву асоціативної норми, і з урахуванням їх створюють словники.

Асоціативний експеримент має відносно загальну процедуру проведення, однак залежно від цілей дослідження, умов, піддослідних методика може змінюватись. Асоціативний експеримент можна проводити в усній і письмовій формах. Процедура проведення асоціативного експерименту відбувається так: заздалегідь готують бланк із біографічними даними респондента та список стимулів. Водночас від респондента очікують таке: сконцентрувати увагу на експерименті, підготуватися до сприйняття стимулу; сприйняти стимул; усвідомити, які реакції та думки в нього виникли у відповідь на стимул; сформулювати відповідь (у разі письмового експерименту записати або надрукувати його в анкету).

Виділяють три види асоціативного експерименту залежно від наявності або відсутності різного виду обмежень:

1. Вільний асоціативний експеримент. Піддослідному не ставлять жодних обмежень на реакції – ні за часом, ні за формою та семантикою асоціатів.

2. Спрямований асоціативний експеримент. Піддослідному пропонують давати асоціації певного граматичного чи семантичного класу, наприклад, підібрати прикметник до іменника. У такий спосіб змінюється розумовий процес учасника під час пошуку слів.

3. Ланцюговий асоціативний експеримент передбачає кілька асоціативних реакцій на стимул через певний проміжок часу [102, с. 458].

Відкритим є питання формування списку слів-стимулів, їхньої кількості та кількості респондентів, урахування їхніх соціометричних даних, щоб асоціативний експеримент був неупередженим і валідним. Ще одним недоліком асоціативного експерименту є відображення в ньому актуальних лише на момент проведення експерименту асоціацій. Як наслідок, асоціативний експеримент здатний репрезентувати тільки певний етап мовного розвитку, релевантний для носіїв певного територіального мовного різновиду, і не може бути позбавлений екстралінгвальних чинників впливу [5].

Як було зазначено вище, індивід сприймає цей світ не лише у вигляді свого емпіричного досвіду, а й переймає світогляд нації, до якої він належить. Отже, у його свідомості формується певний культурний стереотип, образ фрагмента світу, що оточує представників нації. Через це культура не може бути абстрактною, вона завжди національна. Такі культурні стереотипи засвоюються у процесі соціалізації, дослідити які дозволяє асоціативний експеримент.

1.3. Дискурс як середовище функціонування концепту

У цьому підрозділі дисертації розглянемо поняття дискурсу як середовище функціонування, що має вирішальне значення для розуміння та аналізу лінгвістичних концептів. Дискурс є складною та багатогранною категорією в сучасній лінгвістиці [18; 68; 82; 118]. Термін «дискурс» у мовознавстві ввів американський лінгвіст-дескриптивіст З. Харріс (Harris) у 1952 році. Він запропонував цей термін на основі свого дистрибутивного аналізу, намагаючись пояснити значення мовних одиниць через їхній розподіл у тексті. Для Харріса (Harris) дискурс був одним із аспектів цього розподілу, заснованого на еквівалентності між фразами та ланцюжками фраз [150]. Він розглядав дискурс як висловлення, що є вищим рівнем одиниці в контексті інших

мовних одиниць і пов'язаної ситуації. Такий підхід дав початковий напрям для аналізу дискурсу, орієнтований на вивчення послідовностей речень і ланцюжків фраз із погляду їхньої дистрибуції та асемантичного взаємозв'язку.

Один із головних підходів до розуміння дискурсу засновано на працях Мішеля Фуко (Foucault) і Жана-Франсуа Ліотара (Lyotard) [72]. Вони у своїх дослідженнях дискурс розглядають як спосіб створення знань і влади в суспільстві. Ліотар зробив важливий крок до розуміння дискурсу, запропонувавши замінити наративи дискурсом, пояснюючи це «втратою довіри до наративного знання через прискорення прогресу наукового знання» [72, с. 68]. Фуко запропонував поняття «дискурсивних практик», які розглядають, як влада та ідеологія формуються через мовленнєві акти. На думку дослідника, під час мовленнєвих актів співрозмовники використовують будь-які доступні «засоби», які можуть змінювати хід бесіди – це можуть бути запитання, вимоги, наполягання. У цьому процесі наративи змагаються між собою, створюючи динамічний діалог. Важливо відзначити, що хоча цей двобій має свої правила, вони не обмежують різноманітність висловлювань, а навпаки, сприяють їхній варіативності [72, с. 75].

Для Ліотара (Lyotard) так само, як і для Фуко (Foucault), основна мета дискурс-аналізу полягає у виявленні та розкритті інституціональних та інших «метапєрскриптивів», які фільтрують і надають певні переваги певним типам тверджень у дискурсивних утвореннях [72, с. 68]. Ми вважаємо, що науковці звернули увагу наукової спільноти на динамічність і соціальність дискурсу, започаткувавши в такий спосіб новий підхід до дослідження цього явища.

Д. Таннен (Tannen) розглядала роль дискурсу у формуванні стосунків і моделей спілкування в соціальних взаємодіях [200]. Т. А. ван Дейк (van Dijk) писав про роль дискурсу в побудові соціальної влади та нерівності [214]. Дослідники вказують на те, що в основі дискурсу лежать когнітивні структури – сталі форми ментального досвіду, такі як концепти і когнітивні схеми. У контексті процесу пізнання та взаємодії індивіда з дієвістю саме ці структури забезпечують можливість отримання інформації про події, що відбуваються, їхні трансформації та контроль за процесами

оброблення інформації та вибору інтелектуального відображення. Важливою характеристикою цих структур є їхня здатність «розгортати» організований у певний спосіб психічний простір під впливом зовнішніх чинників [95].

Поняття «дискурс» має багато різнопланових визначень. За О. Лосик, дискурс являє собою суму теоретичних і практичних контекстів і символічно відображає суспільні дії і досвід. Вивчаючи історію «дискурсів» як понять, ми можемо не лише чітко інтерпретувати культуру, але й відстежувати зміни в її розвитку [47]. Швейцарський дослідник П. Серіо (Sèriot) [194] подає вісім різних визначень дискурсу: дискурс – це еквівалентне поняття «мовлення» і може містити в собі будь-яке конкретне висловлювання; дискурс – це одиниця, яка більша за фразу або окреме слово; дискурс ураховує вплив висловлення на адресу з огляду на комунікативну проблему, щодо якої воно вживається; дискурс можна розглядати як бесіду, що є основним типом висловлення; дискурс розглядає мовлення з позиції мовця і містить у собі аспект протилежності до розповіді; дискурс містить використання одиниць мови в мовленні; дискурс може бути подано як систему обмежень, що виконується з певної соціальної чи ідеологічної позиції і складається на необмежену кількість висловлень; дискурс також може бути подано як теоретичний конструкт, який призначений для аналізу процесу продукування тексту.

На думку О. Селіванової, дискурс – це зв'язний текст, вкладений у контекст численних супровідних фонових чинників, таких як онтологічні, соціокультурні, психологічні тощо. Це текст, який вивчається в контексті життя та занурений у нього. Дискурс – це замкнута цілісна комунікативна ситуація або подія, у якій беруть участь комуніканти, та текст як знаковий посередник. Ця ситуація зумовлена різними чинниками, такими як соціальні, культурні, етнічні тощо, і вона опосередковує спілкування та розуміння [85, с. 119]. Сучасні дослідники розглядають дискурс як складне комунікативне явище, яке не обмежено лише текстом. Він містить екстралінгвістичні чинники, такі як знання про світ, думки, установки і цілі адреси, які є необхідними для повного розуміння тексту. Це означає, що для розгляду дискурсу не вистачає контексту та внутрішніх знань, які впливають на тлумачення

тексту та сприяють розумінню повідомлень та інтенцій, що не завжди виражено в тексті [7, с. 69].

Отже, дискурс – це складний і багатогранний концепт, який відображає процеси мовленнєвої взаємодії та спілкування в суспільстві, а також соціокультурні, психологічні, ідеологічні, інституціональні та інші аспекти, що впливають на структуру та зміст мовлення. Немає одноголосно прийнятного визначення дискурсу, але, на нашу думку, найповніше визначення дискурсу повинно вміщувати такі основні аспекти:

1. **Мовленнєва практика**, у якій дискурс розглянуто як спосіб вираження думок, ідеї, домінанти в межах мовленнєвої практики. Це містить у собі текстові висловлювання, мовленнєві акти, способи і стилі мовлення.

2. **Комунікація**, у якій дискурс аналізує взаємодію між учасниками комунікації, зокрема спікерів і слухачів. Важливо розуміти, як дискурс впливає на сприйняття та реакцію слухачів.

3. **Контекст**, у якому дискурс ураховує ситуацію, у якій відбувається мовлення, зокрема соціальний, культурний, історичний та інші аспекти.

4. **Влада та ідеологія**, коли дискурс аналізує вплив влади, ідеології та дискурсивних практик на формування і розповсюдження мовленнєвих зразків та інтерпретацію текстів.

5. **Соціальні структури**, коли досліджують, як соціальні структури, такі як клас, раса, гендер, вікова група та інші, впливають на структуру та зміст мовлення.

6. **Текст і метатекст**, коли дискурс містить у собі аналіз лише окремих текстів та їхніх відносин, зв'язків і метатекстуальних елементів.

7. **Зміна і розвиток**, за яких дискурс може змінюватися з часом і відображати розвиток суспільства, культури та інших аспектів.

Зважаючи на ці аспекти, ми надаємо таке визначення дискурсу. Дискурс – це комплексна мовленнєва практика, що містить у собі процеси комунікації, взаємодію з контекстом, аналіз впливу влади, ідеології та соціальної структури на мовлення, а також вивчення текстів і їхніх відносин у контексті розвитку та зміни суспільства і

культури. Питання типології дискурсу найповніше, на нашу думку, висвітлено у статті Н. Ковальської «Питання типології дискурсу» [36]. Дослідниця систематизує основні принципи та критерії поділу дискурсу на типи і підтипи. Якщо узагальнити різні аспекти і підходи до класифікації дискурсу, то дискурс можна класифікувати так (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Типологія дискурсу

За цілями дослідження	Інформаційний дискурс. Переконувальний дискурс. Експресивний дискурс. Експлікативний дискурс
За формою спілкування	Усний дискурс. Письмовий дискурс
За видом мовлення	Наративний дискурс. Аргументативний дискурс. Дескриптивний дискурс
За соціокультурним контекстом	Публічний дискурс (політичний, медійний, громадський дискурс). Приватний дискурс (особисте спілкування)
За соціальними ролями та структурами	Гендерний дискурс (дослідження статевих ролей у дискурсі). Класовий дискурс (аналіз класових аспектів спілкування). Етнічний дискурс (вивчення етнічних аспектів дискурсу)
За масштабом	Мікродискурс (дискурс на рівні окремого індивіда або малої групи). Макродискурс (дискурс на рівні суспільства, культури чи інституцій)
За методологією дослідження	Критичний дискурсний аналіз. Етнографічний дискурсний аналіз. Когнітивний дискурсний аналіз. Синтаксичний або структурний аналіз дискурсу
За галуззю науки	Мовний дискурс. Політичний дискурс. Медійний дискурс
За часовим аспектом	Історичний дискурс. Сучасний дискурс

Отже, вивчення дискурсу має велике значення для розуміння того, як мову використовують для вербалізації концепту та формування соціальних взаємодій, стосунків і культурних норм, які наповнюють інформаційне поле лінгвістичного

концепту. Аналізуючи мову, яку використовують у різних типах дискурсу, дослідники можуть отримати уявлення про основні соціальні, культурні та психологічні значення концепту.

1.4. Обґрунтування вибору джерел даних для дослідження

У лінгвістиці існує декілька мовознавчих напрямів, які описують різні підходи до розуміння мови та її структури. Так, структуралізм фокусується на аналізі структури мови, зокрема формальних аспектів мови, таких як граматики та синтаксис. Генеративна граматики стверджує, що людський мозок має вроджену здатність генерувати мову і намагається розкрити основні правила, які керують цим процесом. Когнітивна лінгвістика досліджує взаємозв'язок між мовою та когнітивними процесами, наголошуючи на ролі, яку ментальні процеси відіграють у створенні та інтерпретації мови [134, с. 2]. Функціональна лінгвістика підкреслює комунікативну функцію мови та прагне зрозуміти, як мова використовується в соціальних контекстах. Соціолінгвістика досліджує взаємозв'язок між мовою та суспільством і досліджує, як мову використовують для передання соціального статусу та ідентичності. Дискурсивний аналіз досліджує більші одиниці мови, такі як розмови, тексти та наративи, та аналізує, як значення конструюється в межах цих більших контекстів [49, с. 11].

Прагматика фокусується на дослідженні використання мови в контексті та тому, як на значення впливають соціальні та ситуаційні чинники. Корпусна лінгвістика використовує великі зібрання лінгвістичних даних (корпусів) для дослідження патернів і структур використання мови, що зумовлює інтерес дослідників до цього напрямку мовознавства. Психолінгвістика досліджує, як люди здобувають, обробляють і продукують мову в мозку, використовуючи теорії з когнітивної психології та нейронауки. Обчислювальна лінгвістика застосовує

обчислювальні методи до вивчення мови, зокрема оброблення природної мови, машинне навчання та штучний інтелект.

Погляди на корпусну лінгвістику як методологію лінгвістичного дослідження останніми роками стають все більш популярним. Корпусна лінгвістика передбачає систематичне вивчення мови за допомогою аналізу великих колекцій текстів, відомих як корпуси. Ці корпуси можуть вміщувати широкий спектр текстів, таких як усна мова, письмова мова та навіть онлайн-комунікація. Використання корпусів у лінгвістичних дослідженнях дозволяє лінгвістам вийти за межі традиційних методів вивчення мови, які часто ґрунтувалися на інтуїції, внутрішньому спостереженні та обмеженому наборі даних [151, с. 437]. Аналізуючи велику кількість даних із реального вживання мови, корпусна лінгвістика дозволила лінгвістам виявити патерни та регулярності в мові, які раніше були недоступні [111; 129; 198].

Корпусна лінгвістика суттєво вплинула на різні галузі лінгвістичних досліджень, зокрема граматику, семантику, прагматику, дискурсивний аналіз і соціолінгвістику. Вона також спричинила розвиток нових підгалузей, таких як корпусна лексикографія, яка передбачає створення словників та інших довідкових видань на основі корпусних даних. Корпусна лінгвістика – це наукове дослідження, яке використовує аналіз даних природної мови з використанням комп'ютерних технологій на основі великих зібрань текстів для вивчення структури та використання мови [151, с. 436]. Одним із способів використання корпусної лінгвістики як методології для дослідження концептів є використання корпусних словників, які створюються з використанням корпусу як джерела даних. Ці словники надають детальні визначення концепту та приклади вживання в контексті, що допомагає в розумінні його значення та використання.

Іншим способом використання корпусної лінгвістики для дослідження концептів є використання конкордансів [151, с. 438], які дозволяють дослідникам шукати певні слова або фрази в корпусі та бачити, як вони вживаються в контексті. Наприклад, дослідник може використовувати конкорданс, щоб розглянути, як певний концепт використовують у корпусі новинних статей, щоб зрозуміти, як його

розуміють і використовують у цій конкретній сфері. Крім конкордансів і корпусних словників, корпусну лінгвістику також можна використовувати для дослідження концепту за допомогою методів статистичного аналізу, таких як аналіз частоти слів та аналіз колокацій. Ці методи дозволяють дослідникам ідентифікувати патерни в способі використання концепту в корпусі, що може надати цінні уявлення про значення та використання [180, с. 218].

Існує кілька переваг використання корпусних методів у лінгвістичному дослідженні. Корпуси – це великі колекції мовних даних, що робить їх більш представницькими зразками мови, ніж інші методи, такі як інтроспекція або дослідження на матеріалі невеликої вибірки. Оскільки корпуси настільки великі, вони дозволяють проводити кількісний аналіз мовних даних. Це допомагає виявляти патерни та тенденції, які не є очевидними під час роботи з меншими вибірками або під час якісного аналізу. Корпуси зберігаються в електронному вигляді, що дозволяє легко ділитися ними та використовувати іншим дослідникам. Це сприяє більшій прозорості та відтворюваності в дослідженнях.

Корпусні методи також можна використовувати в поєднанні з іншими методами, такими як експерименти або інтерв'ю, щоб забезпечити більш повну картину використання мови. Методи на основі корпусу також можуть допомогти виявити патерни, які не відразу видно в малому наборі даних. Вони також можуть сприяти виявленню патернів, специфічних для конкретної мови чи діалекту. Корпус може бути часово відміченим і контекстуалізованим, що дає уявлення про те, як змінюється вживання мови з часом, що є складним для отримання за допомогою традиційних методів. Використання комп'ютерного програмного забезпечення для допомоги в аналізі корпусних даних може зробити процес більш ефективним і дозволити провести більшу кількість аналізів, ніж це було б можливо вручну. Останнім часом багато дослідників створили та розповсюдили великі корпуси різних мов, які є публічно доступними [180, с. 217]. Це сприяє дослідженням у конкретних мовах і галузях, а також дозволяє зменшити час та зусилля, необхідні для збирання та анотування нового корпусу.

Саме ці переваги і зумовили вибір як матеріалу дослідження наукової розвідки дискурсивних контекстів актуалізації концепту DEATH із Corpus of Contemporary American English (COCA), найбільш поширеного корпусу англійської мови. Корпус містить більше ніж один мільярд слів тексту та охоплює 1990–2019 роки з восьми жанрів: розмовна мова, художня література, популярні журнали, газети, академічні тексти, субтитри до ТВ і фільмів, блоги та інші вебсторінки. Дискурсивний контекст актуалізації концепту – це висловлювання, що містить назву концепту, лексему, яка репрезентує концепт, і тематичну референтну ситуацію, що розкриває суть концепту буквально та/або метафорично, а також містить індивідуальний досвід комунікантів.

1.5. Синергетичний підхід до аналізу лінгвістичного концепту

Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються тенденцією об'єднання наукових, філософських і релігійних поглядів на світ і людину у спільний фокус. Це спричиняє синтез гуманітарних і природничих наук, релігії, метафізики та культури. Головною метою цього синтезу є глибше розуміння феномену людини [48, с. 24; 93, с. 133–137; 110, с. 68].

Лінгвофілософія охоплює широкий спектр гуманітарних досліджень, що мають на меті розкрити сутність і характер людської мови, установити її взаємозв'язки із буттям, свідомістю та процесами мислення. Ця галузь наукового пізнання також відіграє роль теоретико-методологічного вивчення, що об'єднує й інтерпретує ці складні взаємозв'язки [3].

У 70-80-х роках ХХ століття лінгвофілософію було розглянуто як компонент аналітичної філософії, поряд із філософією науки, свідомості та філософськими питаннями теорії дії. Водночас учені також проводили дослідження, ґрунтуючись на розумінні лінгвістики як методології науки про мову [114; 184; 189; 193; 219]. У цьому контексті мова стала інструментом аналізу феномену людини. Таке

застосування лінгвістики підкреслило її значення як засобу глибокого інсайту в людську природу та культурні процеси.

1.5.1. Методологічний апарат лінгвосинергетики

У сучасній науковій спільноті зароджуються комплексні дослідження, що мають у своїй основі філософський принцип єдності світу. Класичне розуміння когнітивної лінгвістики вже не охоплює всіх аспектів мовних явищ, і тепер їй потрібно ґрунтуватися на останніх досягненнях філософії мови. Набувають розвитку відповідні наукові підходи, міждисциплінарні методи, а сам принцип наукових досліджень зазнає змін. У галузі мовознавства когнітивно-дискурсивна парадигма змінюється дискретно-фрактальною парадигмою [21, с. 59], яка ґрунтується на комплексному і міждисциплінарному підході до дослідження і враховує взаємодію різних напрямів мовознавчої науки. Цю парадигму подано синергетикою, яка є методологічним інструментом для аналізу динамічного простору мови як послідовної зміни в мовній мегасистемі. Основною ідеєю філософської синергетичної парадигми в лінгвістиці є пошук прихованих механізмів самоорганізації та саморозвитку мовних і мисленневих систем, які не завжди можна спостерігати безпосередньо.

Відбувається актуалізація нових методологічних принципів та об'єктів дослідження, що потребує нових системних, комплексних синергетичних підходів до вивчення досліджуваних явищ як складних систем, що самоорганізуються. Категоріально-понятійний апарат лінгвосинергетики здатен комплексно пояснити механізми саморегуляції концепту як спонтанного устаткування структури гомеостатичної ієрархічної складно організованої відкритої нелінійної системи.

Синергетику вперше запровадив Х. Хакен (Haken), німецький фізик-теоретик, щоб описати новий спосіб розуміння світу як відкритої, нелінійної та багатоваріантної системи, яка має здатність до самоорганізації та саморозвитку [149]. Синергетика являє собою наукову дисципліну, що зосереджена на аналізі

взаємозв'язків між компонентами структури (підсистемами), формуючи єдине ціле в межах відкритих систем (таких як біологічні, фізико-хімічні, економічні тощо), завдяки активному обміну матеріалами, інформацією та енергією із зовнішнім середовищем у станах, далеких від термодинамічної рівноваги.

Синергетичний підхід до дослідження мови являє собою новий етап у розвитку системного мислення, у якому враховано нелінійність і відкритість реальних природних і соціально-гуманітарних систем [201, с. 125]. Синергетичний підхід вносить глибинні зміни в парадигму світогляду, зміщуючи акценти з окремих об'єктів на їхню взаємодію. Він переосмислює традиційний аналіз статичних станів і ситуацій на користь вивчення тенденцій змін і їхньої непереносності. Особливу увагу надано принципам взаємозв'язків і мультидирекційного розвитку.

Наше дослідження ґрунтується на принципах синергетики як нещодавно розвинутої наукової галузі, яка стосується як матеріальних, так і нематеріальних систем [221, с. 418]. Такі українські лінгвісти, як Т. Домброван [21; 22; 130], Л. Піхтовнікова [70; 71; 73], Н. Таценко [99; 100; 202; 204; 205], С. Єнікєєва [221], О. Селіванова [84], Н. Бондарчук [11] активно розробляють і впроваджують лінгвосинергетичну методологію, засновану на тому, що синергетичне сприйняття світу дозволяє встановлювати та конкретно спостерігати процеси глибокої єдності закономірностей розвитку природи і людини, діяльність якої виявляється через мову.

Лінгвосинергетику визначають як один із методологічних підходів до опису динамічного простору мови як послідовної зміни протягом станів мовної мегасистеми. На відміну від традиційної лінгвістики, яка в межах структурно-системної парадигми детально описувала стійкі стани мовної системи, лінгвосинергетика звертає увагу на ситуацію так званого фазового переходу, а саме на реорганізацію та перебудову системи через зовнішні чинники [130, с. 20].

Можливість застосування законів синергетики до різних дисциплін демонструє міждисциплінарний і всеосяжний характер цієї теорії. Фундаментальні принципи синергетичної перспективи узгоджуються з філософією холізму, яка наголошує на універсальній структурі та еволюційних принципах усіх системних об'єктів [221, с.

419]. Поява лінгвосинергетики означає серйозну зміну парадигми в лінгвістиці, указуючи на те, що кожен аспект мовної структури не є самодостатнім, а взаємозалежним від справжньої мовної діяльності та когнітивних структур людини. Традиційний лінійний зв'язок між мовними компонентами, де один слідує за іншим через зовнішні причини, замінений одночасним і інтегрованим зв'язком.

Це твердження узгоджено із синергетикою, яка є типом теоретичного моделювання і зосереджено на розумінні спонтанного виникнення та розвитку систем і структур. Змінюється погляд когнітивної науки на концепт, зважаючи на складну взаємодію між внутрішніми та зовнішніми чинниками [158, с. 41]. Келер (Köhler) припускає, що на мову, як і на інші системи, що самоорганізуються, впливають кооперативні та конкурентні процеси, які разом із зовнішніми чинниками, такими як біологія, психологія та фізика, сприяють динаміці системи.

Цей напрям досліджень спричинив появу лінгвістичної синергетики, нового міждисциплінарного підходу до мови та дискурсу. Підхід поділяється на кілька гілок, зокрема синергетику тексту, синергетику дискурсу та синергетику ідіолекту [130, с. 39]. Лінгвістична синергія має на меті розкрити, зобразити та з'ясувати внутрішню динамічну структуру мови, використовуючи принципи дослідження синергії як модель складності. Крім того, існує когнітивна лінгвістична синергія, яка вивчає взаємодію між мовою та когнітивними моделями, а також їхні характеристики самоорганізації [101].

Основні принципи лінгвосинергетичної методології можна узагальнити в таблиці 1.2.

Використовуючи категоріальний і концептуальний інструментарій синергетики в лінгвістиці, ми розуміємо концепт як складну, спонтанно самоорганізовану систему, яка характеризується гомеостатичними, ієрархічними структурами, що є відкритою та нелінійною.

Таблиця 1.2 – Методологія лінгвосинергетики

Самоорганізація та саморегуляція мови	Поява нового цілого із складної узгодженої поведінки його складових. Хакен (Haken) [149] пояснює це так: система є
---------------------------------------	--

	самоорганізованою, якщо вона набуває просторової, часової або функціональної структури без будь-якого зовнішнього впливу. Основним показником самоорганізованої системи є її відкритість / нелінійність
Слово як спосіб семантичної конденсації	Слово – це не просто звук, це тонко організована звукова енергія
Рекурсивність і фрактальність	Феномен інваріантності, коли наступні форми самоорганізації за своєю структурою нагадують попередні
Мовний пошук від хаосу до порядку	Хаос – це нестійкий стан системи, який упорядковує, спричиняє появу стабільного стану системи
Інтердисциплінарність синергетичного дослідження	Мова є інструментом пізнання антропологічних наук
Когерентність	Узгоджена поведінка компонентів складної системи, що забезпечує її єдине одночасне функціонування
Безперервність	Безперервний процес структурування, коли структура = наслідок = причина (наприклад, процес набуття поняттям нового значення під впливом реалій навколишнього світу)
Флуктуація	Стохастичне відхилення від звичного режиму функціонування складної системи, втрата стійкості
Біфуркація	Критична точка, розбіжність можливих режимів функціонування системи, коли вибирається тільки один із багатьох
Атрактор	Відносно стійка структура, чинник, який сприяє самоорганізації системи з переходом її до нового впорядкованого стійкого варіанта. Мета системи, до якої вона прагне
Параметри контролю	Зміни на макрорівні, які керують поведінкою компонентів на мікрорівні (наприклад, граматичні категорії)
Фрактал	Основний конструктор лінгвосинергетики, коли маленький фрагмент структури схожий на інший більший фрагмент структури або навіть структуру загалом
Розсіювання	Процес дифузії неоднорідностей у відкритій нелінійній системі, коли надлишок виходить за межі системи (наприклад, відсіювання непотрібних слів)

На основі категоріально-понятійного апарату синергетики в лінгвістиці пояснюємо механізми саморегуляції концепту як спонтанної гомеостатичної ієрархічної складної структури, організованої у вигляді відкритої нелінійної системи, і доводимо фрактальність концепту з атрактором у фокусі.

1.5.2. Структура концепту як головний елемент методології дослідження

Структура концепту – внутрішня структурна організація компонентів, що формують його зміст [110, с. 61]. Різні погляди на онтологію концепту зумовлюють різні принципи структурування, внесення різних компонентів у його структуру, отже, різні методики його дослідження [там само].

Структура концепту є головним елементом для його аналізу незалежно від обраної методології дослідження. Концептуальна структура містить у собі основні компоненти, такі як домени, фрейми, когнітивні моделі, смислові зв'язки, інтерпретації, пресупозиції тощо. Кожен компонент взаємодіє з іншими, утворюючи цілісну картину концепту [74, с. 215–216].

Дослідження структури концепту дозволяє розкрити його глибинний зміст, особливості та індивідуальний характер. Багатоманітність досліджуваних концептів зумовлено значною кількістю параметрів, за якими їх вивчають, що визначено складністю об'єкта дослідження. У межах методології використовують різноманітні виміри концепту, такі як понятійний, образний, ціннісний, поведінковий, етимологічний, текстуальний, культурний тощо [106, с. 54]. Аналізуючи різні аспекти структури, дослідники можуть зрозуміти, як концепт формується, як впливає на розуміння світу, які значення та асоціації викликає в людей, і узгодити методологію дослідження з обраним аспектом об'єкта аналізу. Обраний інструментарій і методика дослідження впливають на результати та глибину розуміння концепту, що зумовлює важливість розуміння його структури.

У когнітивній лінгвістиці структура концептів означає спосіб, у який концепти та категорії організовані та подані у свідомості [84, с. 390]. Одна з головних ідей у цій галузі полягає в тому, що концепти структуровані в ієрархічний спосіб із більш загальними категоріями та більш конкретними категоріями, укладеними в них. Ця ієрархічна структура дозволяє нам упорядковувати та зрозуміти величезний масив інформації, з якою ми стикаємося у світі.

Наприклад, концепт «тварина» може бути більш загальною категорією, яка містить різні підкатегорії, такі як «савці», «птахи» та «рептилії». Кожну з цих підкатегорій можна далі розділити на більш конкретні категорії, такі як «кішки», «собаки», «орли» та «змії». Ця ієрархічна структура дозволяє нам легко орієнтуватися та розуміти зв'язки між різними концептами та категоріями.

Крім ієрархічної організації, концепти в когнітивній лінгвістиці також вважають структурованими прототипами [75, с. 56], які є найбільш типовими чи репрезентативними членами категорії. Наприклад, концепт «птах» може бути структурований навколо прототипу типового птаха, такого як малинівка або горобець, водночас більш незвичайних або нетипових птахів розглядають як менш репрезентативних для категорії.

У лінгвістиці не існує єдиної універсальної моделі концепту, яка б була прийнята всіма вченими в цій галузі. Ймовірно, існує низка різних моделей і теорій, які були запропоновані для пояснення того, як концепти організовані та подані у свідомості [84, с. 392].

Впливовими моделями концептів, на нашу думку, є теорія лексико-семантичного поля [208], теорія фреймового моделювання [27; 37; 79; 80; 139; 183], теорія мережевої концептуальної моделі [30], теорія модусного моделювання концепту [51; 96–98], теорія матричної організації концепту [28; 92].

Вивчення лексичних семантичних полів є фундаментальним аспектом лінгвістики, який має суттєве значення для розуміння формування концепту та концептуального аналізу. Основні принципи теорії лексичного семантичного поля полягають у тому, що значення слова тісно пов'язане зі значеннями слів навколо нього. Крім того, значення слова не фіксоване, воно динамічне і може змінюватися з часом [208].

Теорія лексичного семантичного поля надає кілька поглядів для концептуального аналізу, зокрема синонімію, антонімію та гіпонімію. Синонімія означає відношення між словами, які мають однакові або подібні значення. Антонімія означає відношення між словами, які мають протилежне значення. Гіпонімія

стосується зв'язку між загальним і конкретним словом, де конкретне слово є підтипом загального слова [34, с. 360].

Теорія фреймового структурування концепту – це теорія, яка стверджує, що структура та подання концепту тісно пов'язані з набором прототипних ознак або атрибутів. Основним принципом фреймової моделі концепту є ідея, що концепти подані як фрейми або ментальні структури, які містять набір прототипних ознак або атрибутів [139]. Ці ознаки активуються, коли використовується слово чи фраза, і дозволяють швидко й ефективно отримувати інформацію, пов'язану з цим концептом. Крім того, модель фрейма передбачає, що фрейми не фіксовані, а динамічні та можуть змінюватися з часом.

Фреймова модель концепту надає кілька поглядів для концептуального аналізу, зокрема ефекти прототипу, активації фрейма та розширення фрейма. Ефекти прототипу стосуються способу розуміння та подання концепту на основі його найбільш типових чи суттєвих особливостей. Активація фрейма означає спосіб, у який фрейм активується словом або фразою, і як це може вплинути на інтерпретацію цього слова чи фрази. Розширення фрейма стосується способу додавання нових функцій до фрейма або видалення старих, що забезпечує більш динамічне та адаптоване подання концепту.

Мережева концептуальна модель – це теорія в лінгвістиці, яка стверджує, що концепти подано як взаємопов'язані мережі пов'язаних ідей і досвіду, що дає уявлення про когнітивні процеси, пов'язані з поданням концептів, зокрема про те, як інформація організовується та отримується.

Основним принципом мережевої концептуальної моделі є ідея про те, що концепти подано як взаємопов'язані мережі пов'язаних ідей і досвіду. Це означає, що концепти не є окремими сутностями, а, імовірно, пов'язані з широким колом взаємопов'язаних концептів [30]. Зв'язки між цими поняттями можуть бути як позитивними, так і негативними, і являють собою такі відносини, як синонімія, антонімія, гіпонімія та меронімія [53, с. 58]. Ця модель також припускає, що репрезентація концепту розподілена в мозку, а не локалізована.

Концептуальна модель мережі надає кілька думок для концептуального аналізу, зокрема подібність і спорідненість, розповсюджену активацію та ефекти праймінгу. Подібність і спорідненість стосуються ступеня зв'язку двох концептів і того, як цей зв'язок впливає на їхнє подання та активацію. Поширення активації означає спосіб, у який активація одного концепту може поширюватися на пов'язані концепти, впливаючи на те, як вони подані та зрозумілі. Ефекти праймінгу стосуються того, як активація одного концепту може впливати на оброблення та подання наступних концептів, що активуються.

У межах модусної моделі концепт розглянуто як дискретну змістову одиницю свідомості, гештальтну структуру, зумовлену ймовірнісною природою світу, який вона відображає / конструює, і багатогранністю функцій забезпечення життєдіяльності людини. У змістовій структурі кожного модусу наявна як когнітивна (опис світу й сутностей, що його «населяють»), так і прагматична (їхнє оцінювання й емотивне переживання) інформація [101, с. 115], що дозволяє виокремити раціонально-логічний, образно-ідентифікаційний і організаційний модуси. У взаємодії та збалансованості модуси продукують концепт, що функціонує в дискурсі. До того ж кожен раз, коли концепт виникає в дискурсі, взаємодія його модусів у когніції є унікальною для кожного індивіда [там само, с. 116].

Важливо проаналізувати кожен модус структурування концепту, оскільки кожен модус відображає різні аспекти концепту та допомагає забезпечити більш повне та детальне розуміння. Раціонально-логічний модус концепту відображає спосіб, у який концепт визначається або розуміється, і аналіз цього модусу може допомогти прояснити значення концепту та відрізнити його від пов'язаних концептів. Організаційний модус відображає цінності та системи цінностей, які пов'язані з концептом, і аналіз цього модусу може допомогти визначити та зрозуміти культурні, соціальні чи особистісні перспективи, які формують концепт. Образно-ідентифікаційний модус концепту відображає використання образної мови для опису або розуміння концепту небуквальним способом (концептуальними метафорами), і аналіз цього модусу може допомогти ідентифікувати та зрозуміти образні чи творчі

його аспекти. Аналізуючи кожен модус структурування концепту, можна отримати більш повне та детальне розуміння концепту та того, як його використовують і розуміють у різних контекстах і різні люди.

Матрична модель репрезентації концептів реалізується за допомогою профілювання доменів. Домен – це конкретна галузь знань або досвіду, яка має власний набір концептів, зв'язків і фреймів, наприклад сфера кохання або сфера війни профілюється різними пов'язаними з цими сферами доменами інших концептів [92, с. 78].

Загалом можна виділити два принципи організації концептів: поле та ієрархія [110, с. 61]. У полі концепту враховують образний аспект (пов'язаний із сприйняттям і розумінням), інформаційний вміст (мінімальний набір когнітивних ядерних ознак, які ідентифікують денотат концепту) та інтерпретаційну сферу (яка об'єднує різні когнітивні аспекти, що оточують концепт на периферії).

За ієрархічним принципом розрізняють такі рівні структури: прагматико-мотиваційний (зв'язаний із намірами та мотивами, відображається у внутрішньому образі), когнітивно-семантичний (пов'язаний із поняттями, які формують уявлення про світ через пізнання та сприйняття), вербально-семантичний (пов'язаний із мовним досвідом і комунікативною компетенцією особи, виражається через значення концепту) [там само].

Існує багато інших моделей і теорій концептів, які було запропоновано в галузі лінгвістики з метою пошуку синтезу кількох підходів до встановлення ментальних репрезентацій, подання глобальної картини їхнього функціонування в системі кореляцій, підпорядкованих цілям породження та сприйняття мовленнєвих продуктів [84, с. 403], і, цілком імовірно, що дебати та дискусії щодо найкращого способу розуміння структури та подання концептів у свідомості триватимуть. Ми вважаємо, що гнучкість структури концепту має стійку основу і, як результат, загальну методику дослідження.

Зважаючи на те, що концепт має багатопшарову структуру та охоплює все, що перекликається з його основною структурою та культурним значенням, зокрема його

оригінальну форму чи етимологію, стисло історичні особливості, сучасні асоціації, оцінки, конотації тощо, ми прагнемо більш точного розуміння онтології поняття для побудови комплексного наукового світогляду, що містить досягнення природничих наук. Отже, важливість розгляду різних компонентів, які сприяють структурі концепту та культурній значущості, і те, як цей підхід узгоджується з ширшим розумінням онтології концепту, є незаперечними [99, с. 135].

Наше дослідження ґрунтується на ідеях, пов'язаних із втіленим розумінням, ситуативним пізнанням, динамізмом і різними підходами до вивчення ментальних уявлень. Ми стверджуємо, що традиційний когнітивний підхід до структури концепту не підкреслює його спонтанну функцію в пізнавальній і комунікативній діяльності особистості. Для повного опису та пояснення концепту необхідно враховувати як зовнішні, так і внутрішні чинники, які пов'язані із залученням людини до середовища та культури.

З огляду на визнання того, що поняття трансформується в концепт у свідомості носія культури під час його оцінювання та суб'єктивізації, структурування концепту у вигляді синергетичної моделі, на нашу думку, є найбільш актуальним підходом. Крім того, співвідносячись із рівневою декомпозицією концепту за Н. Таценко, ця модель пояснює невербальну репрезентацію концепту у вигляді емоційних станів і мовну репрезентацію концепту у вигляді лексико-семантичних полів [171]. Формується єдина система з нейронною системою мозку, яка формує весь психічний досвід особистості за принципом семантичних ядер через свідому та несвідому динаміку асоціативних зв'язків [10]. Унаслідок цього ми візуалізуємо концепт як єдине ціле.

З цього погляду ми погоджуємося з думкою Н. Таценко [99], яка вважає, що «життєвий цикл концепту» передбачає його функціонування на таких рівнях: фізичному, нервовому, перцептивно-емоційному, концептуально-категоріальному, лінгвістичному, дискурсивному та соціокультурному, передбачає складну структурну та системну організацію, що дозволяє концепту постати як відкрита динамічна система, яка обмінюється потрійним потоком матерії (звук, графіка), інформації та енергії із зовнішнім середовищем [там само].

Вивчення вмісту концептуальної сутності та цілісності його структурних аспектів дозволяє оцінити ступень психоментальної самореалізації комунікативно орієнтованої особистості. Пропущення або недостатня увага до певних компонентів призводять до спрощення структури концепту та зменшення глибини існування комунікативної особистості [110, с. 68]. Це підкреслює важливість розроблення комплексної моделі концепту, яка б враховувала всі його складові на різних рівнях.

1.5.3. Синергетичний характер концепту

Лінгвістична синергетична методологія забезпечує спільну мову, яка дозволяє масштабувати аналіз концептів і відображати їхню різноманітну та складну природу в різних компонентах, рівнях і часових аспектах [99, с. 78]. Концепт проходить реорганізацію та спонтанну адаптацію своїх елементів, коли досягає точки біфуркації, якщо на нього впливають зовнішні чинники. Це дозволяє системі перейти на новий рівень функціонування та отримати додаткову інформацію в межах системи, зберігаючи в такий спосіб її рівновагу [там само]. Оскільки зовнішні чинники і далі впливають, концепт входить у нескінченний цикл суперечностей тощо. Ця система є відкритою, оскільки вона обмінюється інформацією із зовнішнім середовищем і є нелінійною, тому що має кілька можливих шляхів у точці біфуркації, але вибирають лише один. Цей безперервний процес структурування відомий як емерджентність, де структура діє як наслідок і причина одночасно. Цей процес дозволяє поняттю розширюватися новими значеннями, які відображають реалії навколишнього світу [22].

Цей приклад демонструє застосування фундаментального принципу синергетики, який є принципом самоорганізації у складних системах. Принцип самоорганізації ґрунтується на центральному понятті синергетики, яким є нестабільність [там само, с. 117]. Вивчаючи механізми та закони, задіяні в процесі,

стає можливим дати раціональне пояснення того, як порядок (стабільний стан системи) виникає з хаосу (нестабільного стану системи) [там само, с. 41].

Ціле є не просто сумою його окремих частин через спосіб зв'язку елементів системи завдяки когерентності. Когерентність координує функціонування компонентів системи так, що вони працюють як єдине ціле, а не окремо. Крім того, компоненти системи відрізняються за якістю та розвиваються з різною швидкістю, що підкреслює еволюційний характер системи. Це явище підтримує інший фундаментальний принцип синергетики, еволюційний холізм, який досліджує, як ціле виникає зі своїх складових [там само, с. 31].

Формування концепту у свідомості є результатом процесу самоорганізації і постає як згусток думок, поданих лексико-семантичними полями, фреймами, емоціями та модусами. Конкретну форму репрезентації концепту визначено рівнем, на якому відбулася біфуркація, і тим, як концептуальна структура коливалася у відповідь на зовнішні чинники. Точка біфуркації – це коли система досягає критичного моменту через флуктуації, які загрожують її структурі, і індивід обирає одну з кількох можливих моделей розвитку концепту. Ця трансформація від стану «хаосу» до «порядку» спричиняє словесну репрезентацію концепту. Інтенсивність і процес активізації концепту в пізнанні індивідуальні для кожної людини і залежать від таких чинників, як рівень знань про концепт, світоглядні принципи, ціннісні орієнтації, інтереси, життєвий досвід, екстралінгвальні чинники [101].

Для вивчення когнітивних процесів, пов'язаних з активацією концепту на різних рівнях пізнання, потрібні спеціальні психологічні знання. Однак аналізу мовних структур, які використовують для вербалізації концепту, і демонстрації того, як вони виявляють синергію, можна досягти лише за допомогою лінгвістичного аналізу. Інструменти синергетики може бути застосовано в лінгвістичному аналізі через використання метафор для опису досліджуваних об'єктів [22, с. 101]. На нашу думку, поняття зі сфери синергетики, такі як атрактор і фрактальність, можуть бути корисними інструментами в лінгвістиці для вивчення концептів, оскільки вони мають справу з когнітивно-вербальними структурами. Ці поняття можна використовувати

для аналізу способів, якими система, що самоорганізується, прагне досягти стану стабільності за різних внутрішніх або зовнішніх умов [109, с. 31].

Атрактор (англ. attract – притягати) – відносно стійка структура, на яку неминуче виходять процеси еволюції у відкритих і нелінійних системах [22, с. 110] у прагненні до стабільності. У системі, що самоорганізується, є чинник, який допомагає їй досягти нового стабільного стану, який називається «керівним параметром» або організаційним елементом. Цей чинник створює сприятливе середовище для переходу системи в більш злагоджений і відносно стабільний стан. Його подано набором точок у фазовому просторі системи, до яких рухається траєкторія системи з часом. Ці точки називають атракторами [109, с. 32].

Основна мета системи – досягти стану рівноваги. Атрактор є головним елементом або параметром керування, який дозволяє системі, що самоорганізується, досягти цього стану за конкретних внутрішніх або зовнішніх умов. У динамічних системах ці атрактори являють собою набір точок у фазовому просторі, до яких траєкторія системи тяжіє з часом. У фізичному плані атрактор можна порівняти з кінцевим положенням маятника, який зупиняється. У вивченні понять атрактор – це назва поняття, яке притягує та організовує всі можливі значення, пов’язані з ним. Цей лінгвістичний знак являє собою найважливішу інформацію та важливі значення концепту, слугуючи вербалізованою структурою, яка відповідає фізичному об’єкту. Атрактор концепту часто є домінантним терміном у його синонімічному ряді [92].

Фрактали концепту створюються щодо атрактора концепту та притягуються ним. Термін «фрактал» (від латинського прикметника fractus – «розбитий» або «роздроблений» і латинського дієслова frangere – «ламати», «створювати неправильні осколки») [22, с. 112] ввів у науку Бенуа Мандельброт (Mandelbrot), творець фрактала, щоб позначити сімейство самоподібних (масштабованих) форм [175]. Фрактали є головним компонентом синергетики та містять великомасштабну інваріантність, тобто самоорганізація системи створюватиме подібні форми за структурою до попередніх [21]. Екстраполяція фрактальності на гуманітарні науки можлива за

допомогою метафоричного переносу [175]. Фрактальність набула популярності завдяки універсальній здатності описувати складні структури і не спрощувати їх.

Синергетика постулює, що всі системи мають фундаментальну властивість – фрактальність. Головною особливістю фракталів є їхня самоподібність (скейлінг), тобто коли частина структурно подібна до цілого або демонструє інваріантність [130, с. 37]. Інакше кажучи, фрактал – це структура, що складається з частин, які в певному сенсі нагадують ціле.

Інваріантність (фундаментальна властивість геометричної регулярності) характеризує багато структур матеріального світу. Це особлива форма симетрії, структурно подібні фрагменти цілості. Фрактальна розмірність дає дуже компактний спосіб опису об'єктів і процесів. Фрактал – це перехідний квазістабільний стан системи, що характеризується хаотичним і нестабільним характером, який поступово еволюціонує в стабільне впорядковане ціле. Це мережеве утворення існує серед самоподібних об'єктів і нескінченно повторюється на різних рівнях [99, с. 79].

У природному світі папороті демонструють фрактальну структуру, і їх можна моделювати на комп'ютерах за допомогою рекурсивних алгоритмів, які містять повторення набору інструкцій. Отже, кожен листочок папороті є маленькою версією всієї рослини зі схожою, але неідентичною структурою. Рекурсивний характер алгоритму означає, що кожен компонент папороті статистично подібний до рослини загалом [176].

На думку Л. Піхтовнікової, фрактал – це не обов'язково візуальний образ, а, ймовірно, математична конструкція із властивістю самоподібності. Фрактальний об'єкт характеризується структурою, де маленькі частини подібні до більших частин і всієї структури, а властивість самоподібності означає, що структура залишається незмінною за умови зміни масштабу. Інша важлива властивість фрактального об'єкта полягає в тому, що його довжина прагне до нескінченності, займаючи водночас обмежену площу [70, с. 185]. Поняття фракталів можна застосовувати не тільки до малюнків, а й до слів і художніх образів, якщо існує чітка самоподібність елементів і

зберігається структура в разі зміни масштабу. Це означає, що можна додавати нові елементи, зберігаючи той самий базовий дизайн.

За словами Н. Таценко [99], концепт проходить кілька етапів розвитку, починаючи від фізичної форми і просуваючись через різні рівні, зокрема нервову систему, рівень сприйняття та емоцій, рівень категоризації, лінгвістичний рівень, дискурсивний рівень і, нарешті, соціокультурний [там само]. Цей процес є складним і призводить до того, що концепт стає відкритою та динамічною системою, яка взаємодіє з навколишнім середовищем через обмін речовиною (наприклад, звуком і графікою), інформацією та енергією.

У царині лінгвістики Н. Таценко [99] пояснює, що концепти діють на різних рівнях складності. На фізичному рівні взаємодія організму з навколишнім середовищем впливає на формування концепту. Ця фізична взаємодія спричиняє активації нейронних мереж і вироблення емоцій, які обробляють інформацію в певний спосіб. На перцептивно-емоційному рівні концепти стають інтегрованими у складні значущі цілісності, які активують концепт у розумі. На цьому рівні кодується умовна складова концепту та ключові слова, що характеризують його властивості.

На понятійно-категоріальному рівні усвідомлюється інформація, що надходить, і будується мова. Поняття набуває фізичної форми на мовному рівні і стає реальністю. На цих рівнях психолінгвістичний досвід індивіда доповнює лексико-семантичне поле, стаючи частиною складної семантичної мережі. Під час цього процесу образна складова концепту актуалізується та подається у вигляді моделі мережевого фрейма.

На дискурсивному рівні мовець впливає на слухача, використовуючи вербальні та/або невербальні подразники для активації концепту у свідомості. Ця взаємодія відбувається в соціокультурному контексті, де обидві сторони мають спільні лінгвістичні та культурні знання. Когнітивні процеси, задіяні в цьому обміні, призводять до активації ціннісної складової поняття у свідомості індивіда, особливо якщо він має розвинутий етнічний світогляд. Цей цінний компонент можна розуміти як матричну модель концептуальних сфер, яка враховує культурний фон і досвід людини.

Ціннісна складова концепту актуалізується на соціокультурному рівні, де концепт закріплюється в національній свідомості та етнічному світогляді. Ставлення індивіда до концепту визначає тілесні відчуття, що відчуває індивід на фізичному рівні. Отже, механізм активації концепту є складним і динамічним процесом, який містить кілька рівнів сприйняття, інтерпретації та взаємодії.

1.5.4. Лінгвосинергетична модель концепту

Ми використовуємо методологічний апарат лінгвосинергетики та її потенціал для аналізу взаємодії лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників у концептуалізації смерті в англomовному дискурсі. Дослідження відбувається згідно із принципами когнітивної лінгвістики та лінгвосинергетики, які обстоюють різні вчені в цій галузі [22; 70; 71; 99; 112; 124; 126; 127; 130; 158; 162; 203; 221].

Лінгвосинергетичний підхід, визнаний науковою парадигмою в мовознавстві, дозволяє застосовувати синергетичні моделі у вивченні когнітивної діяльності людини [22, с. 26; 130]. Ми пропонуємо більш глибоке розуміння концепту DEATH і демонструємо ефективність лінгвосинергетичного підходу в моделюванні складних концептів і поясненні їхнього функціонування. Новизна цієї гіпотези – у наданні нових можливостей для більш детального дослідження складних концептів і більш повного розуміння концептів і їхньої ролі в мові та мовленні.

На наш погляд, сучасно продуктивним є структурування концепту у вигляді лінгвосинергетичної моделі, тому що вона висвітлює не тільки характеристики «оригіналу», ієрархію його складників, але і зміну режимів його існування [22, с. 122]. Т. Домброван стверджує, що спонтанна організація структури гомеостатичної ієрархічної складної відкритої нелінійної системи допускає саморегуляцію концепту, яка також доведена як фрактальна з тяжінням до атрактора.

Синергетична модель повинна відповідати принципам синергії та відображати динамічні зміни системи під час її переходу від стабільного стану до нового

стабільного стану під впливом флуктуацій. Якщо перехід до нового стабільного стану не відбувається, система вийде з ладу. Такий підхід став науковою парадигмою в галузі лінгвістики [22, с. 26].

Поєднання гуманітарного та епістемологічного аспектів синергетики дозволяє застосовувати синергетичні моделі в дослідженні процесів, пов'язаних із когнітивною діяльністю людини. Вважаємо, що структурування концепту як синергетичної моделі є актуальним, оскільки він трансформується в концепт у свідомості носія культури під час його оцінювання та суб'єктивності.

Ця модель разом із рівнем декомпозиції концепту, запропонованим Н. Таценко, може пояснити невербальну репрезентацію концепту через емоційні стани та його лінгвальну репрезентацію через лексико-семантичні поля (J. Trier), фрейми (Ch. Fillmore), концептуальні мережі (на базі базових пропозицій, концептуальної метафори та паремії) та матричні моделі концептуальних сфер (R. Langacker, С. Жаботинська). Нейронна система мозку утворює єдину систему із синергетичною моделлю, озброюючи весь психічний досвід індивіда через свідому і несвідому динаміку асоціативних зв'язків за принципом семантичних ядер [52].

Ми погоджуємось із Н. Таценко [99], як «життєвий цикл концепту» діє на різних рівнях: тілесному, нервово-системному, перцептивно-емоційному, концептуально-категоризувальному, лінгвістичному, дискурсивному та соціокультурному. Складна структурно-системна організація дозволяє концепту функціонувати як відкритій динамічній системі, обмінюючись із зовнішнім середовищем потоком матерії, інформації та енергії.

Н. Таценко описує ієрархічну структуру концепту, де на тілесному рівні органи, задіяні в мовленнєво-мисленнєвій діяльності, фізично впливають на навколишнє середовище [там само]. З іншого боку, зовнішні подразники можуть активувати багато фізіологічних систем. Нервова система активізується тілесними відчуттями. На рівні нервової системи активізується мозок і генеруються емоції, які в певний спосіб обробляють інформацію, що надходить.

Роботу нейронної мережі та її реакцію на вхідний сигнал детально проаналізовано Л. Піхтовниковою [71], яка доходить висновку, що знайти поняття в групі нейронів – це непросте завдання. Для збереження інформації в природній пам'яті людині потрібен час, соціальна комунікація за допомогою вербальних і невербальних засобів, а також власні умовиводи. Отже, ми вважаємо, що на цих двох рівнях можна спостерігати невербальне подання концепту через емоції та почуття, які активують концепт у людському мозку.

На перцептивно-емоційному рівні концепти об'єднуються в більш складні змістовні цілісності [99]. На перцептивно-емоційному рівні більш складні значущі цілісності активують концепт у свідомості разом із опорними словами, які характеризують властивості концепту. Цей процес актуалізує подання нейронної мережі концепту та відповідне йому лексико-семантичне поле на лінгвістичному рівні. Основним методом аналізу на цьому етапі є моделювання польової структури концепту.

На понятійно-категоризувальному рівні відбувається розуміння інформації, що надходить, і її мовленнєве конструювання. Поняття набуває фізичної форми і стає частиною дискурсивного середовища. Психолінгвістичний досвід індивіда доповнює складно організовану семантичну мережу концепту, яка містить базові фрейми та концептуальні мережі. На цьому рівні актуалізується образний компонент концепту, який у мовній площині репрезентується моделлю мережевого фрейма концепту. Основним методом аналізу на цьому рівні є семантика лінгвістичної мережі.

На дискурсивному рівні мова використовується для активації концепту у свідомості адресата під час мовленнєвого акту. Соціокультурний рівень передбачає більш складну соціальну систему зі спільними лінгвістичними та культурними знаннями між мовцем і адресатом [99]. Когнітивні механізми, задіяні в обробленні та отриманні інформації, запускають низку процесів, які призводять до активації ціннісної складової концепту у свідомості людини з розвинутим етнічним світоглядом. На цих різних рівнях цінний компонент подано у формі матричної моделі доменів поняття. Етнічний світогляд відіграє певну роль у визначенні тілесних

відчуттів, залежних від зафіксованого в національній свідомості ставлення до означуваного поняття. Метод, який зазвичай використовують для аналізу цих рівнів актуалізації, передбачає структурування концептуальних просторів за допомогою когнітивних моделей.

Концепт може виникнути на будь-якому з цих рівнів залежно від дискурсивного середовища, і весь процес ґрунтується на механізмі самоорганізації, який стосується появи нового цілого, утвореного складною скоординованою поведінкою елементів у вихідному середовищі [22, с. 103].

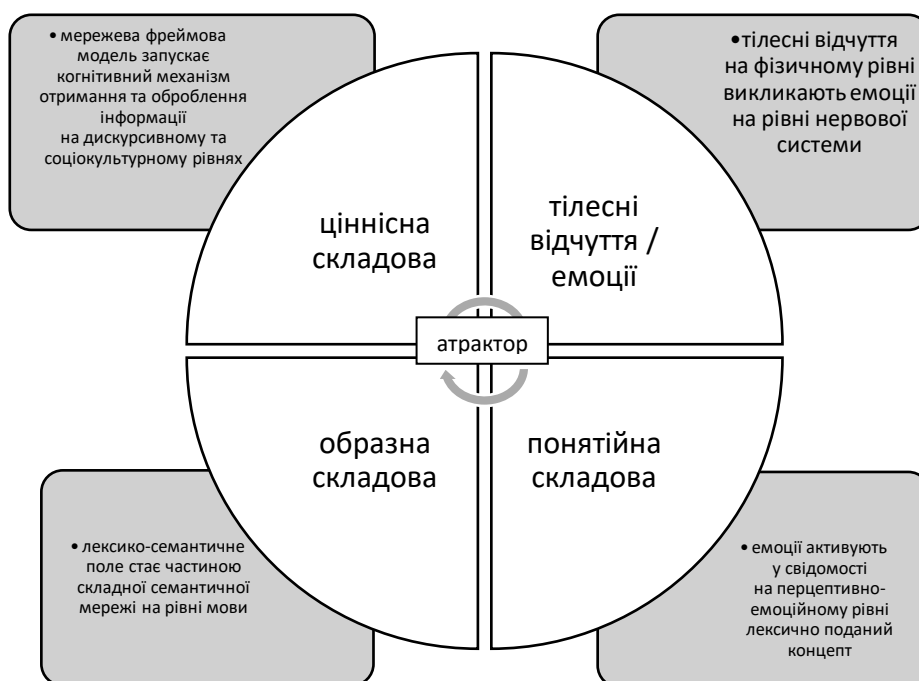

Рисунок 1.3 – Лінгвосинергетична модель концепту

З огляду на визнання того, що поняття трансформується в концепт у свідомості носія культури під час його оцінювання та суб'єктивації, функціонування концепту у формі синергетичної моделі, на наш погляд, є найбільш релевантним поясненням. Крім того, співвідносячись із рівневою декомпозицією концепту за Н. Таценко, ця модель пояснює невербальну репрезентацію концепту у вигляді емоційних станів і мовну репрезентацію концепту у вигляді лексико-семантичних полів [171], фреймів

[139], концептуальних мереж, заснованих на базових пропозиціях, концептуальних метафорах і пареміях матричних моделей концептуальних доменів [30; 169]. Формується єдина система з нейронною системою мозку, яка устатковує весь психічний досвід індивіда за принципом семантичних ядер через свідому і несвідому динаміку асоціативних зв'язків [10]. Унаслідок цього ми візуалізуємо концепт як єдине ціле, що відображає комплексну інтеграцію знань і емоцій, вироблену через культурні та індивідуальні процеси.

Висновки до розділу 1

1. Концепт – ментальна репрезентація одиниці знань узагальненого характеру, яка «обростає» індивідуальними особливостями мовця відповідно до рівня його / її виховання, соціального стану, приналежності до тієї або іншої культури, віросповідання та ін. Концепт являє собою структуровану одиницю мислення, яка містить сукупність вербальних і невербальних знань про пізнаваний об'єкт. Він спонтанно функціонує в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда, реалізується в певному мовленнєвому акті, а отже, повинен описуватись і пояснюватись з урахуванням складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із залученням індивіда до екстралінгвального оточення та соціально-культурної взаємодії.

2. Актуальна ідея комплексного дослідження концепту не може бути реалізована лише в межах наявних методик лінгвокультурологічного та лінгвокогнітивного підходів. З одного боку, ці підходи не унеможливають один одного: концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда являє собою вихід до концептосфери соціуму, тобто зрештою і до культури, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням індивіда. Лінгвокогнітивний концепт – це напрям від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурологічний концепт – це напрям від культури до індивідуальної

свідомості. На сьогодні актуальними методами дослідження лінгвокультурних і лінгвокогнітивних концептів є аналіз дефініційних значень, етимологічний аналіз, метод вивчення концептів через лексико-граматичне поле лексеми, що його репрезентує, асоціативний експеримент, когнітивно-семантичний, зіставний аналіз концептів у різних культурах, а також концептуальний аналіз.

2.1. За теорією семантичних констеляцій, концепт має корелят у нейронній мережі мозку, яка є частиною семантичної мережі, що організує весь психічний досвід індивіда. Залежно від обраної методології дослідження концепту (семантико-когнітивний, філософсько-культурологічний, лінгвокультурний, когнітивно-поетологічний, експерієнціальний, когнітивно-дискурсивний підходи) будуть відрізнятися мета та завдання дослідження, що зумовлює вибір методів концептуального аналізу.

2.2. Згідно з методикою пропозиційних схем концептуальний аналіз здійснюють за допомогою обчислення логічних предикатів із подальшим асоціативним експериментом для підтвердження отриманих результатів. Методика побудови концептуальних мереж на основі базових фреймів (предметний, акціональний, посесивний, ідентифікаційний, компаративний) актуальна, бо вони мають здатність утворювати концептуальні мережі завдяки різноманітним комбінаціям пропозиційних схем.

2.3. Засновуючись на моделі МПК, концептуальний аналіз передбачає декілька етапів для детального дослідження концепту, а саме: опис ядерної пропозиційної частини концепту; характеристика метафоричних корелятів ядра в асоціативно-термінальній частині; аналіз оцінно-емотивного компонента; виокремлення зв'язків складників із психічними функціями відчуттів, почуттів, образами та колективним позасвідомим; аналіз прагматичного компонента (використання знаків концепту в дискурсивній діяльності носіїв мови).

2.4. Концептуальна метафора – одна із головних ментальних операцій, спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації оцінки і пояснення світу. Це результат взаємодії мови, мислення і культури. Метафора – когнітивний засіб, який дозволяє

подати абстрактний складний для осмислення концепт через інший більш емпірично досліджений концепт. Когнітивно-лінгвістичний погляд на метафору працює на трьох рівнях: надіндивідуальному, індивідуальному і субіндивідуальному.

Надіндивідуальний рівень відповідає тому, як певна мова і культура відображає деконтекстуалізовані метафоричні закономірності, співвідноситься з рівнем доменів і фреймів. Індивідуальний рівень відповідає метафоричній когнітивній системі, що використовують окремі носії мови, співвідноситься з використанням психічних процесів у ментальному просторі, коли універсальні аспекти значення метафоричного виразу в певній комунікативній ситуації містять найбільш специфічну інформацію, що переходить із досвідом. Субіндивідуальний рівень відповідає універсальним аспектам різного втілення, відповідає рівню образ-схем, узагальнювальні моделі яких допомагають пояснювати значення абстрактних понять. Концептуальні метафори пов'язують абстрактні поняття з фізичними (заснованими на сприйнятті), унаслідок чого концептуальна система стає втіленою, наскрізь заснованою на сприйнятті.

Отже, концепти складаються з метафоричних структур, які ми маємо в довготривалій пам'яті і які забезпечують концептуальний субстрат значення загалом і значення в конкретній мові зокрема. Образ-схеми, домени та фрейми, разом узяті, становлять зміст концептів, який отримує емоційне забарвлення в ментальному просторі кожного окремого носія мови.

2.5. Доцільно використовувати асоціативний експеримент під час дослідження лінгвокогнітивних концептів, оскільки під час дослідження концептів беруть до уваги мовні стереотипи, особливості національного менталітету, що виявляється за допомогою такого психолінгвістичного методу, як асоціативний експеримент. Мета асоціативного експерименту – дослідити ментальний лексикон носіїв мови, внутрішній ментальний світ людини; сконструювати мережі асоціацій у свідомості індивіда та національній свідомості. За ланцюгом «слово – стимул – реакція» можна визначити організацію концепту у свідомості індивіда, узагальнити дані респондентів і вибудувати образ загального мовця, зробити висновок щодо місця концепту в

національному менталітеті, порівняти отримані дані з теоретико-лінгвістичним дослідженням концепту.

Процедура проведення дослідження потребує вдосконалення з метою подолання таких недоліків експерименту, як формування списку слів-стимулів, їхньої кількості і кількості респондентів, урахування їхніх соціометричних даних, щоб асоціативний експеримент був неупередженим і валідним; відображення актуальних лише на момент проведення експерименту асоціацій, і як наслідок, репрезентація тільки певного етапу мовного розвитку носіїв певного територіального мовного різновиду.

3. Дискурс – це складний і багатогранний концепт, який відображає процеси мовленнєвої взаємодії та спілкування в суспільстві, а також соціокультурні, психологічні, ідеологічні, інституціональні та інші аспекти, що впливають на структуру та зміст мовлення. Вивчення дискурсу має велике значення для розуміння того, як мова використовується для вербалізації концепту та формування соціальних взаємодій, стосунків і культурних норм, які наповнюють інформаційне поле лінгвістичного концепту. Аналізуючи мову, яка використовується в різних типах дискурсу, дослідники можуть отримати уявлення про основні соціальні, культурні та психологічні значення концепту.

4. Корпусна лінгвістика є потужною методологією для дослідження концептів, оскільки вона дозволяє вивчати використання мови систематичним та об'єктивним способом та аналізувати великі обсяги даних протягом недовгого часу. За допомогою таких інструментів, як конкорданси, корпусні словники та методи статистичного аналізу, дослідники можуть отримати глибше розуміння концептів і того, як їх трактують різні групи мовців.

5. Основний постулат синергетики – можливість спонтанного виникнення порядку й організації з безладу і хаосу внаслідок внутрішньосистемної самоорганізації та обміну із зовнішнім середовищем, тобто розвиток системи, який сприяє адаптації і самозбереженню системи [11]. Основа синергетичної парадигми – філософія цілісності, що еволюціонує. Аналіз досліджуваних явищ змінюється

синтезом, лінійні причинно-наслідкові зв'язки поступаються місцем нелінійним хаотичним варіативним, ціле більше не дорівнює сумі частин і враховує зовнішні чинники. Дискретність – безперервність доповнюється фрактальністю (дробовою розміреністю) для отримання цілісної схеми, яка відображає безперервний цикл різноспрямованої динаміки системи.

5.1. Методологічний апарат лінгвосинергетики є корисним інструментом для розуміння навколишнього світу, оскільки дозволяє комплексно тлумачити як психічні процеси, так і їхнє мовне вираження. Формуючи цілісну лінгвосинергетичну модель концепту та описуючи його зміст, структуру та мовне вираження, дослідники можуть реконструювати цілісне уявлення про концепт у мовній культурі носіїв певної мови.

Категоріально-понятійний апарат синергетики в лінгвістиці пояснює, що концепт є саморегульованою гомеостатичною ієрархічною складною організованою відкритою нелінійною системою; виявляє фрактальність концепту, що означає його тяжіння до атрактора, а його структурні елементи демонструють самоподібність.

5.2. Структура концепту дає зрозуміти механізм формування та подання концептів у мові і є потужним інструментом для розуміння когнітивних процесів, пов'язаних із вербалізацією концептів. Відсутність уніфікованої структури концепту, що актуалізує одночасно всі його виміри, пояснюють численні методика дослідження концепту.

Сучасні міждисциплінарні лінгвістичні парадигми ставлять за мету встановити кореляцію між мовою і мисленням на матеріалі мови за допомогою вивчення когнітивних процесів лінгвістичними методами, коли «дискурсивна діяльність розглядається на базі внутрішніх ментальних процесів». Методика дослідження концепту потребує «переосмислення в новому дослідницькому ракурсі традиційної лінгвістичної проблематики», що зумовлює пошуки нової комплексної методики дослідження концепту.

Уже були спроби комплексного дослідження структури концепту, наприклад, співвідношення образного, поняттєвого, аксіологічного та адоративного компонентів

концепту з відповідними рівнями комунікативної особистості: мотиваційним, когнітивним, вербально-семантичним і трансцендентним.

5.3. Концепт може розгортатися в людській свідомості на будь-якому рівні, змінюючись залежно від ситуації або налаштування, у яких вона активована, оскільки цей процес ґрунтується на механізмі самоорганізації. Цей механізм дозволяє формувати нову сутність, створену завдяки скоординованій поведінці елементів у вихідному середовищі. Це означає, що концепт може виникати з будь-якого аспекту досвіду людини, будь-то її фізичні, перцептивні, емоційні чи соціокультурні комунікації. Механізм самоорганізації забезпечує взаємодію елементів навколишнього середовища один з одним, утворюючи нову єдину сутність – концепт. Процес самоорганізації є динамічним і на нього можуть впливати різноманітні елементи, такі як особистий досвід індивіда, культурне походження та соціальне середовище. Отже, виникнення концепту не фіксується на якомусь конкретному рівні і може відбуватися різними способами залежно від ситуації чи середовища, у якому воно існує.

У синергетичному плані процес формування концепту містить реорганізацію та спонтанне налаштування складних елементів у системі, коли на систему впливають зовнішні чинники. Коли система досягає критичної точки, відомої як точка біфуркації, вона переходить на новий рівень функціонування, що спричиняє виведення надлишку інформації та підтримки балансу всередині системи. Однак зовнішні чинники можуть призвести до того, що система знову ввійде в стан конфлікту, що призведе до постійного циклу адаптації та пристосування. Цей процес безперервний і нескінченний. По суті, процес формування концепту передбачає постійне коригування та адаптацію у відповідь на зовнішні впливи, щоб підтримувати баланс усередині системи.

5.4. Метою дослідження концептів є інтерпретація психічних процесів, відображених у свідомості індивіда та вербалізованих через мову, яка слугує інструментом пізнання та концептуалізації світу.

Відсутність єдиної методології дослідження концепту можна пояснити його складною структурою. Щоб розв'язати цю проблему, ми пропонуємо

лінгвосинергетичний підхід, який полягає в дослідженні мовленнєвої діяльності як системи, що взаємодіє з іншими системами в мовному середовищі. Дослідження концепту з лінгвосинергетичного підходу передбачає аналіз мовленнєвої діяльності з погляду взаємодії мовленнєвої системи з іншими системами в мовному середовищі.

Лінгвосинергетичний аналіз розглядає концепт як динамічну когнітивну модель, яка поєднує в собі колективні та особисті знання. Цей підхід визнає, що концепт функціонує спонтанно в когнітивній і комунікативній діяльності та на нього впливають внутрішні та зовнішні чинники. Лінгвосинергетичний підхід використовує універсальну метамову, яка може описати багатокomпонентну, багаторівневу та просторово-часову неоднорідність концептів. Ми вважаємо, що використання лінгвосинергетичної моделі на сьогодні є найефективнішим способом пояснення функціонування концепту, оскільки воно не лише визначає характеристики та ієрархію його компонентів, а й висвітлює зміни в його існуванні з часом.

Положення цього розділу викладені у дев'яти публікаціях автора [59; 60; 61; 62; 63; 66; 67; 177; 205].

РОЗДІЛ 2

ФРАКТАЛЬНА ДИНАМІКА КОНЦЕПТУ DEATH

Лінгвосинергетичний аналіз концепту DEATH урахує складність і багатовимірність концепту та пропонує більш динамічну та інтегровану модель, яка може відображати його різні аспекти та характеристики одночасно. Лінгвосинергетичний підхід дає розуміння синергічної взаємодії лінгвістичних і контекстуальних чинників у концептуалізації смерті в англomовному дискурсі.

Процес проведення дослідження передбачає поєднання загальнонаукових, міждисциплінарних і конкретно-наукових методів. Для розроблення основної гіпотези дослідження використовують такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстракція, пояснення та опис. Використання когнітивно-дискурсивного аналізу зумовлено необхідністю аналізу функціонування концепту як системи. Щоб відтворити динаміку концепту DEATH, використовують такі міждисциплінарні методи, як екстраполяцію синергетичних принципів і синергетичне моделювання.

2.1. Компонентний аналіз імені концепту DEATH

С. Жаботинська акцентує увагу на тому, що всі школи когнітивної лінгвістики дотримуються думки стосовно того, що значення мовного виразу дорівнюється позначуваному ним концепту, і робить висновок стосовно тотожності лексичного значення слова з концептом, активованим у мисленні [30]. Отже, вважаємо доцільним починати дослідження з аналізу лексичного значення імені концепту DEATH – іменника *death*, оскільки він притягує всі можливі значення концепту. Інакше кажучи, в атракторі міститься найістотніша інформація й найважливіші значення, які притягують і структурують смисли навколо себе [100, с. 177]. На нашу думку,

інтерпретація «вузького розуміння» концепту як семантичного утворення, яке стоїть за словом, відкриє шлях до аналізу всіх можливих смислів концепту в його «широкому розумінні», а саме нашарування ціннісних конотацій на денотативне (суто логічне) значення слова [81, с. 20].

Атрактор – мовний знак, який найповніше і найадекватніше передає його сутність – зазвичай збігається з домінантою синонімічного ряду [100, с. 177]. Визначення домінанти синонімічного ряду не викликає труднощів і має, на нашу думку, суто технічний характер: потрібно проаналізувати синонімічні ряди досліджуваної лексеми *death* у різних синонімічних словниках із погляду вживаності семантичного множника під час лексикографічного опису, тобто виокремити однакові лексеми, які повторюються в усіх словниках, і виділити лексему семантично просту, стилістично нейтральну, лексично сполучувану, і, як наслідок, найбільш уживану.

Проаналізувавши синонімічний ряд лексем на позначення смерті в англomовному дискурсі, зафіксований окремо в п'яти використаних у межах дослідження словниках, ми дійшли висновку, що він майже однаковий якісно, кількісно і структурно: **Synonyms:** *death, afterlife, annihilation, bereavement, casualty, cessation, curtains, darkness, decease, demise, departure, destruction, dissolution, downfall, dying, end, ending, eradication, euthanasia, exit, expiration, extermination, extinction, fatality, finis, finish, grave, heaven, loss, mortality, necrosis, obliteration, oblivion, paradise, parting, passing, quietus, release, repose, ruin, ruination, silence, sleep, termination, tomb, eternal rest, grim reaper, passing over* [238]; **Synonyms:** *death, demise, doom, rest, decease, dying, curtains, fate, expiration, destruction, cessation, end, finale* [237]; **Synonyms:** *death, dying, demise, bereavement, end, passing, release, loss, departure, curtains, cessation, expiration, decease, quietus* [227]; **Synonyms:** *death, departure, demise, decease, dissolution, mortality, fall, failure, termination, cessation, expiration, release, exit* [228]; **Synonyms:** *decease, demise, dying, end, passing, passing away, passing on, loss of life, expiry, expiration, departure from life, final exit, eternal rest,*

end, finish, cessation, termination, extinction, extinguishing, collapse, ruin, ruination, destruction, extermination, eradication, annihilation, obliteration, extirpation [229].

Отже, нами було виокремлено однакові лексеми в кожному із синонімічних рядів і зроблено припущення про те, що узагальнений синонімічний ряд лексеми *death* має такий вигляд: ***decease*** (абсолютний, формальний, архаїчний), ***demise*** (абсолютний, формальний), ***dying*** (стилістичний), ***cessation*** (контекстуальний, формальний), ***end*** (контекстуальний), ***expiration*** (контекстуальний). Як бачимо, у синонімічному ряду є абсолютні синоніми лексеми *death* (***decease*** = a person's death; ***demise*** = a person's death), які б могли претендувати на домінанту синонімічного ряду, але формальний стиль їхньої вживаності унеможливорює це. Очевидно, що домінантою синонімічного ряду і водночас іменем концепту DEATH постає лексема *death* як стилістично нейтральна, семантично проста і наділена найбільш загальним значенням у синонімічному ряду.

Отже, за допомогою компонентного аналізу проаналізуємо стислий до основних ознак зміст лексеми *death* у різнотипних словниках англійської мови: тлумачних, енциклопедичних, синонімічних, етимологічних, тезаурусів, бо саме в словниках, на нашу думку, сконцентровано мовну специфіку вербального уявлення про концепт.

Компонентний аналіз значення лексеми *death* у різних словниках дозволяє виокремити спільні і відмінні семи лексичного значення імені концепту DEATH:

1) Old English *dea* «total cessation of life, act or fact of dying, state of being dead; cause of death», from Proto-Germanic **dauthuz*, from verbal stem **dau-*, which is perhaps from PIE root **dheu-* «to die», with Proto-Germanic **-thuz* suffix indicating «act, process, condition» [234];

2) the cessation of all vital functions of the body including the heartbeat, brain activity (including the brain stem), and breathing [232];

3) the permanent cessation of physical and mental processes in an organism [225];

4) the degeneration or disintegration of a biological cell [225];

5) the state of being dead (=of no longer living) [239];

6) the permanent cessation of all biological functions that sustain a living organism [240];

7) the irreversible cessation of all vital functions especially as indicated by permanent stoppage of the heart, respiration, and brain activity, the end of life [233];

8) the act of ceasing to exist [233];

9) something that is the cause of one's ultimate failure or loss of life [233];

10) an occasion when someone dies [231];

11) the time when something ends or the fact that it ends [231];

12) the end of the life of a person or animal [230];

13) a particular case when someone dies [230];

14) end of life [238].

За результатами аналізу словникових дефініцій виділено спільні та диференційні семи лексичного значення імені концепту DEATH, що подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Спільні та диференційні семи лексичного значення імені концепту DEATH

Диференційні семи	Часто повторювані семи, які можна розподілити в такі синонімічні групи з подальшим виокремленням у кожній групі архісеми		
	«way of death»	«object of death»	«specific clarification of object»
total permanent irreversible ultimate	cessation (5) end (5) being dead (3)	organism biological cell life/living one/someone	biological functions vital functions heartbeat / brain activity / breathing heart / respiration / brain activity
state act fact	stoppage failure / loss degeneration / disintegration ↓	person animal ↓	physical / mental processes ↓
cause occasion time	cessation	organism	biological functions

Отже, проведений компонентний аналіз імені досліджуваного концепту DEATH довів, що лексикографи дають системне визначення лексеми *death* із мінімізацією ознак, які входять до значення слова і трактують слово *death* як незворотну, кінцеву, остаточну дію або стан, за яких відбувається тотальне припинення всіх життєвих функцій організму, зупинення фізичних і розумових процесів, розпад біологічної клітини, кінець життя, неіснування, втрата життя за певних причин чи випадків у часі. Якщо ж ще більше звузити значення слова, що ми й намагалися зробити у процесі компонентного аналізу за допомогою обмеження семантичних ознак лексеми *death*, то в нашому авторському трактуванні концепт DEATH має таку понятійну основу: *total permanent irreversible ultimate cessation of organism's biological functions due to some cause or occasion in time.*

2.2. Лексико-семантичне поле концепту DEATH

У процесі компонентного аналізу значення лексеми *death* було зроблено висновок, що ім'я концепту DEATH має таке сигніфіковане лексичне значення: *total permanent irreversible ultimate cessation of organism's biological functions due to some cause or occasion in time or a fact about it.*

Згідно з методикою концептуального аналізу наступний етап нашого дослідження має суто технічний характер і полягає у складанні списків синонімів до кожної семи сигніфікованого значення лексеми *death* із їхнім подальшим зведенням у матрицю. Продемонструємо це на прикладі семи «total»: нами було виокремлено однакові лексеми в кожному із синонімічних рядів і зроблено припущення про те, що узагальнений синонімічний ряд лексеми *total* має такий вигляд: *absolute, full, unconditional.* Проаналізувавши в такий спосіб сигніфіковане лексичне значення слова *death*, ми одержали список синонімів, який складається із 26 лексем. Наступним кроком будемо матрицю і проводимо її аналіз методом семантичних множників для отримання числа збігу сем. Розглянемо це на прикладі лексеми *absolute*, яка згідно з

визначеннями «not qualified or diminished in any way; **total**»; «existing in reality or as a matter of **fact**» має два збіги із сигніфікованим значенням лексеми *death*. Зазначимо, що не кожен із поданих у тлумачних словниках лексично-семантичних варіантів є концептуальним, оскільки не кожен із них наділений високим ступенем узагальнення, відзначений лінгвокультурною специфікою, а отже, має ціннісну значущість. Результати етапу дослідження подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Матриця лексико-семантичних варіантів на ґрунті лексикографічних даних

семи / синоніми	total	permanent	irreversible	ultimate	state	act	fact	cessation	organism	biological function	cause	occasion	time	збір
absolute	+			+		+	+							2
full														0
unconditional														0
enduring		+												1
lasting													+	1
conclusion						+					+			2
closure					+	+								2
closing						+								1
end					+	+	+	+					+	4
ending								+						1
finish														0
finishing														0
irrevocable			+											1
last													+	1
final				+										1
living					+	+	+		+					3
animal									+					1
creature														0
being										+				1
reality					+		+							2
time														0
moment													+	1
purpose														0
use														0
event												+		1
reason											+			1

Під час систематизації даних таблиці ми ґрунтуємося на кількісних показниках і вважаємо, що найбільша кількість лексем є підставою вважати їх ядром. Узагальнюємо отримані дані в лексико-семантичному полі імені концепту DEATH у вигляді рисунка 2.1.

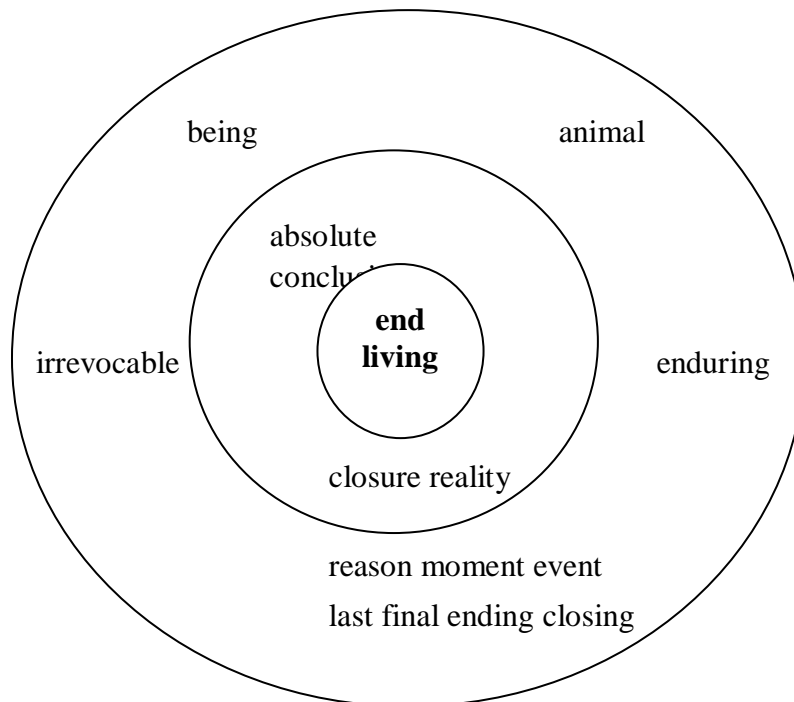

Рисунок 2.1 – Лексико-семантичне поле імені концепту DEATH

Проаналізувавши отримані дані, робимо висновок, що модель мовного вираження імені концепту DEATH має такий вигляд.

Ядро – *end, living*.

Навколоядерна зона – *absolute, conclusion, closure, reality*.

Периферія – *being, animal, reason, moment, event, irrevocable, enduring, lasting, closing, ending*.

Як ми бачимо, носії англійської мови асоціюють ім'я концепту DEATH із закінченням існування. Інтерпретація лексем навколоядерної і периферійних зон, на нашу думку, повинна проводитись з обережністю, щоб уникнути наділення лексем суб'єктивно-оцінним конотативним значенням. Отже, понятійна основа імені

концепту DEATH за даними лексикографічних джерел має такий зміст: *end of living associated with absolute conclusion and closure of reality which concerns any being or animal and is accompanied with such attributes of reason, event, moment as irrevocable enduring last final ending closing.*

Ми вважаємо, що така модель лексико-семантичного поля не повністю відбиває всі виміри концепту DEATH, оскільки, на нашу думку, вона, з погляду виміру простору, є лінійною. Це означає, що вона лежить в одній площині – роз'яснює мовні одиниці і не має нічого спільного з концептуальним аналізом, який звертається до знань про світ [30], у якому концепт функціонує в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда та реалізується в певному мовленнєвому акті [100, с. 135], а отже, повинен бути в полі зору останнього разом з усіма зовнішніми зв'язками, має бути чітко локалізований у просторі і часі – у такий спосіб роз'єднання повинно бути змінено на об'єднання.

Зважаючи на вищевикладене, наступний етап нашого дослідження – продемонструвати фрактальність лексико-семантичного поля імені концепту DEATH, тобто його нелінійність, відкритість, здатність до самоподібності в різних контекстах, оскільки складається з таких фрагментів, структурний мотив яких повторюється в різних масштабах [там само, с. 182].

Аналіз спільної семи в дефініціях лексеми *death* указує на різні мікрополя для спільного лексико-семантичного поля в таблиці 2.3.

Reason: 1) a fact or situation which explains why it happens or what causes it to happen, 2) evidence for your belief or a definite cause of your feelings [227]; 3) the thing that makes some thing intelligible, 4) the power of comprehending, inferring, or thinking especially in orderly rational way [233]; 5) a cause, explanation or justification for an action or event [235]. **Consequence:** 1) the result or effect of smth [227]; 2) a conclusion derived through logic, 3) following from a set of conditions, 4) social importance [233]; 5) unwelcome or unpleasant result or effect, 6) importance or relevance, 7) social distinction [235]; 8) a bad result [226]. **Attributive:** 1) relative to an understood domain, 2) modifying a noun [227]; 3) from Latin *attribute* «add to» [235].

Таблиця 2.3 – Лексико-семантичне поле імені концепту DEATH

reason of cessation of organism's biological functions	something that is the <u>cause</u> of one`s ultimate failure or loss of life [233]; an <u>occasion</u> when someone <u>dies</u> ; the <u>time</u> when something <u>ends</u> or the <u>fact</u> that it <u>ends</u> [231]; the <u>end</u> of the life of a person or animal; a particular <u>case</u> when someone <u>dies</u> [230]; <u>end</u> of life [238]
consequence of cessation of organism's biological functions	Old English <i>dea</i> «total cessation of life, <u>act or fact</u> of dying, <u>state</u> of being dead; cause of death», from Proto-Germanic <i>*dauthuz</i> , from verbal stem <i>*dau-</i> , which is perhaps from PIE root <i>*dheu-</i> “to die”, with Proto-Germanic <i>*-thuz</i> suffix indicating « <u>act, process, condition</u> » [234]; the <u>degeneration or disintegration</u> of a biological cell [225]; the <u>state</u> of being dead (=of no longer living); the <u>state</u> of being dead (=of no longer living) [239]; the <u>act</u> of ceasing to exist [233]
attributives of cessation of organism's biological functions	the cessation of all <u>vital</u> functions of the body including the heartbeat, brain activity (including the brain stem), and breathing [232]; the <u>permanent</u> cessation of physical and mental processes in an organism [225]; the <u>permanent</u> cessation of all <u>biological functions</u> that sustain a living <u>organism</u> [240]; the <u>irreversible</u> cessation of all vital functions especially as indicated by permanent stoppage of the heart, respiration, and brain activity, the end of life [233]

Отже, ми бачимо, що проведений компонентний аналіз сигніфікованого значення лексеми *death* (значення лексем *reason*, *consequence*, *attributive* із виокремленням низки сем їхніх лексико-семантичних варіантів) наочно ілюструє фрактальність лексико-семантичного поля імені концепту DEATH на рисунку 2.2.

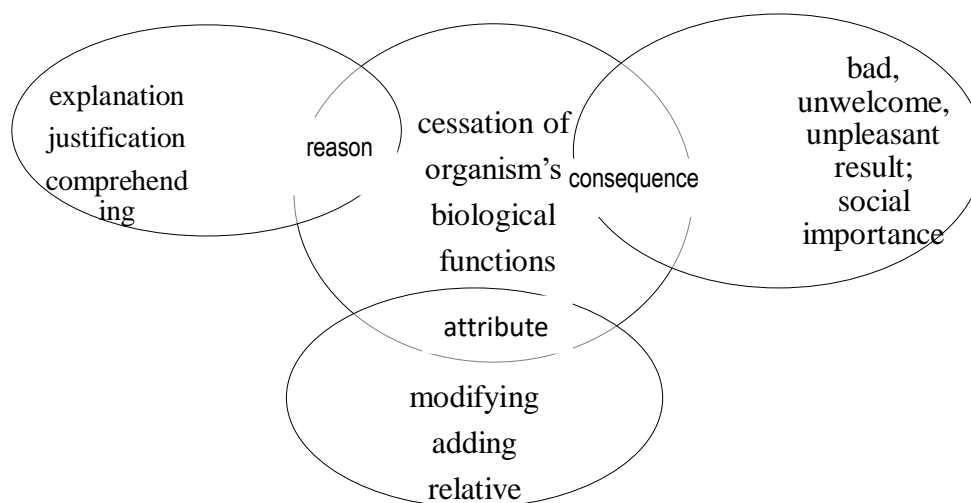

Рисунок 2.2 – Фрактальна модель лексико-семантичного поля імені концепту DEATH

Спробуємо проілюструвати фрактальність лексико-семантичного поля концепту DEATH, яка виявляється в його рекурсивності, на матеріалі художнього англомовного дискурсу. Для аналізу було відібрано три оповідання різних літературних періодів і жанрів як показові з погляду наявності в них теми смерті – це «Hop Frog» by Edgar Allan Poe (1849) («Жабеня» Едгара По) [244], «The School» by Donald Barthelme (1981) («Школа» Дональда Бартелмі) [241] та «Paper Menagerie» by Ken Liu (2011) («Паперовий звіринець» Кена Лю) [243]. Результати етапу дослідження подано в таблицях 2.4–2.6 і рисунках 2.4–2.6.

Таблиця 2.4 – Лексико-семантичне поле концепту DEATH в оповіданні «Hop Frog» by Edgar Allan Poe

reason of becoming corpses, mass	Owing to the high combustibility of both the flax and the tar to which it adhered, the dwarf had scarcely made an end of his brief speech before the work of <u>vengeance</u> was complete [244, c. 8]
consequences of becoming corpses, mass	...who gazed at them from below, <u>horror-stricken</u> , and <u>without the power</u> to render them the slightest assistance [244, c. 8]
attributive of corpses, mass	The eight corpses swung in their chains, a <u>fetid, blackened, hideous</u> , and <u>indistinguishable</u> mass [244, c. 9]

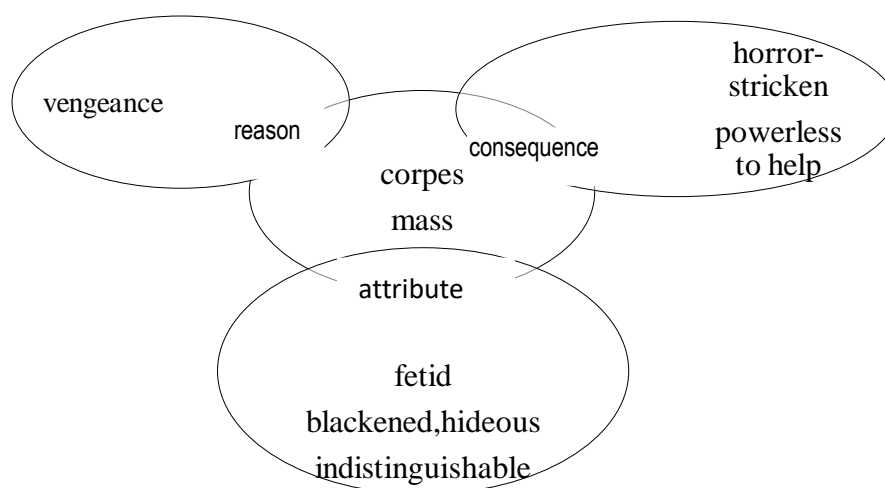

Рисунок 2.4 – Фрактальна модель лексико-семантичного поля концепту DEATH в оповіданні «Hop Frog» by Edgar Allan Poe

Таблиця 2.5 – Лексико-семантичне поле концепту DEATH в оповіданні «The School» by Donald Barthelme

reason of person's absence	There's a court case coming out of that, the parents are claiming that the <u>beams were poorly stacked</u> [241, с. 1]
consequences of person's absence	The <u>tragedy</u> occurred when Matthew Wein and Tony Mavrogordo were playing over where they're excavating for the new federal office building [241, с. 1]
attributive of person's absence	It's been a <u>strange</u> year [241, с. 1)

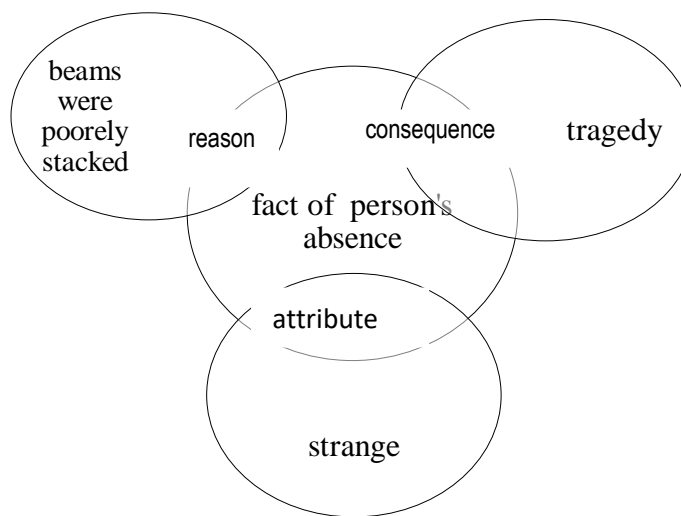

Рисунок 2.5 – Фрактальна модель лексико-семантичного поля концепту DEATH в оповіданні «The School» by Donald Barthelme

Таблиця 2.6 – Лексико-семантичне поле концепту DEATH в оповіданні «Paper Menagerie» by Ken Liu

reason of person's absence	...the <u>cancer</u> had spread far beyond the limits of surgery [243, с. 1]
consequences of person's absence	I reached out to touch her hand, because I thought that was what I was supposed to do. I <u>was relieved</u> . I was already thinking about the flight back, and the bright California sunshine [243, с. 1]. «I don't know anything about the Chinese calendar,» I said. «Just <u>rest</u> , Mom.» [243, с. 1]. She died when my plane was somewhere over Nevada [243, с. 1]

attributive of person's absence	Her voice was very <u>weak</u> ... [243, c. 1]. <i>Why won't you talk to me, son? The pain makes it <u>hard</u> to write</i> [243, c. 1]
--	---

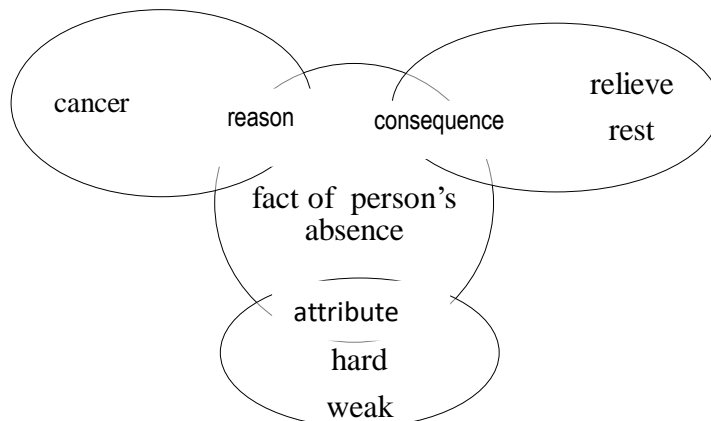

Рисунок 2.6 – Фрактальна модель лексико-семантичного поля концепту DEATH в оповіданні «Paper Menagerie» by Ken Liu

Проаналізувавши оповідання, ми знайшли підтвердження рекурсивності лексико-семантичного поля концепту DEATH, що виявляється на рівні змісту (повторюється тема) й на рівні його відбиття (повторюється форма викладення інформації). В усіх трьох оповіданнях ми спостерігаємо реалізацію лексико-семантичного поля концепту DEATH: можемо чітко визначити причини смерті, її ознаки та проаналізувати наслідки для оточення. Отже, семантичні фрактали угруповують можливі смисли навколосмислового інваріанта, тобто утримують можливі смисли одного концепту в межах певної дискурсивної цілісності.

2.3. Фреймова структура імені концепту DEATH

Концептуальна модель – це абстрактне відображення певної системи, що допомагає зрозуміти її загальну структуру та принципи функціонування. Концептуальна модель має такі переваги: намагається відобразити головні риси концепту, абстрагується від конкретних ситуацій, дозволяє відобразити механізм

взаємодії структурних компонентів концепту, може інтерпретувати складний концепт у вигляді графічних схем, діаграм, текстових описів тощо.

Система оброблення інформації, яка існує в мисленні людини, відповідає стандартам, властивим відкритим нелінійним здатним до самоорганізації системам. У цьому контексті відбуваються процеси формування концептуальних (поняттєвих) структур за допомогою спонтанної самоорганізації. Ця самоорганізація ґрунтується на взаємодії (синергії) між різними складовими цієї системи. Здатність мислення до самоорганізації можна пояснити наявністю в ньому внутрішньої автономної динаміки, що дозволяє цій системі самостійно формувати концептуальні структури без потреби зовнішнього впливу. Для підтвердження цих ідей необхідно аналізувати природні результати мислення, серед яких найважливішим є мова людини [31].

Ідентифікований інформацією, активованою словом у людському пізнанні, концепт також може бути відображено за допомогою матричних і мережевих моделей, упорядкованих через домени як широкі фонові контексти [28; 123]. Різниця між матричною та мережевою моделями полягає в тому, що перша розгортає лише номенклатуру доменів, тоді як друга реконструює конкретні пропозиційні зв'язки між ними [30].

Матричну модель зазвичай продемонстровано компонентним аналізом визначень слів (як активаторів концептуальної інформації, накопиченої у свідомості людини). Зокрема інтегральні та диференціальні семи становлять структурно організовану групу доменів (які поділяються на базові та неосновні), що розкриває весь концепт у межах аналізованого слова [170]. Мережева модель демонструє денотативне значення як інформацію, ініційовану словом у когніції, яке ототожнюється зі змістом аналогічного концепту. Для цього можна використати універсальну методологію концептуального аналізу «Семантика лінгвальних мереж», розроблену Жаботинською [30, с. 59–61]. Її породжують абстрактні пропозиційні схеми п'яти базових фреймів, що простежуються у значеннях і формах мовних одиниць, які функціонують у дискурсі.

Ця думка узгоджена із синергетикою як особливим типом теоретичного моделювання систем, який аналізує спонтанне виникнення та розвиток систем і структур [158, с. 41]. Келер (Köhler) [там само] стверджує, що, як і інші системи, що самоорганізуються, мова характеризується кооперативними та конкурентними процесами, які разом із зовнішніми силами біології, психології, фізики тощо формують динаміку системи.

У науковий обіг термін «фрейм» увів у 1955 році Г. Бейтсон (Bateson) як засіб інтерпретації людськими поведінки один одного. Засновник теорії фреймів, М. Мінський (Minsky), визначив фрейм як структуру даних для подання стереотипних ситуацій у вигляді мереж із вузлів і зв'язків між ними, де кожен вузол – ті або інші характерні риси ситуації. Фрейм як економний прискорений засіб передання та оброблення інформації привертає увагу Ч. Філмора (Fillmore), який першим пов'язав фрейм із лінгвістикою, визначив його як «будь-яку систему лінгвістичних виборів, які можуть асоціюватися з прототипними зразками сцен» і зробив висновок, що люди асоціюють певні концепти з певними лінгвістичними фреймами [37, с. 140].

Фрейми структурують мовні значення, а також їхні фрагменти, демонструючи основний принцип узагальненої категоризації та структурування вербалізованої інформації [30, с. 60]. Презентуючи концепти, які належать до основних понятійних категорій, фрейми в такий спосіб упорядковують мовну картину світу і містять у собі не лише інформацію про лінгвістичне буття досліджуваного концепту, а й певний соціальний сюжет. Отже, фрейми є найбільш інформативними, оскільки охоплюють не тільки культурно зумовлену інформацію, а й опис дій і засобів, пов'язаних із нею лінгвокогнітивних процесів [211, с. 428].

Моделювання фрейма імені концепту DEATH, який би був здатен пояснити сутність феномену смерті в англomовній картині світу, спираючись на мовні факти про досліджуване явище, потребує певного алгоритму дій. Ми маємо виділити логічні предикати денотативного значення лексеми *death*; угрупувати їх на ґрунті базових пропозиціональних схем; побудувати фреймову мережу імені концепту DEATH.

Використовуємо для цього метод побудови концептуальних мереж на основі базових фреймів, методику якого детально описала С. А. Жаботинська [30, с. 54]. Ця методика побудови концептуальних мереж на основі базових фреймів С. А. Жаботинської, на нашу думку, є актуальною, бо узгоджується з основними дисциплінами когнітивної науки і має міждисциплінарну перспективу, необхідну для сучасних лінгвістичних досліджень [там само]. На думку дослідниці, базові фрейми мають здатність утворювати концептуальні мережі завдяки різноманітним комбінаціям пропозиціональних схем.

Згідно з концепцією базових фреймів С. А. Жаботинської для побудови концептуальної мережі імені концепту DEATH аналізуємо стислий до основних ознак зміст лексеми *death* у різнотипних словниках англійської мови і виділяємо логічні предикати денотативного значення лексеми *death*:

1) Old English *dea* «total cessation of life, act or fact of dying, state of being dead; cause of death», from Proto-Germanic **dauthuz*, from verbal stem **dau-*, which is perhaps from PIE root **dheu-* «to die», with Proto-Germanic **-thuz* suffix indicating «act, process, condition» [234];

2) the cessation of all vital functions of the body including the heartbeat, brain activity (including the brain stem), and breathing [232];

3) the permanent cessation of physical and mental processes in an organism [225];

4) the degeneration or disintegration of a biological cell [225];

5) the state of being dead (=of no longer living) [239];

6) the permanent cessation of all biological functions that sustain a living organism [240];

7) the irreversible cessation of all vital functions especially as indicated by permanent stoppage of the heart, respiration, and brain activity, the end of life [233];

8) the act of ceasing to exist [233];

9) something that is the cause of one's ultimate failure or loss of life [233];

10) an occasion when someone dies [231];

11) the time when something ends or the fact that it ends [231];

12) the end of the life of a person or animal [230];

13) a particular case when someone dies [230];

14) end of life [238].

Наступним кроком групуємо їх на основі базових пропозиціональних схем, що мають найвищий рівень узагальнення (схемності) та являють собою первинні категорії мислення й типи реляцій між ними. Тип пропозиційної схеми визначаємо за її приналежністю до одного з п'яти базових фреймів – предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного, які комбінуються один з одним, утворюючи інтегративні концептуальні моделі:

1) **буттєва квалітативна схема** «DEATH є ТАКА-якість»: total, permanent, irreversible, particular, ultimate;

2) **буттєва локативна схема** «DEATH є ТАМ-місце»: functions of the body, biological functions, vital functions, physical and mental processes, living organism, organism, biological cell, someone, something;

3) **буттєва темпоральна схема** «DEATH є ТОДІ-темпоратив»: end of life, loss of life, someone dies, something ends;

4) **акціональна схема контактної дії** «DEATH діє на ДЕЩО»: including the heartbeat, brain activity (including the brain stem), and breathing; indicated by permanent stoppage of the heart, respiration, and brain activity, the end of life;

5) **ідентифікаційна схема класифікації** «DEATH є ВИД / РІД / РОЛЬ»: a case, an occasion, the act, the state, the cause, fact, time;

6) **компаративна схема** «DEATH є МОВ / МОВБИ»: cessation, degeneration, disintegration.

Ці фрейми, що є взаємопов'язаними, формують інтегративні концептуальні моделі, які описують різні аспекти смерті: від її буттєвих характеристик і локативних особливостей до темпоральних параметрів, акціональних впливів, ідентифікаційних призначень і компаративних аналогій. Кожна з цих схем не тільки відображає певний аспект розуміння смерті, але й сприяє глибшому усвідомленню її багатогранності та

комплексності. На основі проведеного дослідження будуємо фреймову мережу імені концепту DEATH як на рисунку 2.7.

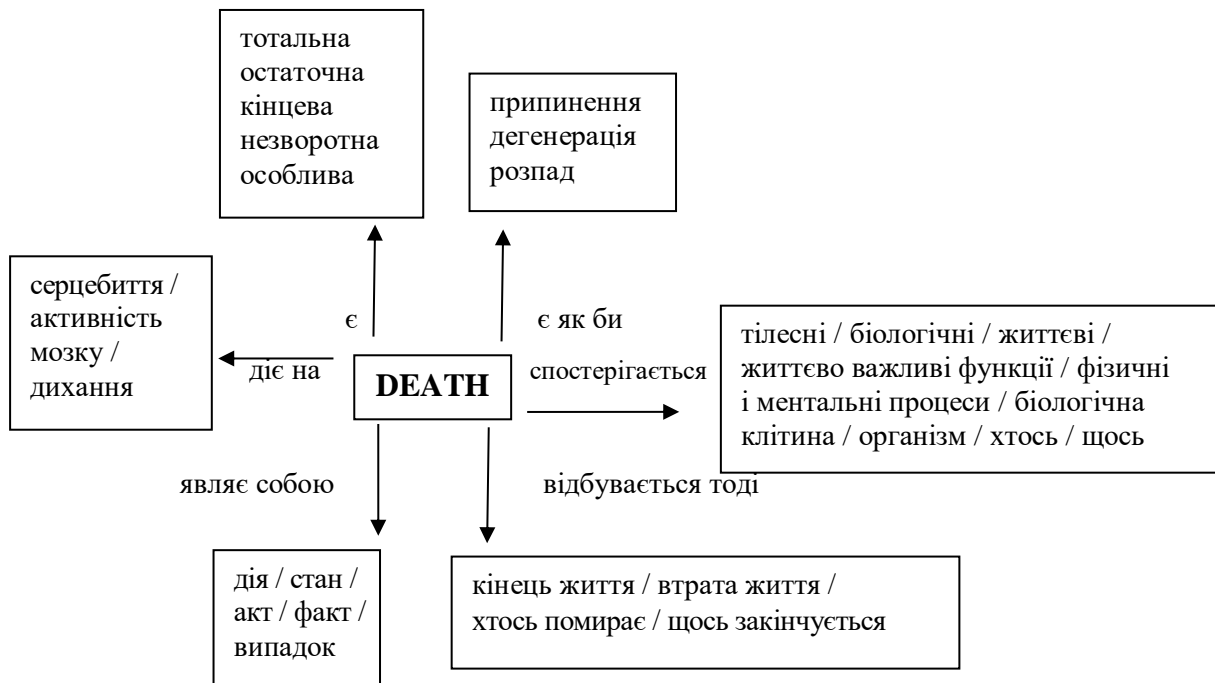

Рисунок 2.7 – Фреймова мережа імені концепту DEATH

В умовах зміни наукової парадигми, коли посилюється інтерес до міждисциплінарних досліджень, нам близька теорія Н. Таценко, яка вважає, що «єдність усіх розміщених у концептуальній мережі підструктур забезпечується телескопійною організацією за принципом вкладеності одних компонентів в інші» [100, с. 207]. На думку дослідниці, смисл окремої схеми (ідентифікаційної, буттєвої, акціональної, компаративної тощо) уміщує смисл усіх інших схем, узагальнюючи або передбачаючи їх. За будь-якою зі схем можливе відновлення всієї мережевої концептуальної конструкції з його складників [там само, с. 208]. Інакше кажучи, в основу наведеної моделі покладено процедуру фрактальної рекурсії – змістову та схематичну самоподібність. Погоджуємося із Н. Таценко, що мережева концептуальна модель імені концепту DEATH має такі характеристики, як складність, динамічність, рекурсивність, наявність зворотного зв'язку та можливість входу й виходу з будь-якої точки.

Спробуємо проілюструвати фрактальність концептуальної моделі імені концепту DEATH на матеріалі художнього англомовного дискурсу. Для аналізу повернемося до ситуації з оповідання сучасного англомовного дискурсу як показового з погляду наявності в ньому теми смерті – це «The School» by Donald Barthelme (1981) («Школа» Дональда Бартелмі) [241]: «Billy Brandt's father who was knifed fatally when he grappled with a masked intruder in his home» [241, с. 2]. На батька Біллі автор відводить лише два рядки у своєму оповіданні, читаючи які, ми розуміємо, що сталося щось жахливе, спираючись на понятійний зміст імені концепту, який стоїть за денотативним значенням лексеми *death*, вербалізованої пропозиційною схемою способу буття «DEATH існує так-СПОСІБ»: *was knifed fatally*. Зі значення лексеми *fatally* (in a way that causes death [230]) ми розуміємо, що відбулося «тотальне / остаточне / кінцеве / незворотне / особливе» «припинення / дегенерація / розпад» «тілесних / біологічних / життєвих / життєво важливих функцій / фізичних і ментальних процесів / біологічної клітини / організму / когось / чогось». «Кінець життя / втрата життя / хтось помер / щось закінчилось» відбулось у процесі нещасного випадку (пропозиція акціонової схеми контактної дії «DEATH діє на ДЕЩО»: *grappled with a ... intruder*). Отже, автор навіть не вживає лексему *death*, але ми відновлюємо зміст цілого концепту з одного складника.

2.4. Мережева модель концепту DEATH

Використовуючи ідеї фрактальної синергетики, ми намагаємося відповісти на питання, як може бути структуровано інформаційну систему мислення, що лежить в основі мовних знаків різного рівня (від слів до текстів). Передбачено, що основний фрейм речі («DEATH – це ТАКА БАГАТО-кількість», «DEATH – це ТАКА якість», «DEATH існує ТАКИЙ спосіб існування», «DEATH є (існує) ТАМ-місце», «DEATH існує ТОДІ-час») має фрактальні властивості разом із складним шаблоном, де кадр речей інтегрований у кадри ідентифікації та володіння [99, с. 81]. Крім того,

фрактальність проявляється на рівні змісту та на рівні його подання. У першому випадку повторюється ідея, а в другому – форма її викладення.

За методикою семантики лінгвальних мереж ми проаналізували 500 прикладів вживання лексеми *death* у дискурсивних контекстах, поданих комп'ютерною базою даних СОСА [242]. Визначивши логічні предикати, пов'язані з концептом DEATH, ми згрупували їх відповідно до основних пропозиційних схем (фреймів), як подано в таблицях 2.7–2.11. У дужках ми згадуємо кількість повторів лексеми *death*, яка нам трапилася в межах 500 випадково вибраних прикладів дискурсу в СОСА. Під таблицями ми обґрунтовуємо наш поділ, наводячи розширені приклади лексеми *death* у контексті. Номер контексту конкордації СОСА, де було виявлено пропозиційну схему, наведено в круглих дужках.

Таблиця 2.7 – Предметний фрейм

Буттєва квантитативна схема «DEATH is THAT MANY»	Буттєва квалітативна схема «DEATH is SUCH»	Буттєва локативна схема «DEATH is THERE»	Буттєва темпоральна схема «DEATH is THEN»	Буттєва схема способу буття «DEATH is SO»
death rates (4), first death, one death, death toll, enough death, millions death, more death, record of death, stacks of death, death episode, death row	wrongful death (5), slow death (4), sudden death (3), terrible death (3), it's just death (3), violent death (2), impenetrable death, brutal death, horrific death, cruel death, unexpected death, occasional death, tragic death, paralyzing death, painful death, shameless death, painless death, immediate death, condemned death, normal death, death is pure	cell death (6), death in the family (5), death on the way, beyond death, death is everywhere, through death, place of death	after death (5), till death (5), at the point of death / at the time of death (4), near death (3), before death (3), in death (3), since death (2), date of death (2), upon death (2), day of death, time of death, at death, proximity of death	life after death (5) death is a process, death is death, a border of death, manner of death

Квантитативну схему буття чітко подано в таких прикладах: *If you are serious about reducing **death rates**, and increasing health rates, you should take a look at the infant. Keeping a **record of death** is healthy.*

Квалітативну схему буття яскраво відображено в таких прикладах: *You may be able to sue for a **wrongful death**. She realized that maybe **death** was **impenetrable**.*

Локативну схему буття подано в таких прикладах: *There is more sadness and **death on the way**. When I was **at the point of death**, you touched me.*

Темпоральну схему можна знайти в таких прикладах: *Liberty German's cell phone about **the time of her death** is a suspect in 'Delphi's double homicide investigation. A **near death** experience doesn't make someone.*

Схему способу буття доведено в таких прикладах: *I shouldn't have even brought it up. **Death is death**. It doesn't matter how you go. But you do. There are people who believe in life after death but always wonder what that life will have in store for us.*

Таблиця 2.8 – Акціональний фрейм

Акціональна схема стану / процесу «SB/STH-agent acts»	Акціональна схема контактної дії «AG-death acts upon PT-patient / AF-affected»	Акціональна схема каузативу «CR-causer makes FT-death»
to put to death (13), to scare to death (5), to beat to death (5), to cause death (5), to freeze to death (5), to lead to death (4), to torture to death (3), to bleed to death (3), to shoot to death (3), to fear death (2), to drink to death (2), to give death (2), to stone to death (2), to stab to death (2), to jump to death (2), to see death (2), to strangle to death, to be sentenced to death, to result in death, to suck death, to screw death, to confirm death, to bring death, to struggle to death, to submit to death, to sentence to death, to smurf to death, to fake death, to fall to death, to result in death, confrontation with death, to protect from death, wish for death, to hate death, to succumb to death, to avenge death, to revenge for death, to chill to death, to target to death, to choose death, to film death, to be bored to death, to avoid death, not to shun death, to cheat death, to miss to death, to resemble death, to reveal death, to flourish to death, to dime	to be afraid of death (5), to be responsible for death (5), universal death (3), neonatal death, stillborn death, death to mafia, to lament death, death to Israel, to feel death knocking, to carry death to the cities, death to all, death to business, to reconcile	death penalty (25), death sentence (10), cause of death (6), torture and death (2), rape and death, death of self-cuts, punishment is death, burden of intelligent life is death, method of death, death by love, death by jamaharon, death to be an insult, death blow, death by degidration, death by ghastr, relationship between vaccination and death, to be impacted by death, death and destruction, severe

to death, to tax to death, to revive from death, to defy death, to threaten death, to savage to death	in death, death grip	illnesses near death, disease and death, cancer death, death cat, injury and death
---	----------------------	--

Схему стану / процесу яскраво подано в таких прикладах: *Zwingli turned against them and had them **put to death**. They are about to **cause the death** of millions.*

Схему контактної дії можна побачити в таких прикладах: *Are you **afraid of death**? Yeah. Me too. There is no way out of it. Anything happens to me, and already I'm **feeling death knocking** at my door.*

Схему каузації продемонстровано в таких прикладах: *There are a lot of people who want to expand the **death penalty** to include drug dealers. They were all about **torture and death**.*

Таблиця 2.9 – Посесивний фрейм

Посесивна схема партитивності «SB/STH-whole has STH-death»	Посесивна схема інклюзивності «SB/STH-death has STHcontent» / «STH-death has STH-container»	Посесивна схема власності «SB/STH-death has SB/STH-owned» / «SB/STH-death has SB/STH-owner»
smb's death (79), death of smb (29), animal death (2)	cause of death (8), threat of death (6), risk of death (4), fear of death (2), pain of death (2), anticipation of death, death throes, dread after death, chill of death, death wails, death is aspiration	death certificate (2), death club, death of privacy, death post, reality of death, death stimulus, death benefit, death scene / death site, Bible's teaching of death, death rituals, proof of death, culture of death, face of death, smell of death, death rays, heart of death

Схему «частка-ціле» продемонстровано в наведених нижче прикладах: *Don't let **Terry's death** be in vain. The **death of Fahmi** was particularly hard for his mother.*

Схему інклюзивності можна обґрунтувати на таких прикладах: *But even a proximate **cause of death** is worth trying hard to avoid. Societal change may help explain the emergent **risk of death** for women with depression.*

Схему власності можна підтвердити такими прикладами: *He said don't look into **the face of death**. They all smell **the scent of death** on the Federation.*

Схему персоніфікації відображено в таких прикладах: *'The Mask of the **Red Death**, ' do you remember that. Maybe?...the **Son of Death Eater**. He shuddered, thinking of those minions of Voldemort.*

Таблиця 2.10 – Ідентифікаційний фрейм

Ідентифікаційна схема персоніфікації «SB/STH-death is STH-personifier (proper name)»	Ідентифікаційна схема класифікації «SB/STH-death is SB/STH-classifier»	Ідентифікаційна схема характеристики «SB/STH-death is SB/STH-characterizer»
Red Death, Minister of Death, Death Valley, son of Death Eater, Death Eater, Death Spiral, Doctor Death, the Duke of Death, Death Star	glorification of death, glory in the death, universal theme of death, downtown is death, death threat maker	life and/or death (14), birth and death (5), death and judgement, death and inequities, pain and suffering and death and grief and anger

Схему класифікації можна побачити в таких прикладах: *I even made a party for it, **downtown is death**, long live downtown. Exaggerated sadomasochism. The fetishism of deadly weapons. **The glorification of death**. It's a slow attempt to escape a self-inflicted life.*

Схему характеристики можна простежити в таких прикладах: *Atwater continues to explore the great mysteries surrounding **life and death**. So much **pain and suffering and death and grief and anger**, so much had happened.*

Таблиця 2.11 – Компаративний фрейм

Компаративна схема тотожності / метаморфози «SB/STH-death is (as) SB/STH-correlate»	Компаративна схема подібності / аналогії «STH-death is as SB/STH-correlate»	Компаративна схема подоби / метафори «SB/STH is as if SB/STH»
worsening or death, life in prison or death, harm or death, sufferings and death	shadow of death (3), survival of death (3), death trap	sleep of death (2)/slumber in death, tunnel of death, whirlwind of death

Схема тотожності (метаморфози) яскраво проявляється в таких прикладах: *Moreover, rape is fraught with the possibility of bodily **harm or death** of the victim. When they reject His **suffering and death** they reject Him.*

Схему подібності (аналогію) яскраво подано в таких прикладах: *Though I walk through the valley of the **shadow of death**, I will fear no evil. Spike Walker has crafted a devastating, white-knuckle tale of **survival and death** in the unforgiving Alaskan waters.*

Схему подібності (метафору) подано в таких прикладах: *You sweep men away in the **sleep of death**. But despite **the whirlwind of death**, war also brought out our courage and our loyalty.*

Ми побудували мережеву модель концепту DEATH на основі проведеного дослідження, як подано на рисунку 2.8.

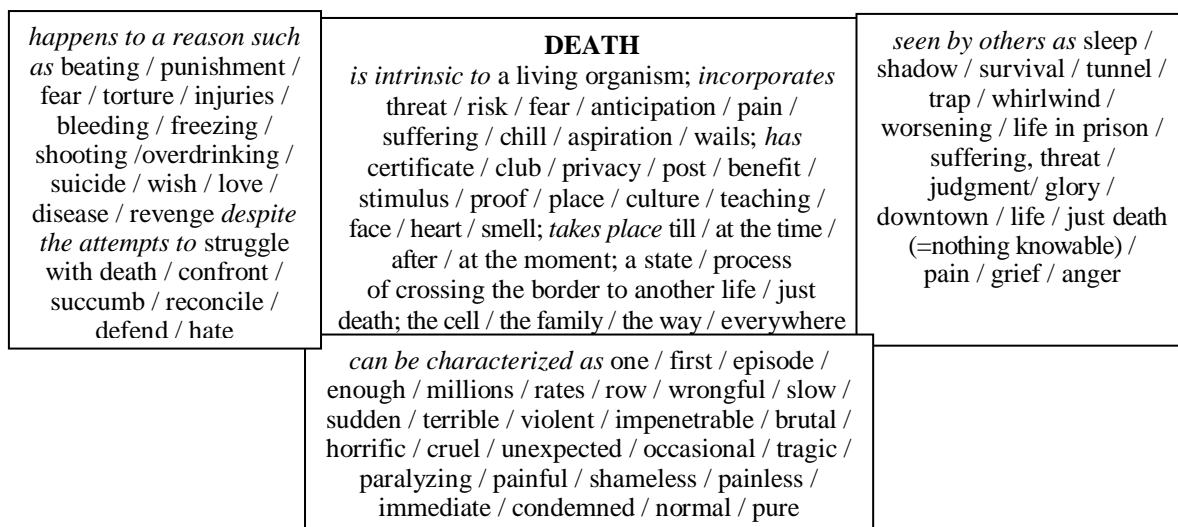

Рисунок 2.8 – Мережева модель концепту DEATH

Аналізуючи структурний вимір концепту DEATH, ми дійшли висновку про його функціонування в сучасному американському англомовному дискурсі. Підсумовуючи, DEATH може бути *one / first / episode / enough / millions / rates / row*, що є завжди *wrongful / slow / sudden / terrible / violent / impenetrable / brutal / horrific / cruel / unexpected / occasional / tragic / paralyzing / painful / shameless / painless / immediate / condemned / normal / pure*. Її бачать як *sleep / shadow / survival / tunnel / trap / whirlwind / worsening / life in prison / suffering*, що трапляється *till / at the time / after / at the moment as a state / process of crossing the border to another life / just death*. DEATH наявний у *the cell / in the family / on the way / everywhere to a living organism* і має такі причини, як *beating / punishment / fear / torture / injuries / bleeding / freezing / shooting /*

overdrinking / suicide / wish / love / disease / revenge, незважаючи на спроби *struggle with death / confront / succumb / reconcile / defend / hate*. DEATH інкорпорує *threat / risk / fear / anticipation / pain / suffering / chill / aspiration / wails* і може мати *certificate / club / privacy / post / benefit / stimulus / proof / place / culture / teaching / face / heart / smell*. Загалом DEATH є *a threat / judgment / glory / downtown / life / just death (= nothing knowable) / pain / grief / anger*.

Під впливом ідей лінгвосинергетики ми вважаємо, що «єдність усіх підструктур, розміщених у концептуальній мережі, забезпечується телескопічною організацією за принципом вбудовування одного компонента в інший» [100, с. 268]. Наше дослідження доводить, що значення кожної окремої схеми концепту DEATH містить значення всіх інших схем, узагальнюючи або прогнозуючи їх. За будь-якою зі схем можна відновити всю концептуальну структуру мережі з її компонентів. Інакше кажучи, наведена вище модель ґрунтується на феномені фрактальності – семантичної та схематичної самоподібності, що має такі характеристики, як складність і динамічність.

2.5. Лінгвосинергетичні аспекти функціонування концепту DEATH

Перевіримо адекватність лінгвосинергетичної моделі емпіричним способом і спробуємо проілюструвати механізм її функціонування на прикладі концепту DEATH, вербалізованого в художньому англомовному дискурсі. Для аналізу ми беремо ситуації із сучасного англомовного дискурсу як показові з погляду наявності теми смерті. Це «Школа» Дональда Бартельма [241], яка є класичною історією ескалації. Починається як похмура кумедна історія, але з розвитком сюжету низка подій посилюється і стає все більш зловісною. Вирішальним моментом оповідання є те, що вічний людський жах зустрічі зі смертю та одвічне людське бажання зрозуміти феномен смерті екстраполюються в питанні: *«Is that death which gives meaning to*

life?». З того моменту ця історія виглядає як глибока спроба спонукати до роздумів поєднати життя і смерть.

Перший раз школярі зіткнулися зі смертю, коли садили дерева, і «*the trees all died...all these kids looking at these little brown sticks, it was depressing*». Виникаючи на фізичному рівні як зовнішній подразник, такий як вигляд «*thirty dead trees*», збуджує дитячу нервову систему, активізує роботу мозку і викликає таку емоцію, як депресія, яка, очевидно, супроводжує смерть і є реальним свідченням невербальної реалізації концепту DEATH. Чому «очевидно»? Ми виходимо з того, що оцінна складова концепту, яка містить закріплене в національній свідомості соціальне ставлення до концепту DEATH, передбачає подібні почуття та емоції людей до явища смерті.

Інша подія сталася з «*Billy Brandt's father who was knifed fatally when he grappled with a masked intruder in his home*». Батькові Біллі автор присвячує лише два рядки у своїй розповіді, які дають нам зрозуміти, що сталося щось жахливе через фразу «*knifed fatally*». Зі значення лексеми *fatally* (in a way that causes death) ми розуміємо, що «необоротна, остаточна дія або стан, при якому відбувається повне припинення всіх життєвих функцій, припинення фізичних і психічних процесів, кінець життя, неіснування, втрата життя з певних причин або випадків у часі». Це сталося під час нападу, коли батько Біллі «*grappled with a masked intruder*».

Виникаючи на перцептивно-емоційному рівні в наведеній вище ситуації понятійний компонент концепту DEATH (*knifed fatally, grappled with a masked intruder*), що характеризує властивості концепту, активує лексично поданий концепт у свідомості, досягаючи його атрактора, який позначають лексемою '*death*', має мінімальні особливості та не має жодних значущих культурних чи особистих конотацій. Це свідчить про те, що концепт DEATH залишається стабільним у часі, точно передаючи суть позначуваного поняття як незворотну, остаточну дію чи стан, у якому припиняються всі життєві функції, припиняються фізичні та психічні процеси, закінчується життя. Смерть – це неіснування або втрата життя, що відбувається з різних причин і в різний час.

Унаслідок цього в нашій свідомості розгортається лексико-семантичне поле концепту DEATH. Процес отримання інформації потребує її оброблення. Додавши образну складову, на підставі своїх індивідуальних особливостей та етнічного світогляду ми виробляємо власне ставлення до феномену смерті. Це змушує нас відчувати певні почуття та емоції під час читання вищенаведеної ситуації. Отже, автор навіть не вживає лексеми *death*, а ми відновлюємо цілий концепт з усіма його ознаками та властивостями з одного компонента.

Крім того, протягом усієї історії нам трапляються слова, що позначають концепти, які можуть бути тісно пов'язані з концептом DEATH і становлять фрейм (Fillmore) або основу (Langacker), або домен (Fillmore, Langacker), тобто ідентифікують той самий концепт і використовуються як взаємозамінні [123, с. 16]. Інакше кажучи, виникаючи на дискурсивному рівні, концепти TRAGEDY («*The tragedy occurred when Matthew Wein and Tony Mavrogordo were playing over where they're excavating for the new federal office building*»), COURT CASE («*There was a court case coming out of that*»), HORROR («*We require an assertion of value, we are frightened*»), LOSS («*Where did they go?*») та багато інших у цій історії складно пов'язані між собою, і цей зв'язок має фрактальну концептуальну структуру.

Щоб продемонструвати фрактальність концепту DEATH, ми випадково вибрали 20 контекстів із СОСА [242], які містять лексему '*death*', і визначили п'ять особливо примітних прикладів, щоб проілюструвати фрактальну природу концепту DEATH. Досліджуючи ці приклади, ми можемо побачити, що концепт DEATH демонструє самоподібність у різних масштабах. Те ж саме фундаментальне значення наявне в кожному контексті, навіть якщо особливості кожної ситуації відрізняються. Отже, концепт DEATH функціонує як фрактал з узгодженою структурою, яка є постійною, незважаючи на зміни контексту чи масштабу.

Ці приклади по-різному підкреслюють фрактальність концепту DEATH. Наприклад, в одному прикладі йдеться про смерть близької людини, а в іншому – про смерть тварини. Незважаючи на різницю в контексті, основа концепту DEATH залишається незмінною. Інший приклад розповідає про смерть як природну частину

життєвого циклу, а інший описує вплив смерті на суспільство загалом. У кожному разі концепт DEATH демонструє послідовну структуру та значення, виявляючи свою фрактальну природу.

(1) «*Why is death any more incomprehensible than sneezing?*» «*What a shocking, heartless sentiment, I thought, though I kept my thought to myself.*»

Автор порівнює смерть із чханням «*death any more incomprehensible than sneezing*», намагаючись підкреслити, що обидва явища можуть бути однаково незрозумілими. Це порівняння вказує на фрактальність, оскільки смерть, подібно до фрактала, може бути розглянута на різних рівнях складності і взаємозв'язку. Висловлення «*What a shocking, heartless sentiment...*» підкреслює індивідуальний характер реакції на смерть. Це свідчить про те, що сприйняття смерті може бути різним для кожної людини, і кожен має свій власний унікальний досвід. Подібно до фрактала, який можна розглядати в різних масштабах, смерть може бути розглянуто на різних рівнях: від особистого рівня до загальнолюдського, від фізіологічного до метафізичного.

У дискурсивному контексті концепт DEATH діє як атрактор, який створює коливання в системі, коли Спікер 1 робить коментарі, незвичні для Спікера 2. Унаслідок цього система втрачає свою стабільність, і Спікеру 2 пропонують кілька варіантів. У точці роздвоєння Спікер 2 повинен вибрати один із цих варіантів, або дотримуючись свого звичного погляду на смерть, або вибравши іншу перспективу. Завдяки цьому процесу Спікер 2 відсіює чуже ставлення до смерті та повертається до попереднього атрактора концепту DEATH, який візуалізує у своєму розумі. Зрештою це стабілізує систему. Увесь концепт DEATH розгортається у свідомості Спікера 2, демонструючи фрактальну природу концепту, оскільки останній повторюється в різних масштабах.

(2) «*Invalid credit card, empty wallet, closed road, immovable truck, and Fantastic Love near death from starvation. He fiddled under his chin with his left hand. His beard was bushy.*»

Труднощі і виклики «*Invalid credit card, empty wallet, closed road, immovable truck*» указують на непередбачувані перешкоди, які можуть виникнути на шляху життя та, можливо, ускладнювати виживання. Парадоксальність життя та смерті «*Fantastic Love near death from starvation*», де, незважаючи на труднощі і загрози, може виникнути щось неймовірне або значуще, відображає непередбачуваність і суперечливість життя поряд із зіставленням зі смертю. Реакція та дії особи «*He fiddled under his chin with his left hand. His beard was bushy*» указують на індивідуальний спосіб, як людина може реагувати на труднощі чи загрози. Цей фрагмент створює багатогранну картину, де різні аспекти життя і смерті взаємодіють та утворюють складну структуру. Як у фракталі, де деталі структури повторюються на різних рівнях масштабу, тут різні аспекти відображають різноманіття та глибину концепту DEATH на різних рівнях його сприйняття.

У дискурсивному контексті ми бачимо, що кожен елемент фрактального концепту DEATH містить інформацію про ціле. Про це свідчить самоподібність структурних компонентів концепту, яку можна спостерігати в різних лексико-семантичних варіантах лексеми 'death'. Ці мікрофрактали, які становлять цілий концепт, демонструють організоване та взаємопов'язане бачення. Незважаючи на те, що смерть є природною і неминучою частиною повсякденного життя, її часто сприймають як неминучу долю, яка є поза нашим контролем.

(3) «*Lisa orders cereal and a banana, then asks if I've read the paper. «No» has her telling me about a bouncer stabbed to death at an East Village nightclub when he tried to enforce the ban on smoking in restaurants and bars. She delivers details.*»

Зв'язок життя і смерті в повсякденних подіях «*Lisa orders cereal and a banana, then asks if I've read the paper*», у звичайних ситуаціях, таких як замовлення їжі і розмова про газету, коли несподівано виникає тема смерті через подію, яка трапилася в нічному клубі, указує на те, що концепт DEATH може виникати у свідомості індивідуума на будь-якому рівні життєвого циклу концепту. Різноманітність причин смерті «*bouncer stabbed to death at an East Village nightclub*» демонструє фрактальність смерті як явища з різними аспектами, зокрема насильством, правопорушенням.

Реакція розповідача «*No*» на новину також підкреслює індивідуальний характер сприйняття смерті. Здається, що це важливо для Лізи, оскільки вона передає деталі, тоді як розповідач не проявляє великого інтересу. Це вказує на різноманітність емоційних та інтелектуальних реакцій на смерть. Деталі як частина фрактальності «*She delivers details*» указують на бажання вивчати аспекти смерті більш докладно. Деталі може бути розглянуто як «дрібні гілочки» на структурі фрактала, розкриваючи його складний характер.

Цей сценарій надає чітку ілюстрацію рекурсивності концепту, яка передбачає опис і візуалізацію об'єкта чи процесу в межах одного об'єкта чи процесу. Рекурсивність очевидна як у змісті, так і у формі подання інформації, як це можна бачити на прикладі індивіда, який спілкується із друзями та випадково згадує про смерть незнайомої людини. У цій ситуації, імовірно, відбудеться та ж сама модель флуктуацій і біфуркацій, спричинених атракторами, оскільки тема смерті повторюється та рефлексується різними способами.

Отже, ми бачимо, як фрактальна природа концепту DEATH тісно пов'язана з ідеєю рекурсивності, оскільки самоподібна структура концепту дозволяє її повторення та відображення на різних рівнях. Цей рекурсивний шаблон повторення та відображення гарантує, що будь-яка частина фрактала містить інформацію про ціле, дозволяючи людям орієнтуватися та розуміти складний і багатогранний концепт DEATH.

(4) «*What could we say to them? That death comes on a pale gray horse; death takes what it wants, and when? We could tell them that perhaps Death himself takes no pleasure in it, that he's just prisoner to the system of the world like we all are.»*

Метафоричне зображення смерті «*death comes on a pale gray horse*» створює образ смерті як загадкової та витонченої особи. За аналогією із фракталами, де деталі повторюються на різних рівнях, ця метафора може наводити на думку про невизначеність і випадковість смерті. Ідея про те, що смерть бере те, що хоче, і коли хоче «*death takes what it wants, and when*», передає ідею, що смерть є силою, яка діє відповідно до своєї власної логіки та непередбачуваності. Порівняння смерті з усіма

нами як учасниками системи світу «*Death himself takes no pleasure... prisoner to the system of the world like we all are*» надає смерті персоніфікації. Як результат, створюється образ смерті, де кожен аспект може розкривати нові рівні і деталі, подібно до фрактальної структури, яка розгалужується та повторюється на різних рівнях масштабу.

Цей приклад наочно демонструє, що фрактальна структура не спрощується на жодному рівні. Кожен мікрофрактал працює незалежно і водночас є частиною більшого цілого. Властивість самоподібності гарантує, що концепт DEATH сприймається як єдине ціле, навіть якщо розглядати його в різних масштабах. Це відображає закон єдності в різноманітності, який є фундаментальним принципом у сприйнятті складних систем. Втілюючи цей принцип, фрактальна природа концепту DEATH гарантує відображення та збереження всіх характеристик на різних рівнях аналізу. Отже, фрактальна структура забезпечує комплексний і багатовимірний погляд на концепт, дозволяючи глибше зрозуміти його різні аспекти.

(5) «*Their family is earning money from his death,*» *Ahmad said.*

Економічний аспект «*Their family is earning money from his death*». Цей аспект указує на те, що смерть може впливати на економічний стан родини, нагадуючи про прагматичний аспект смерті. Соціальний аспект «*Their family*» демонструє, що смерть також впливає на соціальний рівень, оскільки вона стосується родини та її взаємин. Моральний аспект ситуації, де родина заробляє гроші через смерть когось «*earning money from his death*», викликає моральні ділеми та підіймає питання про відносини між смертю та мораллю. Психологічний аспект «*Ahmad said*» відображає психологічний аспект смерті, його враження, відносини з певним випадком і його сприйняття події. Цей короткий фрагмент може бути розглянуто як фрактальну систему, де різні аспекти (економічний, соціальний, моральний, психологічний) взаємодіють і творять єдину складну картину, яка дозволяє краще розуміти смерть у всій її багатогранності.

Цей окремий приклад демонструє корисність фрактальності для виявлення динамічної природи понять, особливо в соціальному контексті, де значення та

асоціації можуть розвиватися з часом. Тут концепт DEATH набуває нових значень і асоціацій, оскільки в цьому дискурсивному контексті він пов'язаний із грошима. Цю еволюцію можна розглядати як фрактальний процес, у якому нові асоціації будуються та взаємопов'язуються з наявними, утворюючи складну та багат шарову структуру. На кожному рівні цієї фрактальної структури ми можемо бачити ті самі закономірності та властивості концепту DEATH, що розвивається, але з новими нюансами та значеннями, які відображають його природу. Це фрактальне подання дозволяє нам оцінити складність і багатство концепту та його соціального контексту, а також побачити, як він розвивається та адаптується з часом.

Висновки до розділу 2

1. У процесі проведеного дослідження було встановлено ім'я концепту DEATH і зроблено висновок, що воно збігається з домінантою синонімічного ряду death; проаналізовано лексикографічні визначення імені концепту DEATH із виокремленням спільних (cessation, biological functions, organism) і відмінних (total, permanent, irreversible, ultimate, state, act, fact, cause, occasion, time) сем лексичного значення імені концепту DEATH; надано авторське визначення понятійній основі концепту DEATH. Під час проведення наукового дослідження ми дійшли висновку, що «бідність» семантичного обсягу лексеми death пов'язана з природним острахом наділити мовний знак психолінгвістичним значенням, яке здатне відрізнитися від конкретних соціально-емоційних конотацій інших індивідів унаслідок того, що концептуальна картина світу кожного індивіда унікальна.

2. У процесі проведеного дослідження було побудовано лексико-семантичне поле імені концепту DEATH за допомогою концептуального аналізу та зроблено висновок, що понятійна основа імені концепту DEATH за даними лексикографічних джерел має такий зміст: *end of living associated with absolute conclusion and closure of*

reality which concerns any *being* or *animal* and is accompanied with such attributes of *reason, event, moment* as *irrevocable enduring last final ending closing*.

Також ми аргументували авторське припущення про фрактальність ЛСП імені концепту DEATH і довели, що фрактальність лексико-семантичного поля виявляється в його рекурсивності: лексико-семантичні варіанти (мікрофрактали) у процесі свого функціонування здатні необмежено зростати тематично й ускладнюватись (або, навпаки, згортатися), залишаючи водночас організований вигляд. Рекурсивність виявляється на рівні змісту (повторюється тема) й на рівні його відбиття (повторюється форма викладення інформації). Кожен мікрофрактал може функціонувати автономно. Водночас властивість самоподібності забезпечує виконання закону єдності в різноманітності та породжує цілісне сприйняття лексико-семантичного поля.

3. У процесі проведеного дослідження було побудовано фреймову модель імені концепту DEATH та аргументовано припущення щодо її фрактальної рекурсивності. Також було зроблено висновок, що понятійна основа імені концепту DEATH за даними лексикографічних джерел являє собою досить узагальнену інформацію, джерелом якої є сфера предметно-логічної діяльності індивіда.

4. Використовуючи методику лінгвальних мереж, ми впорядкували значення концепту DEATH за базовими пропозиційними схемами. Лінгвальна мережева модель концепту DEATH доводить, що смерть може бути *one / first / episode / enough / millions / rates / row which is always wrongful / slow / sudden / terrible / violent / impenetrable / brutal / horrific / cruel / unexpected / occasional / tragic / paralyzing / painful / shameless / painless / immediate / condemned / normal / pure seen as sleep / shadow / survival / tunnel / trap / whirlwind / worsening / life in prison / suffering which occurs till / at the time / after / at the moment as a state / process of crossing the border to another life / just death*. Спостерігатися *y the cell / in the family / on the way / everywhere to a living organism* and has such causes as *beating / punishment / fear / torture / injuries / bleeding / freezing / shooting / overdrinking / suicide / wish / love / disease / revenge in spite of attempts to struggle with death / confront / succumb / reconcile / defend / hate*.

Інкорпорувати *threat / risk / fear / anticipation / pain / suffering / chill / aspiration / wails* and can possess *certificate / club / privacy / post / benefit / stimulus / proof / place / culture / teaching / face / heart / smell*. Бути *a threat / judgment / glory / downtown / life / just death (= nothing knowable) / pain / grief / anger*.

Єдність цієї концептуальної мережі забезпечено фрактальним розташуванням за принципом убудовування однієї складової в іншу. Значення кожної окремої схеми концепту DEATH містить значення всіх інших схем, узагальнюючи чи попереджуючи їх. За будь-якою зі схем можна відновити всю концептуальну структуру мережі з її компонентів. Інакше кажучи, лінгвальна мережа концепту DEATH є самоподібною, складною, динамічною та рекурсивною.

5. Керуючись законами синергетики, ми побудували цілісну наукову лінгвосинергетичну модель концепту. Використовуючи категоріально-понятійний апарат синергетики в лінгвістиці, ми пояснили механізми саморегуляції концепту як спонтанного обладнання структури гомеостатичного ієрархічного комплексу, організованого як відкрита нелінійна система.

У межах дослідження ми довели фрактальність концепту з атрактором у фокусі та дійшли висновку, що фрактальність концепту проявляється в його основних характеристиках, а саме: (1) самоподібність, (2) динаміка, (3) нерегулярність, (4) рекурсивність, (5) дробовість.

(1) Будь-яка частина фрактала містить інформацію про ціле. Це можна спостерігати в самоподібності його структурних елементів: лексико-семантичних варіантів (мікрофракталів) у процесі їхнього функціонування, коли вони втрачають організований вигляд.

(2) Будь-яка частина фрактала прагне до саморозвитку. Фрактальність має першочергове значення не тільки для моделювання концепту, але й для його динаміки, оскільки процес фізичного, біологічного чи соціального розвитку є нескінченним набором тимчасових взаємозалежних самоподібних проміжних станів або процесів.

(3) Збільшуючи масштаб, фрактал не спрощує свою структуру на жодному рівні. Кожен мікрофрактал може функціонувати автономно. Водночас властивість самоподібності забезпечує виконання закону єдності в різноманітності й породжує цілісне сприйняття поняття.

(4) Рекурсивність передбачає опис, візуалізацію будь-якого об'єкта або процесу всередині цього самого об'єкта або процесу. Інакше кажучи, ситуація, коли об'єкт є частиною самого себе (Кійко, 2016). Рекурсивність (повторюваність) проявляється на рівні змісту (повторення теми) і на рівні його відображення (повторення форми подання інформації).

(5) Процес розвитку фрактального об'єкта має три фази: початкова фаза існування фрактального об'єкта, проміжні стани, кінцева фаза розвитку фрактального об'єкта. Початкову та кінцеву фази розвитку фрактального об'єкта з лінгвосинергетичного погляду називають атракторами, тобто станами найвищого ступеня впорядкованості складових системи. Проміжні стани характеризуються флуктуаціями, які призводять до точки біфуркації, у якій визначено подальший розвиток об'єкта: чи зазнає він змін і звертається до нового атрактора, чи повертається в процесі дисипації до попереднього атрактора. Кількість таких фаз необмежена. Початкова / кінцева фази є умовними, тому що можна вважати точки переходу від найнижчого до найвищого рівня еволюції нескінченного фрактального об'єкта.

Лінгвосинергетична теорія фракталів відкриває нові можливості під час дослідження складноструктурованих багатомасштабних стереоскопічних об'єктів будь-якого генезису.

Положення цього розділу викладені у чотирьох публікаціях автора [55; 56; 57; 204].

РОЗДІЛ 3

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА КОНЦЕПТУ DEATH

Соціокультурна ідентичність кожного конкретного суспільства демонструє багатогранний спектр культурних досягнень народу, які протягом певного періоду часу зазнавали історичних трансформацій і сформували унікальний тип соціокультури, властивий саме цьому народу. Сукупність цих цінностей формує загальний фундамент для всіх членів суспільства, але водночас вона є неповторною для кожного окремого індивіда. На її основі формуються соціокультурні цінності суспільства, які впливають на індивідуальну ціннісну систему кожної особи [76].

Уявлення про цілісність лінгвістичного концепту не можливе без глибокого дослідження його соціокультурного виміру, який відображено в мові. Концепт не існує у вакуумі, а взаємодія між мовою та соціокультурним контекстом має рішучий вплив на його розуміння та вживання. Соціокультурний вимір концепту містить норми, цінності, традиції та інші аспекти культурного середовища, які формують сприйняття та інтерпретацію цього концепту.

3.1. Метафорична репрезентація DEATH як вияв культурологічного виміру концепту

Ще в далекому 1921 році Е. Сепір (Sapir) розглядає взаємодію культури і мови, називаючи останню «неінстинктивною, набутою, ‘культурною’ функцією» [192, с. 5]. Із плином часу це питання не втратило актуальності і знайшло відображення у працях багатьох дослідників [12; 25; 42; 43; 117; 128; 164; 217], які вважають, що мова слугує не тільки інструментом передання інформації, а й відображенням культурної специфіки. Лінгвістичні вирази, метафори, ідіоми та інші мовні засоби нерозривно пов'язані зі значеннями та асоціаціями, що відображаються в межах

соціокультурного контексту. Отже, без вивчення соціокультурного виміру мови неможливо повноцінно розкрити зміст і значення лінгвокогнітивного концепту.

Наше бачення світу і себе в цьому світі концептуалізується повсякденною свідомістю через емпіричні уявлення, що випливають із фізичного сенсомоторного досвіду людства, пропущеного крізь культурологічний фільтр [20]. Процеси концептуалізації та інтерпретації світу відбуваються в контексті певної культури і мови. Найяскравіше ці процеси експлікуються в метафорі, яка найточніше відображає етнокультурну специфіку мови і найповніше розкриває суть концепту.

Для будь-якого наукового дослідження концепт DEATH являє собою виклик, оскільки він став майже табу в суспільстві, що заперечує смерть [223]. Незалежно від того, чи розуміють концепт DEATH як природну частину циклу життя, покарання за гріх, наукову проблему, яку потрібно розв'язати, чи щось, чого варто боятися й уникати, слова та фрази, які ми використовуємо, щоб описати смерть, розкривають наші культурні та особисті переконання й цінності щодо феномену смерті. Отже, концепт DEATH часто подано метафорично в мові та культурі.

Питання метафоричної репрезентації концепту DEATH в англomовному дискурсі є надзвичайно актуальним напрямом досліджень через універсальність цього концепту та його впливу на людську культуру та комунікацію [138; 142; 143; 156; 163; 181; 186; 211; 215; 216; 220].

Метафорична репрезентація концепту DEATH досліджена семантикою лінгвальних мереж, розробленою С. Жаботинською [29; 30; 32]. Ця методологія передбачає аналіз значень лінгвістичних виразів за допомогою базових пропозиційних схем, відповідно до яких будуються всі концептуальні структури. Ці моделі становлять основоположні конструктивні елементи структур, що є найбільш абстрактними категоріями. У нашому дослідженні ми зосереджуємося на компаративній схемі, яка містить схеми ідентичності / метаморфози, подібності / аналогії та подібності / метафори.

Дотримуючись методології базових пропозиційних схем, ми проаналізували приклади вживання лексеми *death* у дискурсивних контекстах, поданих

комп'ютерною базою даних COCA [242]. Звужуючи логічні предикати, пов'язані з поняттям DEATH, до компаративної схеми ідентичності / метаморфози (CV-порівняльний є [як] MS-корелят = інша категорія тієї самої сутності), подібність / аналогія (CV-порівняльний як AN-correlate = сутність із тієї самої категорії) та схем подібності / метафори (CV-порівняльний такий, ніби MT-correlate = = сутність з іншої категорії), ми шукали пропозиційні схеми DEATH IS / DEATH IS LIKE / DEATH IS SEEN AS / DEATH LIKE / DEATH AS / DEATH AS IF.

Матеріалом дослідження є дискурсивні контексти метафоричної та неметафоричної актуалізації концепту-цілі, відібрані з Corpus of Contemporary American English (COCA), найбільш поширеного корпусу англійської мови.

Дискурсивний контекст актуалізації концепту-цілі – це висловлювання, що містить назву концепту, лексему, що репрезентує концепт, і тематичну референтну ситуацію, що розкриває суть концепту буквально та/або метафорично, а також містить індивідуальний досвід комунікантів.

Методологія дослідження складається з таких методів: концептуального аналізу джерела та мети, залучених до процесу метафоризації; порівняльного лінгвокультурологічного аналізу мовних одиниць метафоричних виразів; контекстуального аналізу значення метафоричних виразів.

Це передбачає проведення концептуального аналізу з метою виявлення концепту-цілі та концепту-джерела, структурування моделі концептуальної структури та визначення специфіки її вербалізації в мові. Концептуальний аналіз у дослідженні здійснюють за такою схемою: визначаємо контекстну ситуацію, до якої належить концепт-мета; виокремлюємо концептуальні метафори дискурсивних ситуацій як компоненти концепту-цілі; аналізуємо лексико-стилістичні засоби вербалізації концепту-джерела для позначення концептуальних метафор.

Проведення порівняльного лінгвокультурологічного аналізу мовних одиниць метафоричних виразів полягає у виявленні культурно-семантичних особливостей словникового складу метафоричних виразів.

Методика контекстуального аналізу значення метафоричних виразів пов'язана з теорією контекстуальної семантики та здійснюється з урахуванням фонових знань комунікантів, мовленнєвої ситуації та жанру спілкування.

Для обґрунтування теоретико-методологічних засад вивчення концептуальної метафори використано загальнонаукові методи: опис, аналіз і синтез.

Результати дослідження отримано методом суцільної вибірки з корпусу. Ми проаналізували загалом 992 приклади дискурсу пропозиційних схем DEATH IS (400 перших контекстів дискурсу з 4436 знайдених), DEATH AS (400 перших контекстів дискурсу із 1381 знайденого), DEATH LIKE (138 знайдених і проаналізованих контекстів дискурсу), DEATH IS LIKE (31 знайдений і проаналізований контекст дискурсу), DEATH AS IF (18 знайдених і проаналізованих контекстів дискурсу) і DEATH IS SEEN AS (5 знайдених і проаналізованих контекстів дискурсу) і знайшли 176 метафоричних вживань компонентів вихідної сфери DEATH. Ми надаємо номер контексту конкордації COCA з нашої вибірки та пропозиційної схеми, де концептуальна метафора була ідентифікована в круглих дужках.

Концептуальні метафори смерті – це способи, за допомогою яких ми розуміємо й описуємо смерть, використовуючи мову та поняття з інших сфер нашого досвіду. Одним із поширених способів метафоричної репрезентації поняття смерті є використання метафори «**DEATH IS A JOURNEY**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є переходом з одного стану або місця в інше, і часто використовується для опису процесу вмирання як подорожі до невідомого пункту призначення. *From the moment we are born we are on a path towards death* (DEATH IS, 281). *Death is death. We're all going to go through it* (DEATH IS, 194). *...but also across it to the sea beyond that region; hence his journey towards death is, like Dante's, a journey beyond death towards salvation* (DEATH IS, 199).

«**Death is a journey into the unknown**». Ця метафора свідчить про те, що смерть – це подорож у невідоме, і може означати відчуття таємниці чи невизначеності щодо того, що лежить за межами смерті, смерть – це подорож до невідомого пункту призначення, і означає, що загробне життя – це таємниця, яку неможливо пізнати чи

зрозуміти живим. *Death as the great adventure* (DEATH AS, 274). *I've never seen death as an end. It's an unknown* (DEATH AS, 242). *But death is only a launching into the region of the strange Untried* (DEATH IS, 168). *Death is like...people seem to expect you to know the unknowable* (DEATH IS LIKE, 20).

«**Death is a journey to the great beyond**». Ця метафора натякає на те, що смерть – це подорож до місця або стану, які перебувають за межами людського розуміння. *These include treasure, the traveler, the soul imprisoned in the body, death as dispersion, loss as gain, and the illusory character of the visible world* (DEATH AS, 369). *As we all know, hoping for life after death is one thing. Proving it – well, that still is quite another* (DEATH IS, 365). *Death is not the end* (DEATH IS, 41). *Accept your death as the nature of life and not the final chapter, but a new beginning* (DEATH AS, 380).

«**Death is a journey to the eternal home**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є поверненням до постійного та позачасового місця приналежності, та може йтися про існування загробного життя. Ця метафора припускає, що смерть є поверненням до місця походження або приналежності, і означає, що у смерті може бути відчуття завершеності або наповнення: *Death is for eternity* (DEATH IS, 97). *Hamlet refers to death as the undiscovered country from whose no traveler returns* (DEATH AS, 171). *I don't know how many times people have asked me what death is like,... I used to say it was like going home* (DEATH IS LIKE, 22). *...if death is like this, I say that to die, is gain; for eternity is then only a single night. But if death is the journey to another place, and there, as men say, all the dead are, what good, O my friends and judges, can be greater than this?* (DEATH IS LIKE, 12).

Інші поширені метафори смерті містять «**DEATH IS A SLEEP**», що свідчить про те, що смерть є мирним і спокійним станом, і означає, що після смерті може бути відпочинок і розслаблення. Ця метафора описує смерть як форму відпочинку або сну і може означати відчуття звільнення або розслаблення. *But this conceit has an ulterior motive: to trick the viewer into believing that death is sleep, no metaphor about it* (DEATH IS, 56). *We will sleep in death* (DEATH IS, 181). *On her deathbed, Thomas assures Mary that death is like an «eternal sleep»* (DEATH IS LIKE, 6). *Death is like sleep, although we*

see sleep as a certainty we can predict, but we know this is not the case, we know nothing for certain but our blind faith (DEATH IS LIKE, 11). But death is like sleep with a longer dream (DEATH IS LIKE, 13). With these thoughts I feel myself slow drift off to a death like state of sleep (DEATH LIKE, 4). The damsel is not dead, but sleepeth – so brief her state of death as to be more like a short sleep (DEATH AS, 131). He also conceives of death as a long sleep (DEATH AS, 145).

Метафора «**DEATH IS A TRANSITION**» припускає, що смерть є зміною або трансформацією, й означає, що може бути щось поза або після смерті: *It is possible to feel hope and peace in knowing death is a transition not an ending per se. Energy never dies (DEATH IS, 196). Death is seen as a transitional event that unbuckles the body from its ephemeral soul (DEATH IS SEEN AS, 1). Death is seen as a moment of transition from life as we know it to something (DEATH IS SEEN AS, 4). Death is seen as only a temporary interruption (DEATH IS SEEN AS, 5). Certainly death is the ultimate and final change; each of us will face it (DEATH IS, 277). I agree with you about the need to see death as more than just an ending (DEATH AS, 276).*

«**Death is a separation**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є розділенням або розривом зв'язків, і може означати відчуття втрати або горя: *If death is like this, I don't think much of it. Everything's gone. People, trees, birds, wine... (DEATH IS LIKE, 21). If we were truly to see death as an end, then would we not bury someone without a monument (DEATH AS, 367).*

«**Death is a return to the earth**». Ця метафора натякає на те, що смерть є возз'єднанням із природним світом, і може означати відчуття зв'язку чи приналежності: *These people never knew or don't want to know that death is as quotidian in the wild as sucking air in and blowing it out (DEATH IS, 144).*

«**Leaving**». Ця метафора розглядає смерть як відхід або відокремлення від життя з такими фразами, як «пішов із цього світу» або «покинув нас». *He's gone (DEATH IS, 343). Even though we don't understand why Cathy's gone we accept her death as part of some... wise plan (DEATH AS, 277).*

«**Death is a passage**». Ця метафора припускає, що смерть є переходом або переходом з одного стану або місця в інше, і може означати існування загробного життя. *And besides that white had been for many the vestments of death, not death as an end, death as transformation, passage to another state* (DEATH AS, 312).

«**Death is a passage into the light**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є переходом у світліший або просвітленіший стан, а також може означати існування загробного життя. *An Angel for Solomon Singer suggest passage into death as a subtle dreamlike refocusing of attention from unhappiness to a state of awakened joy* (DEATH AS, 127). *It is an instrument of death as well as a source of light* (DEATH AS, 214).

«**Death is a fading away**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є поступовим зникненням або занепадом, і може означати відчуття втрати або занепаду: *Death is but the shadow of the Body* (DEATH IS, 270).

«**Death is a crossing over to the other side**». Ця метафора припускає, що смерть є перетином або переходом до іншої сфери або стану буття, і може означати існування нового початку: *But do not be upset at it, because death is never the end, it's the beginning of a new incarnation* (DEATH IS, 343).

«**Death is a door**», що свідчить про те, що смерть – це поріг, який необхідно переступити, щоб увійти в нову фазу існування: *Most people think that death is like this doorway to the afterlife* (DEATH IS LIKE, 10). *Another described his death as like going into another dimension. Death is simply an open door* (DEATH AS, 290).

«**Death is a transformation into the eternal**». Ця метафора припускає, що смерть є зміною на щось позачасове або вічне, і може означати існування загробного життя: *Or maybe death is not the end. Maybe it's a beginning* (DEATH IS, 61). *What awaits us is death, and it may come at any moment – and death is not nothing. It is the beginning of another state of being* (DEATH IS, 62). *Dying means only a change of direction in a long life, Ainvar. Death is not the last thing but the least thing, a cobweb we brush through* (DEATH IS, 187). *In fact, death is a vital gateway to immortality, an important milestone along the road of eternal* (DEATH IS, 286).

«**Death is a return to the source**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є возз'єднанням із місцем походження або початку, і може означати відчуття завершення або виконання: *Death is not destruction, or nothingness, or annihilation; it is not cessation or extinction; it is not eternal separation, or nonexistence, or a chance event; it is not authorless obliteration. Rather, it is to be discharged by the Author who is All-Wise and All-Compassionate; it is a change of abode* (DEATH IS, 279). *Death is unfortunate, a byproduct of returning force with appropriate force* (DEATH IS, 391).

«**Death is a transformation**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є зміною або переходом до іншого стану буття, і означає, що може бути щось поза або після смерті: *had been for many the vestments of death, not death as an end, death as transformation, passage to another state* (DEATH AS, 373).

«**Death is a separation, loss**». Ця метафора відображена в таких фразах, як «залишити нас» або «передати». Це припускає, що смерть – це розлука чи розставання або з життям, або з конкретними людьми: *Will's mother says her son's death is a loss for everyone, but especially for his young daughter* (DEATH IS, 76). *Death is the only thing that gets her down. She's lost four sisters* (DEATH IS, 172). *I've got to ask you, what was death like? Not as scary as this! I miss my daddy* (DEATH LIKE, 100). *His death is a tremendous loss to the scientific community* (DEATH IS, 333). *His death is a great loss to the history of the city* (DEATH IS, 388).

Метафора «**DEATH IS A HARVEST**» припускає, що смерть – це час, коли збирають і пожинають плоди життя людини, і означає, що життя людини має мету або сенс: *Death is like music, or like gravity. We can't control the distant melody carried to our ears by a chance breeze or the unexpected recess of a missing step that seems to fall away suddenly. What I'm trying to say is that you can't fight something that has no matter, no matter how much you care.* (DEATH IS LIKE, 2). *Maybe Jon's death is like a wake-up call, you know? It's like... It's like he always said, «Everything happens for a reason»* (DEATH IS LIKE, 3). *Maybe, death is like water running backwards. Could that be? That at death, you let go of the roots, and instead let the spirit take over, and let you into the sky* (DEATH IS LIKE, 7). *His death is like the wind that shook the branch and made*

the shadows move. It has already happened. First was his end, then his beginning; now he lives the constant middle. Tomorrow he will not go to the library. Instead he is going to climb the highest hill in the city. The wind can blow; the shadows may move. He is the horizon (DEATH IS LIKE, 8). They accepted death like a gift of God (DEATH LIKE, 18). If death is like this, I say that to die, is gain; for eternity is then only a single night (DEATH IS LIKE, 12). The sting of death is sin (DEATH IS, 220). His death is considered as God's act; and of wonderful grace and wisdom (DEATH IS, 267). Death is not the evil (DEATH IS, 292). These statements imply a false dichotomy where death is the likely outcome regardless of action taken (DEATH IS, 301). The greatest dignity to be found in death is the dignity of the life that preceded it (DEATH IS, 351). Whose famous war poems welcomed death as a purging of the sins of the flesh (DEATH AS, 245).

«Death is penalty». *Death is the penalty with no exception. It hurts (DEATH IS, 147). It took to treat death like any other penalty (DEATH LIKE, 127). One explanation sometimes given is that suffering and death is purely the result of human sin (DEATH IS, 207). You write that for Mark, Jesus's death is an atonement whereas for Luke (DEATH IS, 209). Death is all we deserve (DEATH IS, 394). He either deserves death as a punishment (DEATH AS, 5). Egyptians believed they would be judged after death as to worthiness for afterlife (DEATH AS, 5). There is no other true way to explain death as a wage of sin (DEATH AS, 83). Jesus came to do it by teaching, by his example, and by his death as an expiation for sin (DEATH AS, 153). Brown said that while it was his desire not to use death as a punishment (DEATH AS, 160). Given this twofold necessity of the connection between sin and death, Athanasius speaks of death as a debt owed by humanity (DEATH AS, 376).*

«Death is sacrifice». *Thoughts are turned away entirely from the view which the Scriptures give us of his death as a sacrifice for sin (DEATH AS, 349).*

Метафора «**DEATH IS A PERSON**» – це спосіб розуміння та розмови про смерть у термінах людини з характеристиками та діями. У цій метафорі смерть – це не просто абстрактне поняття, а радше свідомий і навмисний агент, який вчиняє дії та ухвалює рішення. Ця метафора ґрунтується на ідеї, що люди розуміють абстрактне поняття, таке як СМЕРТЬ, через конкретний досвід і образи. Концептуалізуючи

смерть як особистість, люди можуть легше усвідомити її вплив і наслідки на своє життя, а також на життя оточення. *Comics being comics, death isn't only a concept; it's a literal being* (DEATH IS, 152). *Emma reveals in her dream is monstrous precisely because it reproduces a figure of death as if it were alive* (DEATH AS IF, 12). *My grandmother had died, cancer descending on him in the months right after her death as if it had come directly to him from her* (DEATH AS IF, 15). *Death is like the trash collector, the dust pan* (DEATH IS LIKE, 14). *I'll face my death like a man* (DEATH LIKE, 28). *They're closing their eyes and mouths on death, cupping their lips over death like it's an old lover.* (DEATH LIKE, 78). *Facing her death like a true warrior!* (DEATH LIKE, 92). *Come out and face your death like a man!* (DEATH LIKE, 93) *You fight Black Death like the Marquis of Queensbury* (DEATH LIKE, 99). *They accept death like a savior* (DEATH LIKE, 125). *She meets death* (DEATH LIKE, 130). *I smell it. I can almost touch it. Death is coming. Death is coming for us* (DEATH IS, 205). *Why did you just say that death is coming for us?* (DEATH IS, 213). *Death is the master of that house* (DEATH IS, 217). *Death is stepping on my life.* (DEATH IS, 228). *In these suicide books, death is almost a character* (DEATH IS, 232). *Maybe the most telling piece of evidence that Fukuyama flinches in the face of death is his view that human beings could remain spirited at the end of history* (DEATH IS, 252). *Death is coming. Oh, I can see it* (DEATH IS, 313). *Death is a great friend* (DEATH IS, 334). *Death as a lover* (DEATH AS, 392).

«**Death is the great leveller**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є силою, яка зрівнює всіх людей, незалежно від їхнього соціального статусу, багатства чи досягнень: *Old death is a busy man, He serves both rich and poor* (DEATH IS, 1). *All men are alike in death. Death is the great equalizer* (DEATH IS, 118). *Fate's role is to demonstrate that Death can not be stopped: Death goes on forever.* (DEATH AS, 70).

«**Death is a reaper**». Ця метафора зображує смерть як фігуру, яка збирає та збирає людські життя, як фермер збирає врожай: *His favor secures life; death is an evidence of His displeasure – that is, death is caused by sin* (DEATH IS, 74). *But «The Walking Dead» is unique in its sense that death is coming for everyone* (DEATH IS, 362).

The song lyrics make multiple references to the grim reaper and allude to death as being unavoidable (DEATH AS, 64).

«**Death is a predator**». Ця метафора зображує смерть як полювання або напад і може означати почуття страху або вразливості: *He begins thinking of death for himself, but not a predatory death like that of his market's salmon and beefsteaks (DEATH LIKE, 3). Death is an enemy, something to be prevented, to be overcome (DEATH IS, 231). Death is coming, witch hunter! (DEATH IS, 335).*

Метафора «**DEATH IS AN END**» припускає, що смерть означає кінець життя людини та всіх її переживань і діяльності. Це означає, що не існує продовження буття чи свідомості після смерті: *Death is the final muster call (DEATH IS, 54). And never tell a child that death is like going to sleep ... Children's questions need to be answered as honestly as possible, in age-appropriate words ... it's important to say things like «They died» (DEATH IS LIKE, 23). Yet we oft times focus on death as a profoundly sad ending (DEATH AS, 72). However, because these stories focus on the experience of death as a gentle conclusion to life (DEATH AS, 385).*

«**Death is a shadow**». Ця метафора свідчить про те, що смерть є присутністю, яка супроводжує нас протягом усього життя, і може означати відчуття неминучості або остаточності: *That sheet of paper that held death like a shadow (DEATH LIKE, 104). David Ladd had avoided reading Shadow of Death like the plague, and for many of the same reasons (DEATH LIKE, 107).*

«**Death is emptiness**». *Death is nothingness, silence under a bleak sky. But his attempt to use this as consolation for his belief that death is total extinction of our life/consciousness / soul is hardly successful (DEATH IS, 18). I'm not sure I agree with that. A death is a death, to me (DEATH IS, 285). Life is without external meaning. It would then follow that death is also without external meaning (DEATH IS, 376). Taylor views her death as a retreat into the nothingness that preceded her (DEATH AS, 175).*

Метафора «**DEATH IS A RELEASE**» припускає, що смерть є звільненням від обмежень життя: *Larry's death is a blessing for both of us (DEATH IS, 16). Death is the easy way out (DEATH IS, 55). A decent or good death is the one that is: free from avoidable*

distress and suffering for patients (DEATH IS, 182). What I know of death is the following: 1) It is an outcome (DEATH IS, 189). I guess I hope that's kind of what death is like, Doc. Floating... free in the air... above everything. Just... watching the world drift by (DEATH IS LIKE, 16). Death is like breathing pure oxygen! (DEATH IS LIKE, 17). For His death is not only the source of our salvation (DEATH IS, 287). To believe on Jesus as your Savior is to accept His sacrificial death as the only means of your salvation (DEATH AS, 178). Group for a country's difficulties, prescribe isolation, job restrictions or even death as a cure (DEATH AS, 189). A copy of Alonso de Cuenca's will and testament preaches the joy of death as a second birth, allowing us to leave behind this valley of tears (DEATH AS, 241). Job had desired death as the happy end of his miseries (DEATH AS, 296). These metaphors suggest that death is a freeing or liberating experience, and imply that it may bring relief or escape from suffering or hardship: I've been all the way to the deep dark bottom where death is the only consolation (DEATH IS, 51). Death is too good for them. They must suffer as I suffered (DEATH IS, 174). A merciful death is better than a life of pain. Tough lesson to learn (DEATH IS, 195).

«Death is a liberation». Ця метафора свідчить про те, що смерть є звільненням від чогось, і може означати відчуття полегшення або втечі: *I guess I hope that's kind of what death is like, Doc. Floating... free in the air... above everything (DEATH IS, 145). It is worrying, though not surprising, that persistent pain made patients think of death as a respite (DEATH AS, 130). The image of death here-pointing out the contrast between easeful death, or death as dissolution of consciousness, and death as ecstasy (DEATH AS, 137). This new conception of death as hope of redemption and spiritual rebirth (DEATH AS, 190). To develop an image of death as ecstasy (DEATH AS, 209). So, go on! Kill me! I welcome the peace of death as a reprieve from this tedium (DEATH AS, 334).*

«Death is an escape». Ця метафора свідчить про те, що смерть є способом втекти або уникнути страждань чи труднощів, і може означати бажання уникнути або відкласти смерть: *Often death is the only escape (DEATH IS, 47). It's not yet a matter of life and death like you're in a prison and need to escape or get hung (DEATH LIKE, 45). Death is not a penalty, it's an escape (DEATH IS, 300). Faircloth says he was in such*

despair that he saw death as his only escape (DEATH AS, 1). Bell is not just ready to die, he looks forward to death as escape from a place he can no longer face (DEATH AS, 71). Anyone who sees death as a solution to the poor (DEATH AS, 305).

Метафора «**DEATH IS A NATURAL OCCURRENCE**» припускає, що смерть є нормальною і неминучою частиною життя, як і зміна пір року: *Death is one of the most important events in the life cycle (DEATH IS, 6). No one wants to die, he says. And yet death is the destination we all share. No one has ever escaped it (DEATH IS, 8). The universal concept of death is an irreversible loss of integrated function. Brain death is one way we diagnose this irreversible loss (DEATH IS, 22). Jennifer knows death is inevitable (DEATH IS, 88). Miller goes on to explain that in other cultures she has studied, death is not hidden behind closed doors, it's a part of life (DEATH IS, 154). Instead death is part of life. Our future is always inorganic matter. Death is seen as entropic, and part of a recombinant life process. (DEATH IS SEEN AS, 2). Death is timeless and irreversible (DEATH IS, 212). Death is an inevitable reality for us all, and after that comes the judgment (DEATH IS, 215). You can not stop death. Death, death, death is eternal (DEATH IS, 216). Death is a normal part of life (DEATH IS, 234). Death is inevitable (DEATH IS, 242). Death is unfortunately inevitable (DEATH IS, 256). We might say that death is imminent (DEATH IS, 268). ... meaning that death is imminent (DEATH IS, 272). Death is something that should be natural (DEATH IS, 288). The universal concept of death is an irreversible loss of integrated function (DEATH IS, 296). Instead death is part of life (DEATH IS, 298). Death is a constant part of life at Kalaupapa (DEATH IS, 302). Death is unavoidable (DEATH IS, 314). The song lyrics make multiple references to the grim reaper and allude to death as being unavoidable (DEATH AS, 64). The trick is to care but to forbid caring from influencing him, to accept death as the almost certain outcome (DEATH AS, 87). We should accept death as a natural thing (DEATH AS, 90). Indian philosophy and metaphysics describe death as a natural and wonderful event that is not to be feared (DEATH AS, 104). And ignorance makes him believe the cycle of birth, life and death as a reality (DEATH AS, 119). There is a comfort with death as a part of life (DEATH AS, 163). She finds that the younger children, particularly, seem to accept death*

as something quite natural (DEATH AS, 309). Kabachi believes in death as an inevitability, a necessity, even (DEATH AS, 358).

Метафора «**DEATH IS A CONTAINER**» – це спосіб розуміння та розмови про смерть у термінах фізичного об'єкта, який містить щось. У цій метафорі смерть – це посудина або вмістилище, у якому зберігається щось або хтось, наприклад, душа людини, спогади або досвід. Концептуалізуючи смерть як вмістилище, люди можуть легше зрозуміти, як смерть «утримує» суть життя людини або як смерть «охоплює» досвід і спогади людини. *That death is but an illusion. In the orient, where it originated, the box (DEATH IS, 75). He felt death as if a cold mist embracing him; he saw death as if a fog (DEATH AS IF, 2). He saw death as if a fog covering his eyes, obscuring his senses. (DEATH AS IF, 3). The most potent thoughts imaginable, these here, Robert, are not lost in death as if in a hole (DEATH AS IF, 11). Tragedy is the art form that revels in death as if death were a kind of transfiguring experience and not the portal to mere (DEATH AS IF, 14). Death is like the trash collector, the dust pan (DEATH IS LIKE, 14). Death is like a big Milton Bradley game of «Mouse Trap» (DEATH IS LIKE, 26). Is clear evidence on the physical plane that life is a cyclical process, with death as an indispensable part (DEATH AS, 377).*

Однією з причин вузького діапазону проаналізованих концептуальних метафор смерті, лексакалізованим концептом DEATH в англomовному дискурсі є те, що смерть є складним і багатогранним явищем, і важко охопити її аспекти та нюанси в одній метафорі. Крім того, у багатьох культурах смерть часто розглядають як табу або чутливу тему, що може обмежувати використання метафор для її опису. Іншим чинником може бути те, що смерть є універсальним людським досвідом, і тому може бути важче знайти нові та творчі способи її концептуалізації. Може спостерігатися тенденція покладатися на традиційні або шаблонні метафори, такі як «померти» або «відійти в краще місце», які можуть не охоплювати весь спектр емоцій і переживань, пов'язаних зі смертю. Варто також зазначити, що метафори часто є культурно специфічними, і різні культури можуть мати різні способи концептуалізації смерті.

Наприклад, деякі культури можуть розглядати смерть як подорож або перехід, тоді як інші можуть розглядати її як природну частину циклу життя і смерті.

У нашому дослідженні ми намагалися відобразити широко вживаний діапазон концептуальних метафор смерті в англомовному дискурсі. Критерії групування цих концептуальних метафор смерті ґрунтуються на подібності способу, у який вони зображують смерть, як мирний і природний процес, перехід чи зміну, кінець чи звільнення. Отже, концептуальні метафори смерті, виявлені в Корпусі сучасної американської англійської мови (СОСА), можна згрупувати:

DEATH = TRANSITION (17 %). Ця метафора порівнює смерть із переходом, припускаючи, що смерть – це зміна одного стану на інший, подібно до метафори смерті як подорожі.

DEATH = HARVEST (13,6 %). Ця метафора порівнює смерть зі збиранням врожаю, який досяг повної зрілості, як фермер повинен пожинати те, що він виростив, так само люди повинні прийняти неминучість смерті.

DEATH = PERSON (16,5 %). Ця метафора порівнює смерть із досвідом взаємодії з іншими людьми та допомагає людям висловити свої емоції щодо смерті, даючи їм можливість говорити про неї так, ніби вони говорять про людину.

DEATH = NATURAL OCCURRENCE (15,3 %). Ця метафора порівнює смерть із природним процесом, таким як в'янення рослини чи опадання листя з дерева, припускаючи, що смерть є частиною природного циклу життя.

DEATH = RELEASE (14,2 %). Ця метафора порівнює смерть із звільненням, припускаючи, що смерть є способом звільнення від болю чи страждань.

DEATH = JOURNEY (8,5 %). Ця метафора порівнює смерть із подорожжю, припускаючи, що смерть є переходом від одного стану до іншого.

DEATH = SLEEP (4,6 %). Ця метафора прирівнює смерть до сну, припускаючи, що смерть є мирним і спокійним станом.

DEATH = END (5,7 %). Ця метафора порівнює смерть із кінцем, припускаючи, що смерть означає завершення життя людини.

DEATH = CONTAINER (4,5 %). Ця метафора порівнює смерть із контейнером, який утримує об'єкти всередині себе, так само як смерть утримує тіло померлого й не дає йому жити далі.

3.2. Фрактальна модель DEATH: метафоричний складник

Ми вибрали первинні метафори та дослідили, як референтна та корелятивна сфери взаємодіють через перехресне відображення [4; 119; 132; 156; 222]. Після цього ми створили зв'язки між корелятивною та референтною сферами, щоб створити узагальнені формульні шаблони для концептуальних метафор смерті, щоб повністю зрозуміти її феномен. Формульні шаблони розвиваються в описи, які демонструють, як перетинаються еталонний і кореляційний домени. Їх подано нижче. Це розкриває спільні характеристики концептуальних метафор для кожної з еталонних сфер.

DEATH = PERSON

Conceptual Referent: Death

Inferences:

Death is the cessation of life.

Death is inevitable.

Death is a natural part of the life cycle.

Death can be caused by various factors such as illness, injury, or old age.

Death can be sudden or expected.

Death can be peaceful or painful.

Death can cause grief and sadness for those left behind.

Death can also bring relief for those who were suffering.

Conceptual Correlate: Person

Inferences:

A person is a human being with thoughts, feelings, and consciousness.

A person can have a physical body and a distinct personality.

A person can interact with others and form relationships.

A person can experience joy, sadness, anger, and other emotions.

A person can influence the lives of others.

A person can have a legacy that lives on after their death.

A person can be remembered and celebrated.

Formulaic pattern of the Conceptual Metaphor «Death is a Person»:

Death is portrayed as a person who ceases life. Death is a powerful and inevitable figure /SOMEONE/. Death is a natural part of the life cycle, much like how a person is a natural part of society. Death can be caused by various factors, such as illness, injury, or old age, just as a person can be influenced by different circumstances. Death can occur suddenly or be expected, similar to how a person can have a sudden or planned exit from life /REASON/. Death can be a peaceful or painful experience, much like how a person can experience both good and bad moments in their life /ATTRIBUTE/. Death can bring grief and sadness to those left behind, just as a person's departure can cause emotional pain to their loved ones. Death can also bring relief for those who were suffering, similar to how a person's suffering can come to an end after they pass away /CONSEQUENCES/.

DEATH = HARVEST

Conceptual Referent: Death

Inferences:

Death is the end of life.

Death can come suddenly or gradually.

Death can be caused by various factors such as disease, old age, or accidents.

Death can be a natural part of the life cycle.

Death can bring sorrow and grief for those left behind.

Death can also bring relief for those who were suffering.

Conceptual Correlate: Harvest

Inferences:

Harvest is the process of gathering crops.

Harvest is the culmination of the growing season.

Harvest can be a time of abundance or scarcity.

Harvest can be affected by various factors such as weather, pests, or disease.

Harvest can bring joy and celebration for a bountiful yield.

Harvest can also bring disappointment and hardship for a poor yield.

Formulaic pattern of the Conceptual Metaphor «Death is a Harvest»:

Death is the end result of life, much like a harvest is the end result of the growing season /SOMETHING/. Death can occur suddenly or gradually, similar to how a harvest can come in one big haul or be spread out over time /ATTRIBUTE/. Various factors, such as disease, old age, or accidents, can influence the occurrence of death, just as weather, pests, or disease can impact the harvest /REASON/. Death is a natural part of the life cycle, just as harvest is a natural part of the growing season. Death can bring sorrow and grief for those left behind, similar to how a poor harvest can bring disappointment and hardship. Death can also bring relief for those who were suffering, similar to how a bountiful harvest can bring joy and celebration /CONSEQUENCES/.

DEATH = TRANSITION

Conceptual Referent: Death

Inferences:

Death is the end of life.

Death is a natural part of the life cycle.

Death can bring sorrow and grief for those left behind.

Death can also bring relief for those who were suffering.

Conceptual Correlate: Transition

Inferences:

Transition is a process of change from one state to another.

Transition can involve a range of emotions such as excitement, anxiety, and uncertainty.

Transition can be a time of growth and learning.

Transition can be initiated by various factors such as personal choice or external circumstances.

Transition can lead to new opportunities and experiences.

Transition can also bring challenges and difficulties.

Formulaic pattern of the Conceptual Metaphor «Death is a Transition»:

Death is a process of change from one state of being to another /SOMETHING/. Death is a natural part of the life cycle, much like how transitions are a natural part of life. Death can bring sorrow and grief for those left behind, just as how transitions can cause emotional upheaval and uncertainty. Death can also bring relief for those who were suffering, similar to how transitions can bring relief from a difficult situation. Transition involves a range of emotions, much like how death can evoke various emotions in individuals /ATTRIBUTE/. Various factors can initiate a transition, just as how various factors can influence the occurrence of death /REASON/. Transition can be a time of growth and learning, similar to how death can lead to personal growth and reflection. Transition can lead to new opportunities and experiences, similar to how death can bring new perspectives and insights. Transition can also bring challenges and difficulties, much like how death can present challenges and difficulties for those left behind /CONSEQUENCES/.

DEATH = RELEASE

Conceptual Referent: Death

Inferences:

Death is the end of life.

Death can come suddenly or gradually.

Death can be caused by various factors such as disease, old age, or accidents.

Death can be a natural part of the life cycle.

Death can bring sorrow and grief for those left behind.

Death can also bring relief for those who were suffering.

Conceptual Correlate: Release

Inferences:

Release is the act of letting go of something or someone.

Release can bring a sense of freedom and liberation.

Release can be initiated by various factors such as personal choice or external circumstances.

Release can lead to new opportunities and experiences.

Release can also bring a mix of emotions such as sadness, relief, and acceptance.

Formulaic pattern of the Conceptual Metaphor «Death is a Release»:

Death is the act of letting go of life /SOMETHING/. Death can come suddenly or gradually, similar to how release can be abrupt or a process. Death can be caused by various factors, similar to how release can be initiated by personal choice or external circumstances /REASON/. Death can be a natural part of the life cycle, just as how release can be a natural part of personal growth and development. Death can bring sorrow and grief for those left behind, just as how release can evoke a mix of emotions such as sadness and acceptance. Death can also bring relief for those who were suffering, similar to how release can bring a sense of freedom and liberation. Release can lead to new opportunities and experiences, much like how death can bring new perspectives and insights /CONSEQUENCE/. Release can also bring a mix of emotions, such as sadness, relief, and acceptance, much like how death can evoke different emotions in individuals /ATTRIBUTE/.

DEATH = NATURAL PROCESS

Conceptual Referent: Death

Inferences:

Death is the end of life.

Death can come suddenly or gradually.

Death can be caused by various factors such as disease, old age, or accidents.

Death can be a natural part of the life cycle.

Death can bring sorrow and grief for those left behind.

Death can also bring relief for those who were suffering.

Conceptual Correlate: Natural Process

Inferences:

Natural process is a series of events or changes that occur in the natural world.

Natural process can be influenced by various factors such as weather, climate, or geology.

Natural process can lead to growth and evolution.

Natural process can also bring challenges and difficulties.

Natural process is a fundamental aspect of the natural world.

Formulaic pattern of the Conceptual Metaphor «Death is a Natural Process»:

Death is a part of the natural process of life /SOMETHING/. Death is a natural part of the life cycle, much like growth and evolution are natural processes in the world. Just like natural processes, death can happen suddenly or gradually. Various factors such as disease, old age, or accidents can influence the occurrence of death /REASON/. Death can bring both sorrow and grief for those who are left behind and relief for those who were suffering /ATTRIBUTE/. Natural processes are fundamental aspects of the natural world, evoking changes and evolution, and death is one of them /CONSEQUENCE/.

DEATH = JOURNEY

*Conceptual Referent: Death*Inferences:

Death is the end of life.

Death can come suddenly or gradually.

Death can be caused by various factors such as disease, old age, or accidents.

Death can be a natural part of the life cycle.

Death can bring sorrow and grief for those left behind.

Death can also bring relief for those who were suffering.

*Conceptual Correlate: Journey*Inferences:

Journey is the act of traveling from one place to another.

Journey can involve a range of experiences and emotions, such as excitement, fear, and uncertainty.

Journey can be initiated by various factors such as personal choice or external circumstances.

Journey can lead to new opportunities and experiences.

Journey can also bring challenges and difficulties.

Formulaic pattern of the Conceptual Metaphor «Death is a Journey»:

Death is the end of life, and like journey, it has a destination /SOMEONE/. Death is a natural part of life cycle, like a journey is a part of larger process. Death can be caused by different factors such as disease, old age, or accidents, like a journey can be influenced by different factors /REASON/. Just as a journey can involve a range of experiences and emotions, death can bring a mix of feelings such as sadness, fear, and acceptance /ATTRIBUTE/. The metaphor allows us to understand death as a process of traveling, rather than an end or finality. It also suggests that, like a journey, death can bring new opportunities and experiences beyond the physical world, as well as challenges and difficulties /CONSEQUENCE/. This metaphor may also suggest that death is a personal journey, unique to each individual, and that we must all ultimately make the journey alone.

Як ми бачимо з наведених пояснень, кожна концептуальна метафора є фрактальною [6], тобто містить весь діапазон характеристик концепту DEATH, коли стає можливим відновити цілий концепт із певного компонента: *death is someone/something natural, which is accompanied by certain attributes, happens due to some reasons, and has definite consequences*, що зображено на рисунку 3.1.

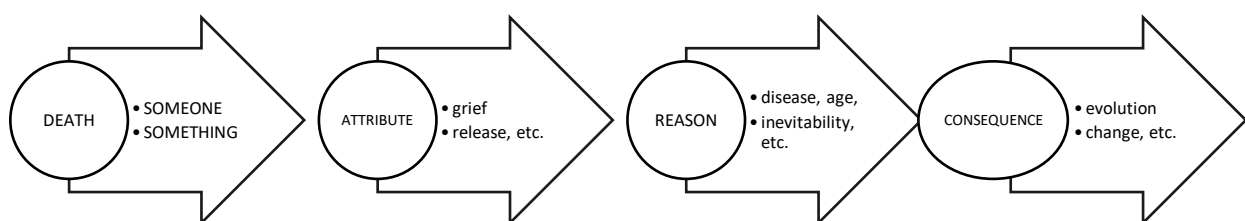

Рисунок 3.1 – Фрактальна модель концепту DEATH (метафоричний складник)

На підставі проведеного дослідження концептуальна основа є узагальненим уявленням, виведеним із обґрунтування індивіда, яке доповнено специфічним емоційним компонентом, тобто концептуальною метафорою. Як зазначає Гібс (Gibbs) [144], метафоричні вирази є невід'ємною частиною динамічного та екологічного пізнання і можуть бути описані як втілені, активні, убудовані та розширені. З динамічно-екологічного погляду важливо відзначити, що людське мислення та поведінка постійно змінюються з використанням метафор, які виникають частково й, імовірно, залежно від конкретних умов середовища, які їм сприяють. Метафора – це не поодинокі чи ізольовані явища, які раптово виникає у свідомості людини. Натомість це динамічне обмеження поведінки, яке розпорошено між мозком, фізичним тілом і зовнішнім середовищем. Отже, люди формують власне розуміння концепту DEATH, яке може відрізнитися від розуміння інших.

3.3. Соціокультурний вимір концепту DEATH: асоціативний експеримент

Загальне спрямування сучасної антропоцентричної мовознавчої парадигми на пошук зв'язку між мовою та мисленням, на аналіз мовних явищ із погляду закодованого в них соціального досвіду індивіда, що є суб'єктом мовленнєвої діяльності, припускає новий міждисциплінарний підхід до вивчення цього явища.

У зв'язку з цим можна зазначити, що у представників різних напрямів і шкіл більше немає ангажованості своєю єдиною правильною методологією, коли часто інструмент пізнання перетворюється на його кінцеву мету, тобто проводять комплексне інтегральне дослідження із взаємодією різних сфер лінгвістики.

Когнітивна лінгвістика досліджує когніцію – пізнання, збереження, існування та функціонування мови у свідомості індивіда. Це неможливо зробити суто лінгвальними методами. Наприклад, під час дослідження лінгвокультурних концептів потрібно враховувати мовні стереотипи, особливості національного менталітету, що виявляється за допомогою психолінгвістичних методів, коли теоретичний виклад

лінгвістичного матеріалу можна перевірити емпірично. У лінгвістиці – це асоціативний експеримент.

Асоціативний експеримент і дотепер вважають одним із найефективніших методів дослідження соціокультурного виміру концепту [89; 104; 107; 224], оскільки асоціації респондентів додатково розкривають невідомі широкому загалу аспекти, пов'язані з концептом у мовній свідомості респондентів. Асоціації можуть бути відображенням культурних цінностей, норм та уявлень. Асоціативні відношення можуть указувати на те, як концепт вплітається в більшу концептуальну систему. Асоціативний експеримент емпірично перевіряє імпліцитні зв'язки та недосліджені аспекти концепту, які можуть бути складні для вивчення іншими методами. Використання асоціативного експерименту в різних культурних середовищах дозволяє порівнювати реакції та асоціації між різними групами людей.

За допомогою асоціативних експериментів дослідники можуть поглиблено вивчити соціокультурний вимір лінгвістичних концептів, розкриваючи їхній зв'язок із культурою, сприйняттям і способом мислення. Отже, дослідження соціокультурного виміру концепту DEATH надасть змогу сформулювати ступень виразності концепту в англійському дискурсі на прикладі зібраного мовного матеріалу.

Асоціативний експеримент дозволяє вивчити внутрішній світ мовця. У лінгвістиці внутрішній світ мовця – це світ концептів [102, с. 457]. Концепти репрезентують культурні цінності і є головними компонентами національної культури, оскільки вони відображають характерні культурні реалії, специфіку світосприйняття певної нації, найважливіші категорії та установки життєвої філософії [105, с. 163].

На нашу думку, дослідження соціокультурного виміру концепту DEATH за допомогою асоціативного експерименту повинно продемонструвати, як кожне окреме суспільство використовує мову для подання та розуміння поняття смерті. Асоціативний експеримент заглиблюється в перетин мови, символіки та культурних вірувань, проливаючи світло на те, як суспільство концептуалізує і спілкується про

одне з найбільш універсальних теософських понять – смерть. На нашу думку, анкета асоціативного експерименту для дослідження соціокультурного виміру концепту DEATH повинна містити вивчення таких аспектів:

- метафоричної мови та смерті, а саме – як метафори використовують для передання ідеї смерті;

- культурної символіки, а саме – як суспільство надає символіку різноманітним елементам, пов'язаним зі смертю, таким як кольори, тварини, предмети та природні явища тощо;

- релігійних і духовних впливів, а саме – як релігійні та духовні переконання впливають на метафори та мову, що використовують для обговорення смерті;

- ставлення до смерті, а саме – як культурне ставлення до смерті формує метафори та пропозиційні схеми;

- сімейної та соціальної динаміки, а саме – як сімейні та соціальні структури суспільства впливають на спосіб вербалізації концепту DEATH;

- історичних та еволюційних впливів, а саме – як історичні події та розвиток суспільства вплинули на репрезентацію концепту DEATH у сучасному дискурсі;

- глобалізаційних та інтеграційних процесів, а саме – як глобалізація та інтеграція впливають на використання метафор і пропозиційних схем на позначення концепту DEATH;

- психологічних аспектів горювання та подолання горя, а саме – як метафори та мова навколо смерті впливають на процеси горя та механізми подолання;

- наслідків для спілкування, а саме – як важливо розуміти особливості в зображенні смерті в контексті міжкультурного спілкування, медичних контекстів і міжнародних відносин.

З огляду на вищевикладене ми вирішили провести асоціативний експеримент, щоб простежити взаємозв'язок когнітивної, соціальної та культурної основи концептуальних метафор. Такі пункти, як стать, сімейний стан, релігійна приналежність мали на меті скласти об'єктивність даних. Позиції щодо тривоги смерті, думок про смерть, значення та прийняття смерті, життя після смерті та

короткочасність життя були основними чинниками для аналізу відповідно до Томас-Сабадо та Гомес-Беніто (Tomás-Sábado & Gómez-Benito) [207, с. 113]. Крім того, ми розширили сферу дослідження, зокрема запити щодо позиціонування концепту DEATH в англomовному дискурсі та впливу мови на формування нашого розуміння смерті, щоб отримати детальне розуміння культурних і мовних аспектів, пов'язаних зі сприйняттям смерті. Згодом на основі цих запитів було розроблено анкету для асоціативного експерименту.

Зазначену анкету було розповсюджено в наукових англomовних спільнотах Facebook для залучення учасників. Отже, в опитуванні взяло участь 33 учасники (з них 63,6 % чоловіків, 31,8 % жінок і 4,6 %, які вирішили не розголошувати свою стать). Учасники визначили свою релігійну приналежність так: християни становили 50 %, мусульмани – 27,3 %, агностики становили 22,7 %. Що стосується сімейного стану, то 77,3 % із загальної когорти були неодруженими, 13,6 % були або одружені, або перебували у шлюбі, 4,5 % були розлучені, а ще 4,5 % вирішили не розголошувати цю інформацію.

Дані безпосередньо не стосуються чи вимірюють ставлення чи переконання щодо смерті. Однак це вказує на те, що асоціативний експеримент охоплював осіб із різним релігійним походженням і різним соціальним статусом, охоплюючи різні статі. Можна припустити, що результати експерименту демонструють об'єктивність і відсутність упередженості, зважаючи на неоднорідний склад учасників із погляду релігійної приналежності, соціального статусу та гендера.

Серед учасників 72,7 % повідомили, що пережили втрату близьких, тоді як 27,3 % не зазнавали такого досвіду. Незважаючи на ці зіткнення із втратою, ці події не обов'язково зосереджували їхню увагу на концепції. Отже, щодо споглядання особистої смертності розподіл був таким: 25,8 % думали про свою смертність нижче, ніж середня частота, ще 25,8 % робили це із середньою частотою, 22,6 % займалися спогляданням вище за середнє, 16,1 % міркували про свою смертність нечасто, а 9,7 % робили це часто. Споглядання смертності, що справляло помітний вплив на поведінку

та моделі ухвалення рішень респондентами, окреслено так: 21,9 % – нечасто, 28,1 % – спорадично, 28,1 % – постійно, 9,4 % – часто та 12,5 % – дуже часто.

Як ми бачимо, незважаючи на значну частку учасників, які пережили втрату близьких, виникнення таких подій необов'язково проявлялося як переважна увага респондентів до концепту DEATH. Крім того, під час розгляду споглядання учасниками особистої смертності виявився різноманітний розподіл із різною частотою роздумів. Крім того, помітний вплив споглядання смертності на поведінку та ухвалення рішень демонстрував спектр від рідкісних до дуже частих випадків. Це багатогранне зображення підкреслює складність та індивідуальність реакцій на досвід і думки, пов'язані зі смертністю, серед опитаної когорти.

Серед опитаних помітний розподіл за градуьованою шкалою щодо страху смерті респондентів. Зокрема 25 % демонструють рівень страху нижче за середній, ще 25 % демонструють помірний рівень страху, а ще 25 % висловлюють підвищений ступінь страху. Крім того, 15,6 % респондентів повідомляють про практично незначний рівень страху, тоді як 9,4 % визнають, що відчують яскраво виражений та інтенсивний страх смерті. Водночас майже однакова частка респондентів, що становить 56,3 % і 43,8 %, відповідно ствердно і негативно сповідують віру в концепцію загробного життя. Серед опитаної популяції очевидні нюанси вірувань щодо посмертного досвіду. Зокрема 30,4 % дотримуються віри в реінкарнацію після смерті, 26,1 % підтримують ідею загробного життя, 17,4 % підтримують концепцію звільнення, 8,6 % приписують віру в муки, ще 8,6 % висувають думку, згідно з якою постпосмертні переживання спричиняють стан безперервного сну, і, нарешті, 21,5 % стверджують про невпевненість або відсутність знань щодо цього питання.

Таке ранжування відповідей підкреслює складну та різноманітну природу ставлення та переконань щодо смертності та загробного життя серед опитаних. Лінгвістична артикуляція концепту DEATH серед респондентів, здається, не пов'язана з їхнім відповідним рівнем страху перед смертю або віруваннями, що стосуються посмертних подій. Очевидно, що вербалізація концепту DEATH містить складні когнітивні процеси, які виходять за межі простого уявлення чи системи

переконань, припускаючи наявність глибших механізмів, що впливають на когнітивну структуру індивіда, що, зі свого боку, формує лінгвістичне вираження концепту.

Зауважимо, що спочатку ми запропонували питання спрямованого асоціативного експерименту з метою оцінити ступень смислової близькості слів і інтенсивність вираження концепту. Результати експерименту вказують на цікаві відмінності у способі сприйняття концепту DEATH серед респондентів. Більшість учасників, а саме 67,9 %, визначили свої асоціації, які пов'язані з аспектами фізичної смерті, такі як *'mortality, decay, funeral, coffin, cremation, cemetery, grief, loss, darkness, dying'*. З іншого боку, 48,5 % респондентів вибрали асоціації, які більше пов'язані з релігійними та духовними вимірами, такі як *'heaven, hell, reincarnation, soul, spirit, eternity, rebirth, paradise, salvation, nirvana'*. Це може вказувати на різні перспективи та переживання теми смерті серед учасників. Цікаво відзначити, що сумарний відсоток перевищує 100 %, що свідчить про те, що деяким респондентам було важко вибрати лише один асоціативний ряд, можливо, через багатогранність теми або особисті відчуття та досвід. Це може бути об'єктом подальшого аналізу для розуміння різноманітності сприйняття концепту DEATH різними особами.

Тепер ми здійснимо узагальнення та систематизацію отриманих результатів для формулювання когнітивних характеристик, які виражаються різними значеннями чи семантичними компонентами, з метою створення остаточної моделі змісту концепту DEATH (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Відповіді респондентів на слово-стимул *death*

Death is associated with/as	'a very sad story', 'emptiness', 'end', 'end of life', 'finality', 'finish', 'great loss', 'grief', 'I don't know', 'end', 'life', 'rest', 'a new beginning', 'dark', 'disappearance', 'loved', 'end', 'humility', 'end', 'fear', 'loss', 'end', 'longing', 'unreal', 'darkness', 'mortality', 'decay', 'coffin', 'end', 'eternity', 'end', 'finish', 'point of no return', 'end', 'dead end', 'stop', 'end', 'darkness', 'the end', 'another life', 'compassion', 'grief', 'dream', 'end', 'loss', 'grief', 'scared', 'loneliness', 'fear', 'afterlife', 'emptiness', 'sadness', 'tragedy', 'the person died', 'nothingness', 'funeral', 'peace', 'final', 'sadness', 'scary', 'unknown', 'grief', 'see no more', 'grief', 'death is death', 'loss', 'sleep', 'mortality', 'end', 'tragedy', 'loss', 'bereavement', 'grief', 'release', 'paradise', 'chilling', 'remembrance', 'nature', 'circle', 'life', 'earthly', 'inevitable', 'perplexing',
-----------------------------	--

	<p>'eternity', 'euthanasia', 'lived ones long since gone', 'pain', 'natural', 'life', 'end', 'beginning', 'chapter', 'loss', 'story', 'journey', 'health', 'sad', 'escape', 'grief', 'grief', 'end', 'finish', 'the soul has left', 'the life is end', 'gone but not forgotten', 'loved', 'why?', 'emptiness', 'sadness', 'lost', 'tearful', 'better place', 'painless', 'problemless', 'peace', 'end of life', 'grief', 'pain', 'disappointment', 'end', 'release', 'sadness', 'grief', 'darkness', 'empty', 'void', 'a better ending', 'start thinking about we shall all die', 'God fearing', 'humility', 'bad', 'loss', 'it humbles me', 'I don't think about that', 'rest', 'I don't know', 'I don't think', 'nothing', 'I don't think about it', 'feel good and believe one day may be my turn', 'nothing', 'weak', 'I don't think', 'interesting', 'not thing', 'I feel some sad, because I had never seen my loved', 'disappointment', 'I feel very fearful'</p>
--	--

Когнітивні характеристики асоціативного поля концепту DEATH за ступенем зменшення частотності у відповідях респондентів:

End (30): *end (15), finish (3), end of life (2), finality, decay, point of no return, dead end, stop, nothingness, final, chapter, story, a better ending.*

Grief (25): *grief (11), sadness (4), tragedy (2), pain (2), a very sad story, compassion, sad, tearful, bad, I feel some sad, because I had never seen my loved.*

Natural circle (25): *life (3), mortality (2), eternity (2), a new beginning, another life, afterlife, death is death, nature, circle, earthly, inevitable, perplexing, natural, beginning, chapter, story, journey, health, the life is end, the soul has left, start thinking about we shall all die.*

Loss (23): *loss (5), emptiness (3), loved (2), great loss, disappearance, longing, loneliness, see no more, bereavement, remembrance, lived ones long since gone, gone but not forgotten, lost, empty, void, I feel some sad, because I had never seen my loved.*

Release (17): *rest (3), peace (2), release (2), paradise, dream, sleep, euthanasia, escape, better place, painless, problemless, feel good and believe one day may be my turn, interesting.*

Fear (15): *darkness (3), fear (2), humility (2), scared, dark, scary, chilling, God fearing, it humbles me, weak, I feel very fearful.*

Uncertainty (15): *I don't think about that (4), I don't know (3), disappointment (2), nothing (2), unreal, unknown, why?, not thing.*

Funeral (3): *coffin, the person died, funeral.*

Змістовне наповнення концепту DEATH за результатами експерименту вказує на його сприйняття як емоційно насиченого та складного явища для різних людей. Різні асоціації вказують на глибокі емоційні реакції, які виникають під час думки про смерть, і містять такі головні аспекти: емоційна втрата та траур, природність і життєвий цикл, страх перед невідомістю, релігійні та філософські міркування, невизначеність і невідомість. Як ми бачимо, більшість реакцій респондентів пов'язано з фізичними аспектами смерті і спрямовано насамперед на подолання станів, що виникають у зв'язку із втратою та розставанням. Також спостерігається визнання природності смерті та внесення її в загальний життєвий цикл. Більшість реакцій відображає емоційну сутність, викликану фізичною або емоційною втратою, що може містити в собі біль, сум і, навіть, страх перед невідомістю після смерті. Окремі респонденти висловлюють свої відчуття невизначеності та невідомості, що може відображати непевність стосовно того, що відбувається після смерті. Факт, що деякі асоціації вказують на релігійні або філософські аспекти смерті, свідчить про те, що для деяких респондентів смерть може мати ширший контекст, зважаючи на духовні аспекти та перспективи на загробне життя. Ми вважаємо, що результати вільного асоціативного експерименту вказують на те, що концепт DEATH є не лише фізичним явищем, але і складним емоційним і філософським досвідом, який кожна людина виражає особливим способом залежно від свого бачення світу, релігійних переконань та особистих переживань.

Основна увага в асоціативному експерименті була спрямована на основні позиції, і було здійснено цілеспрямований аналіз саме на позиціях, які стосуються метафоричного трактування смерті в англomовному дискурсі. Отже, концептуальні метафоричні вирази, сформульовані респондентами, були виявлені та піддані ретельному аналізу. Концептуальна метафора DEATH IS TRANSITION заснована на використанні таких виразів: *beginning, another life, out with the old and in with the new, end of a part of life, end of earth life, new line, different line*. Концептуальна метафора DEATH IS HARVEST візуалізується в таких прикладах: *paradise, the soul has left but the life is end, award, punishment, it happens to everyone whether they were a good or a*

bad person. Метафора DEATH IS PERSON спостерігається в прикладах: *reaper, being with the angels, reminder, God*. Концептуальна метафора DEATH IS NATURAL PROCESS проявляється в таких виразах: *end of life, natural circle of life, perplexing, life cycle, inevitable to all living species, system that sustains life stops working, decomposition of a body, returning to ecosystem*. Метафору DEATH IS RELEASE яскраво продемонстровано на прикладах: *eternal rest, laid to rest, rest in peace, they are in a better place, release from life problems*. Концептуальну метафору DEATH IS JOURNEY подано в таких виразах: *gone but not forgotten, lived ones long since gone, passing away, going home*. Концептуальну метафору DEATH IS SLEEP можна акцентувати виразами: *final sleep, falling asleep*. У прикладах можна спостерігати концептуальну метафору DEATH IS END: *dead end, point of no return, ceasing to exist, nothingness, you no longer exist*. Концептуальна метафора DEATH IS CONTAINER трапляється в таких виразах: *emptiness, void, grave, coffin, cold nothing, final abode, you come back to Earth, a universal concept*.

Значна більшість, що становить 72,6 %, вважає, що культурні традиції мають значний вплив на дискурс і механізми подолання смерті в англomовному контексті. Водночас помітна частка, яка становить 23,8 %, висловлює невпевненість у цьому питанні. Проте варто відзначити одностайний консенсус щодо передбачуваної значущості цих впливів. Виникли різні погляди щодо впливу мови на концептуалізацію смерті в англomовному дискурсі, причому респонденти розділилися майже порівну. Зокрема 47,6 % обстоюють нейтральну позицію щодо ролі мови, тоді як 42,8 % надають їй ролі важливого значення. З цього можна зробити висновок, що мова служить провідником для реалізації когнітивних механізмів у когнітивній структурі індивіда в контексті світу. Це твердження має підтримку у відповідях учасників, де 57,1 % стверджують, що репрезентація концепту DEATH в англomовному дискурсі характеризується тонким поєднанням перспектив. Крім того, 9,5 % вважають позитивну конотацію, 14,3 % висловлюють невпевненість, а 19 % приписують негативну оцінку.

Отже, ставлення до смерті може бути дуже різним. Культурні відмінності суттєво впливають на репрезентацію смерті в дискурсі. Деякі культури сприймають смерть як природну частину життєвого циклу, тоді як інші можуть сприймати її зі страхом або як тему табу. Наприклад, культури з міцними релігійними зв'язками можуть використовувати вирази, які узгоджуються з їхніми конкретними поглядами на те, що відбувається після смерті, будь-то реінкарнація, загробне життя чи духовна трансцендентність. Ці погляди формують різні висловлювання, які використовують для обговорення та розуміння смерті. Мова відображає культурні цінності та норми та формує уявлення, пов'язані зі смертю, у мовних виразах. Роль мови є вирішальною для розуміння того, як люди в певному культурному контексті концептуалізують і повідомляють про універсальний людський досвід смертності.

Смерть як метафізичне поняття зазнає лексичного подання в англomовному дискурсі через притаманну їй складність і невловимість для точного пояснення. Отже, індивіди часто вдаються до метафоричних конструкцій, щоб позначити та передати своє ставлення до цього явища. Помітні відмінності в зображенні метафор смерті відповідають відмінностям у тому, як різні культури концептуалізують і символізують досвід смерті за допомогою мовної репрезентації. Такі відмінності походять із різноманітних культурних вірувань, поглядів, ритуалів і всеосяжних світоглядів, разом формуючи нюанси, за допомогою яких люди в певному культурному контексті розуміють і метафорично формулюють концепт DEATH.

3.4. Авторська методика виявлення депресивних станів у підлітків

Загальновідомо, що когнітивна лінгвістика розглядає взаємозв'язок концептуальних і вербальних структур і має дослідницький характер. У сучасному науковому співтоваристві, коли поширюються інтегральні дослідження, підґрунтя яких – філософський принцип єдності світу, це набуває особливої актуальності.

У цьому ракурсі «концепт» уже не потрібно розглядати як кінцеву мету концептології чи як самодостатній об'єкт у лінгвістиці загалом [30].

Концептуальні структури мислення, вживані для опрацювання інформації про світ і відстежувані у структурах мови, повинні знайти практичне застосування за межами теоретичної лінгвокогнітивної концепції. Блискуче це доводить С. А. Жаботинська на прикладі семантики лінгвальних мереж, структуруючи значення мовних і мовленнєвих знаків на основі базових пропозиціональних схем, що мають найвищий рівень узагальнення (схемності) та являють собою первинні категорії мислення й типи реляцій між ними [32]. Використовуючи ці знання внаслідок проведеного дослідження, ми побудували лінгвальну мережу концепту DEATH і пропонуємо практичне застосування цієї моделі.

Підлітковий вік є періодом значних змін як фізичних, так і психологічних. Депресивні стани можуть розпочатися саме тоді, і якщо їх не виявити та не звернути належну увагу, вони можуть збільшитися в інтенсивності та тривалості. Депресивні стани в підлітковому віці можуть суттєво впливати на майбутнє життя. Вони можуть призвести до навчальних та академічних проблем, соціальної ізоляції, вживання наркотиків, а також збільшити ризик погіршення психічного здоров'я в подальшому. Рання ідентифікація проблеми дозволяє своєчасно надавати допомогу і підтримку.

У співпраці з психологом ми пропонуємо використовувати тезаурус для складання завуальованих, розташованих рандомно питань, які адресовані підліткам і стосуються пов'язаних зі смертю мовних структур. На нашу думку, тезаурус становить практичну цінність, бо дозволяє уникати в опитуванні слова атрактора і замінити його на більш м'які визначення смерті. Або ж, навпаки, сформулювати питання стосовно їхнього ставлення до смерті і прослідкувати, чи не будуть відповіді відтворювати мовні структури тезауруса. На нашу думку, це допоможе виявити підвищену стривоженість серед підлітків і звернути на це додаткову увагу. Ми вважаємо що, практичне застосування методики лінгвальних мереж дозволить розробити і застосувати на практиці методику виявлення і попередження депресивних станів серед молоді, яка уникає відвертих розмов на тему смерті.

Приблизні питання, які можна використати під час розроблення методики:

Як Ви ставитеся до майбутнього: відчуваєте оптимізм щодо того, що чекає Вас попереду, чи маєте негативні думки про себе або своє майбутнє? Які саме?

Як Ви оцінюєте свій рівень енергії та життєвої сили?

Як Ваш досвід життя впливає на Ваш загальний настрій та емоційне самопочуття?

Які емоції Ви часто відчуваєте і як вони впливають на ваше повсякденне життя?

Чи помічали Ви якісь зміни в режимі сну чи апетиті, з чим Ви це пов'язуєте?

Як Ви бачите свої майбутні перспективи та цілі?

Чи можете Ви описати якісь конкретні події чи випадки з Вашого життя, які мали значний вплив на Ваш емоційний стан?

Як Ви справляєтеся зі стресом і невизначеністю і чи вважаєте Ви, що Ваші механізми подолання є ефективними?

Чи помітили Ви якісь зміни у стосунках із родиною та друзями останнім часом і якщо так, то як ці зміни вплинули на Ваш настрій чи емоційне самопочуття?

Чи можете Ви обговорити будь-які свої почуття з іншими людьми?

Що може вплинути на Ваш емоційний стан і відчуття ідентичності?

Як Ви оцінюєте свої освітні чи кар'єрні прагнення, і як це впливає на Ваш загальний настрій чи мотивацію?

Чи можете Ви описати будь-які думки чи почуття провини, гніву чи безпорадності, які виникали останнім часом, і як вони впливають на Ваше емоційне благополуччя?

Яким Ви уявляєте своє життя та емоційне благополуччя в майбутньому, і які кроки, на Вашу думку, необхідно зробити для цього?

Ми розуміємо, що розроблення авторської методики виявлення депресивних станів у підлітків на основі мережевої лінгвістичної моделі концепту DEATH вимагає багатоаспектного підходу та спеціалізованого знання з психології, лінгвістики та

технологій оброблення природної мови. Ми вважаємо доцільними такі кроки, які можна було б врахувати під час створення такої методики:

1. Визначити основні лінгвальні аспекти концепту DEATH, які можуть указувати на можливі ознаки депресії на базі понятійної основи концепту DEATH, лексико-семантичного поля концепту DEATH, мережевої моделі концепту DEATH, метафоричної репрезентації концепту DEATH.

2. Розробити питання для анкетування та зібрати текстові дані, які містять у собі мовленнєві висловлення підлітків.

3. Проаналізувати текстові дані, визначити ключові слова, фрази, а також синтаксичні та семантичні шаблони, які можуть бути пов'язані з депресивними станами.

4. Розробити систему оцінювання для позначення текстів за наявністю ознак депресії та рейтингову шкалу, яка відображає ступінь ймовірності депресивного стану.

5. Створити веб- або мобільний додаток, який дозволить підліткам вводити свої тексти та отримувати оцінку їхньої депресивності на основі розробленої моделі.

6. Додати функціонал для ведення статистики та моніторингу змін у мовленні підлітків.

7. Забезпечити конфіденційність користувачів, безпечне збереження їхніх текстових даних та анонімізацію.

8. Провести додаткові дослідження для перевірки ефективності та точності методики.

9. За необхідності внести корективи до моделі та методики.

Цей підхід передбачає використання сучасних технологій і методів для аналізу мовного виразу та виявлення можливих депресивних станів у підлітків. Важливо пам'ятати про етичні аспекти та конфіденційність цих підлітків під час розроблення та застосування такої методики.

Висновки до розділу 3

1. Дослідження соціокультурного виміру концепту DEATH продемонструвало, як англомовне суспільство використовує мову для подання та розуміння поняття смерті, і дозволило сформулювати уявлення про цілісність лінгвістичного концепту.

Досліджуючи концептуальні метафори, які використовують для обговорення та розуміння конкретного концепту, ми можемо отримати уявлення про інформаційний зміст цього концепту. Так, найбільш часто використовуваними метафорами для смерті є «перехід», «жнива» та «особа», «природний процес», «подорож», «звільнення», які використовують для об'єднання різних аспектів феномену смерті. Метафора «переходу» передбачає, що смерть розглядають як зміну або трансформацію з одного стану в інший, що узгоджено з багатьма культурними та релігійними уявленнями про смерть. Метафора «жнив» може натякати на те, що смерть розглядають як кульмінацію життєвої праці чи зусиль або як час, щоб зібрати та пожинати плоди свого досвіду. Метафора «особа» може підкреслювати особисту природу смерті або ідею, що смерть – це процес, який відбувається з окремою людиною. Метафора «природного процесу» підкреслює, що смерть є природною частиною життя, і ми повинні прийняти її як таку. Метафора «звільнення» свідчить про те, що смерть може бути полегшенням від страждань, роблячи їх менш страшними чи тривожними. Метафора «подорож» – це поширена метафора, яка підкреслює, що смерть – це перехід з одного стану в інший і може створити відчуття безперервності.

2. Дослідження соціокультурного виміру концепту DEATH за допомогою асоціативного експерименту продемонструвало, як англомовне суспільство використовує мову для подання та розуміння поняття смерті.

Під час асоціативного експерименту було виявлено, що для респондентів важливі такі аспекти: емоційна втрата та траур, природність і життєвий цикл, страх перед невідомістю, релігійні та філософські міркування, невизначеність і невідомість. Більшість реакцій респондентів пов'язано з фізичними аспектами смерті і спрямовано

насамперед на подолання станів, що виникають у зв'язку з утратою та розставанням. Також можна спостерігати визнання природності смерті та внесення її в загальний життєвий цикл. Більшість реакцій відображає емоційну сутність, викликану фізичною або емоційною втратою, що може містити в собі біль, сум і, навіть, страх перед невідомістю після смерті. Окремі респонденти висловлюють свої відчуття невизначеності та невідомості, що може відображати непевність стосовно того, що відбувається після смерті. Факт, що деякі асоціації вказують на релігійні або філософські аспекти смерті, свідчить про те, що для деяких респондентів смерть може мати ширший контекст, зважаючи на духовні аспекти та перспективи на загробне життя. Ми вважаємо, що результати асоціативного експерименту вказують на те, що концепт DEATH є не лише фізичним явищем, але і складним емоційним і філософським досвідом, який кожна людина виражає особливим способом залежно від свого бачення світу, релігійних переконань та особистих переживань.

3. Практичне застосування методики лінгвальних мереж дозволило розробити і застосувати на практиці методику виявлення і попередження депресивних станів серед молоді, яка уникає відвертих розмов на тему смерті.

Положення цього розділу викладені у двох публікаціях автора [58; 64].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації було проведено глибокий аналіз теоретико-методологічних аспектів дослідження лінгвістичного концепту. Онтологію лінгвістичного концепту було розглянуто як основоположну складову, що формує основу для подальших досліджень. Методики дослідження концепту, такі як семантичні констеляції, пропозиційні схеми, ментально-психонетичний комплекс, концептуальна метафора та асоціативний експеримент, було ретельно розглянуто для визначення їхнього внеску в розкриття значення лінгвістичних концептів. Дискурс було визнано як важливий матеріал для дослідження концепту, а обґрунтування вибору джерел даних надало науковий фундамент для подальшого дослідження.

Синергетичний підхід до аналізу лінгвістичного концепту виявився надзвичайно перспективним, особливо з урахуванням методологічного апарату лінгвосинергетики та синергетичного характеру концепту. Зазначені підходи дозволяють розглядати концепт як систему, що взаємодіє та розвивається відповідно до законів синергетики.

У другому розділі дослідження було розглянуто фрактальну динаміку концепту DEATH. Компонентний аналіз імені концепту, лексико-семантичне поле, фреймова структура, мережева модель і лінгвосинергетичний вектор функціонування було подано для глибшого розуміння структури та організації концепту DEATH. Дослідження виявило патерни та зв'язки, які розкривають особливості цього лінгвістичного концепту.

Третій розділ дисертації присвячено соціокультурній динаміці концепту DEATH. Аналіз метафоричної репрезентації DEATH як вияв культурологічного виміру концепту дозволив визначити вплив культурних чинників на сприйняття та розуміння цього поняття. Фрактальну модель DEATH і соціокультурний вимір концепту було вивчено через асоціативний експеримент. Результати дослідження дозволяють отримати новий погляд на взаємозв'язок між культурними особливостями та концептуальним розумінням смерті.

Результати дослідження дозволяють зрозуміти не тільки внутрішню структуру та організацію лінгвістичного концепту DEATH, але і його взаємозв'язок із соціокультурним контекстом. Синергетичний підхід і фрактальна динаміка виявились ефективними інструментами для розкриття глибинних рівнів значення та сприяли розумінню еволюції концепту в різних контекстах. Отримані результати відкривають нові перспективи для подальших досліджень у галузі когнітивної лінгвістики та культурології.

Дисертація поглиблює знання у сфері лінгвістики, когнітивної науки та культурології, пропонуючи нові напрями для подальших досліджень концептів у мовній свідомості та їхнього впливу на індивідуальну та колективну поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бавус Т. Мовний образ як компонент мовно-національної та індивідуально-авторської картин світу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2016. Випуск 63. С. 242–247.
2. Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики* : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
3. Бацевич Ф. С. Лінгвофілософія. *Енциклопедія сучасної України* / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55511.
4. Белєхова Л. І. Види мапування як лінгвокогнітивної операції формування новообразів (на матеріалі американської поезії). *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. № 3. Частина 1. С. 21–24.
5. Білик К. А. До питання лінгвістичного визначення терміна «асоціація». *Мовні і концептуальні картини світу*. 2019. Випуск 65 (1). С. 26–35.
6. Бистров Я. В. Фрактальна модель концептуальної метафори в англomовному біографічному наративі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 48. С. 80–89.
7. Битко А. Теоретичні засади соціологічного дослідження політичного дискурсу. *Український соціологічний журнал*. 2015. № 1–2. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2015_1-2_11.
8. Близнюк К. Р. Асоціативні експерименти: валідність і лінгвістична інформація. *Національний університет «Києво-Могилянська академія»* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу» (Київ, 2019). Київ, 2019. С. 37–40.
9. Бодуен де Куртене І. Плятонічний панславизм. *Літературно-науковий вісник*. 1904. № 25. С. 32–46. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Boduen_de_Kurtene_Ivan/Pliatonichnyi_panslavizm.pdf?

10. Бондаренко Е. В., Мартынюк А. П., Фролова И. Е., Шевченко И. С. *Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка* : коллективная монография. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. 246 с.
11. Бондарчук Н. О. Лінгвосинергетика як методологічна основа дослідження тексту. *Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки*. 2011. № 1. С. 24–27.
12. Венжинович Н. Ф. Концептуальна й мовна картини світу як похідні етнічних менталітетів. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць / укл. А. Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2006. Вип. 14. С. 8–13.
13. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: спектр проблематики і напрями досліджень. *Studia Philologica (Філологічні студії)* : збірник наукових праць. 2020. № 14. С. 11–22. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2020.142>.
14. Гапченко О. Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористка*. 2011. Випуск 22. С. 31–34.
15. Гнаповська Л. В. Лінгвокогнітивні ознаки англомовної метафоричної репрезентації концепту «Смерть». *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія Філологічні науки*. 2008. Випуск 75 (4). С. 55–58.
16. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 27–30.
17. Голубовская И. А. *Этнические особенности языковых картин мира*: монография. Київ : Київський університет, 2002. 293 с.
18. Гудзь Н. О. Генезис поняття «ДИСКУРС» у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. У 2 ч. 2012. № 105. С. 442–445.
19. Данилюк Н. О. Концепт «Україна» в мові української народної пісні. *Науковий вісник. Філологія*. 2006. № 7. С. 292–297.

20. Дойчик О. Я. Концептуальна метафора в ідіостилі Джуліана Барнса: поетико-когнітивний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2013. Випуск 73. С. 32–37.
21. Домброван Т. И. Фрактальность как фундаментальное свойство языковой материи. *Записки з романо-германської філології.* 2013. Випуск 1 (30). С. 57–67.
22. Домброван Т. И. *Синергетическая модель развития английского языка : монография.* Одеса, 2014. 392 с.
23. Ермоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство.* 2009. № 3–4. С. 94–103.
24. Єрошенко Т. М. Питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки.* 2010. Випуск 52. С. 218–220.
25. Єфименко В. А. Цифрові адаптації традиційних казок. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2015. Випуск 53. С. 98–100.
26. Єфимчук Г. О. Асоціативний експеримент у дослідженні соціолінгвальних особливостей концепту ARROGANCE. *Актуальні питання іноземної філології. Науковий журнал.* 2018. № 8. С. 76–81.
27. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Мова : збірник наукових праць.* Одеса : Одеський нац. ун-т, 2003. С. 1–26.
28. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья.* 2009. № 168, Т. 1. С. 254–259.
29. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных. *Актуальні проблеми металінгвістики : збірник статей за матеріалами VII Міжнародної конференції (Черкаси, 28–29 квітня 2011 р.).* Черкаси : АнТ, 2011. С. 3–6.
30. Жаботинская С. А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс.* 2013. № 6. С. 47–76. DOI: 10.26565/2218-2926-2013-06-04.

31. Жаботинська С. А. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. № 52. С. 3–11.
32. Жаботинська С. А. Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Філологічні студії : збірник наукових праць*. 2019. Випуск 13. С. 17–27.
33. Загнітко А. П., Богданова І. В. *Лінгвокультурологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
34. Заполовський М. Парадигматичні властивості німецькомовних біблійних параболізмів. *Studia methodologica*. 2015. № 40. С. 359–364.
35. Іващенко В. Л. Термін концепт у контексті лінгвістичних методів дослідження. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2004. Випуск 10. С. 182–191.
36. Ковальська Н. Питання типології дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика*. 2014. Вип. 21. С. 120–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2014_21_32.
37. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. № 2 (1). С. 139–145.
38. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 111–117.
39. Кононенко В. І. Мова і народна культура. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 62–69.
40. Кравець Л. В. Метафора. *Енциклопедія Сучасної України : електронна версія (онлайн)*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66695.
41. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Термінополе концепт. *Українська мова*. 2006. № 2. С. 67–79.
42. Краснобаєва-Чорна Ж. В. *Сучасна концептологія: концепт ЖИТТЯ в українській фраземіці* : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2009. 201 с.

43. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці). *Українська мова*. 2009. № 1. С. 41–52.
44. Кузнецова М. О. *Конспект лекцій з дисципліни «Текст і текстова комунікація в аспекті перекладу» для магістрантів спеціальності 035 «Філологія», спеціалізації 035.04 «Германські мови та літератури (переклад включно)» усіх форм навчання*. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. 88 с.
45. Лисиченко Л. А. *Лексико-семантичний вимір мовної картини світу*. Харків : Основа, 2009. 191 с.
46. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.
47. Лосик О. Філософська артикуляція «дискурсу» та «свободи дискурсування» в постмодерністському світі. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2002. № 453. С. 321–327.
48. Манакин В. Н. *Сопоставительная лексикология* : монографія. Київ : Знання, 2004. 388 с.
49. Мартинюк А. П. *Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
50. Мартинюк А. П. Лінгвістична концептологія: методологічні платформи, методика аналізу, перспективи розвитку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. № 23. С. 81–88.
51. Мартинюк А. П. Опыт модусного моделирования концепта (на примере концепта CELEBRITY / ЗНАМЕНИТОСТЬ, актуализированного в англоязычном газетном дискурсе). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2010. № 1. С. 93–100. URL: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010/martynuk-a-p>.
52. Мартинюк А. П. *Индивидуальный концепт: природа и метод анализа. Концепты и контрасты* : монографія / ред. Н. В. Петлюченко. Одеса : Гельветика, 2017. С. 41–46.

53. Материнська О. В. Моделювання меронімічних відношень у лексичній системі мови. *Мовознавство. Науково-теоретичний журнал інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та українського мовно-інформаційного фонду НАН України*. 2013. № 6 (273). С. 58–67.
54. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
55. Молгамова Л. О. Компонентний аналіз імені концепту DEATH (на матеріалі англomовних лексикографічних джерел). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30. Випуск 4. Ч. 2. С. 97–101. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.4-2/19>.
56. Молгамова Л. О. Дуалістичність лексико-семантичного поля імені концепту DEATH. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Вінниченка. Серія: Філологічні науки*. 2020. Випуск 187. С. 286–295. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-4077.2020.187.45>.
57. Молгамова Л. О. Фреймова модель імені концепту DEATH. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2020. Випуск 1 (19). С. 304–311. DOI: [10.32342/2523-4463-2020-1-19-30](https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-1-19-30).
58. Молгамова Л. О. Роль концептуальної метафори у профілюванні концепту. *Філологічні трактати*. 2022. Випуск 14 (1). С. 103–111. DOI: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14\(1\)-11](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14(1)-11).
59. Молгамова Л. О. Лінгвосинергетична модель концепту. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. № 3 (6). S. 27–34. DOI: [10.15804/PPUSN.2022.03.03](https://doi.org/10.15804/PPUSN.2022.03.03).
60. Молгамова Л. О. Алгоритм дослідження концепту: лінгвосинергетичний аспект. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts : Scientific monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2023. С. 441–466. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-20>.
61. Молгамова Л. О. Лінгвосинергетичні погляди на онтологію «концепту». *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Дев'ятої*

всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, Україна, 15–16 квітня 2021 р.). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 44–47.

62. Молгамова Л. О. Linguistic basis of linguosynergetics. *Інновації в науці: сучасний вимір* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників (Суми, Україна, 22 квітня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 331–333.

63. Молгамова Л. О. Лінгвосинергетика дискурсу. *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Суми, Україна, 30 листопада 2021 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 40–42.

64. Молгамова Л. О. Виявлення депресивних станів у підлітків: практичне застосування теоретичних досліджень з філології. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Переяслав, Україна, 3 грудня 2021 р.). Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2021. С. 170–172.

65. Молгамова Л. О. Трансмедіальність концепту DEATH в англomовному дискурсі. *Мультимодальність і трансмедіальність: когнітивний, прагматичний і семіотичний підхід* : матеріали Міжнародної наукової конференції (Харків, Україна, 22–23 квітня 2022 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 45–47.

66. Молгамова Л. О. Методика дослідження концепту: лінгвосинергетичний аспект. *Сучасна германістика: філологія для життя* : тези доповідей X Ювілейного міжнародного заочного наукового форуму (Харків, Україна, 19 жовтня 2022 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 44–46.

67. Молгамова Л. О. Корпусна лінгвістика як методологія дослідження концепту. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали Десятої всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, Україна, 27–28 квітня 2023 р.). Суми : СумДУ, 2023. С. 19–23.

68. Омельчук Ю. О. *Псевдоновини як жанр сучасного англомовного медіадискурсу: лінгвокогнітивний, когнітивно-прагматичний параметри* : дис. ... канд. філолог. наук. Херсон, 2011. 230 с.
69. Пасик Л. А. Концепт як об'єкт дослідження когнітивної лінгвістики. *Актуальні питання іноземної філології. Науковий журнал*. 2015. № 3. С. 124–128.
70. Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: направления и перспективы. *Нова філологія*. 2016. № 68. С. 182–189.
71. Пихтовникова Л. С. Самоорганизация концепта в художественном произведении. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Мелітополь, 25–26 вересня 2020 р.). Мелітополь, 2020. С. 83–88.
72. *Після філософії: кінець чи трансформація?* / пер. з англ. та упоряд.: К. Байнес та ін. Київ : Четверта хвиля, 2000. 432 с.
73. Піхтовнікова Л. С., Домброван Т. І., Єнікєєва С. М., Семенець О. О. *Лингвосинергетика* : підручник / ред. Л. С. Піхтовнікова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 296 с.
74. Полюжин М. М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 212–224.
75. Полюжин М. М. Зміст і структура лінгвокультурного концепту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство*. 2017. № 3. С. 56–61.
76. Пономаренко Я. І. Соціокультурний контекст формування особистості. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № (1). С. 71–74.
77. Потєбня О. *Естетика і поетика слова* : збірник / упоряд., вступ. ст., приміт.: І. В. Іваньо, А. І. Колодної ; пер. А. Колодної). Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.

78. Приходченко О. О. *Концептуалізація опозиції ЖИТТЯ – СМЕРТЬ в готичній картині світу (на матеріалі англійськомовних романів про вампірів)* : дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 2017. 267 с.
79. Приходько А. И. Энергия фрейма: постановка проблемы. *Нова філологія* : збірник наукових праць. 2017. № 70. С. 158–164.
80. Приходько А. І. Концепт і фрейм. Шляхи вирішення проблеми. *Концепти і контрасти* : колективна монографія. Одеса, 2017. С. 47–53.
81. Приходько А. Н. *Концепты и концептосистемы* : монографія. Дніпропетровськ, 2013. 307 с.
82. Самкова М. А. Основы лингво-синергетического подхода к изучению дискурса. *Лингвистика и межкультурная коммуникация – инновационные подходы и пути развития* : монографія. В 2 книгах. Одеса : КУПРИЕНКО С. В., 2013. Книга 2. С. 19–31.
83. Селіванова О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
84. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми* : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
85. Селіванова О. О. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
86. Селіванова О. О. Когнітивно-ономасіологічне підґрунтя концептуального моделювання. *Концепты и контрасты* : монографія / ред. Н. В. Петлюченко. Одеса : Гельветика, 2017. С. 21–29.
87. Серебрянська І. М. *Освіта в Україні: спостереження крізь призму мовної картини світу* : монографія. Харків, 2018. 391 с.
88. Скаб М. В. Методика концептуального аналізу: проблеми та вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Інформаційні технології в освіті*. 2006. № 4. С. 356–360.
89. Спиридонова Л. К. Асоціативний експеримент як засіб дослідження образу світу. *Наука і освіта*. 2015. № 1. С. 152–158.

90. Ставицька Л. *Короткий словник жаргонної лексики*. Київ : Критика, 2003. 336 с.
91. Старко В. Парадигма когнітивної лінгвістики й проблема категоризації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія філологічна*. 2014. Вип. 48. С. 113–116.
92. Степанов В. В. *Лінгвосинергетичний аспект концепту POLITICS в сучасному американському дискурсі* : дис. ... канд. філолог. наук. Запоріжжя, 2021. 429 с.
93. Стріха М. Університетська наука в Україні: спроба діагнозу. *Сучасність*. 2007. № 7. С. 133–137.
94. Суворова Л. К. Концепт смерті в оповіданні Л. Яновської «Смерть Макарихи»: філософсько-культурологічні підтексти. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського* : збірник наукових праць. 2012. Випуск 4.10. С. 183–186.
95. Таценко Н. В. *Основи теорії мовного дискурсу* : навч. посіб. Суми : СумДУ, 2011. 178 с.
96. Таценко Н. В. Образный модус эмпатии в современном англоязычном дискурсе. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2016а. № 12. С. 108–124. URL: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no12-2016/tacenko-n-v>.
97. Таценко Н. В. Лексико-граматичне профілювання понятійного модусу концепту ЕМПАТІЯ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»* : збірник наукових праць. 2016б. Випуск 60. С. 237–239.
98. Таценко Н. В. Аксиологічний модус емпатії в сучасному англomовному дискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016в. Том 3. Випуск 10. С. 120–124.
99. Таценко Н. В. Концепт у царині лінгвосинергетики: рівнева декомпозиція і циклічна адаптивна системність. *Концепти і контрасти* : колективна монографія. Одеса, 2017. С. 76–83.

100. Таценко Н. В. *Емпатія в сучасному англомовному дискурсі: когнітивно-синергетичний вимір* : дис ... доктора філолог. наук. Харків, 2018. 472 с.
101. Таценко Н. В. Лінгвосинергетичний вектор аналізу концепту: динаміка модусів. *Філологічні трактати*. 2021. Т. 13, № 1. С. 111–123. DOI: org/10.21272/Ftrk.2021.13(1)-11.
102. Ткаченко Г. В. Асоціативний експеримент як засіб пізнання онімів в когнітивній ономастиці. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск XXIII. Частина 3. С. 454–460.
103. Тодорова Н. Ю. Когнітивна парадигма в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 23. С. 280–282.
104. Федорюк Л. В. Епідигмальні властивості концепту СМЕРТЬ: респондентна оцінка. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія «Філологічні науки»*. 2017. № 7. С. 213–218.
105. Храбан Т. Є. Використання асоціативного експерименту як одного з основних методів психолінгвістики в дослідженні інтернет-комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Випуск 30. С. 163–175.
106. Шевченко Л. Л. Методика концептуальних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2012. № 9. С. 52–56.
107. Шевченко. О. М. Методика проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту. *Actual trends of modern scientific research: abstracts of the 6th International scientific and practical conference, Munich, 2021*. P. 554–558.
108. Штанько В. І. *Філософія і методологія сучасної науки*. Харків, 2017. 177 с.
109. Щербак Г. В. Атракторні моделі концепту ОЦІНКА в сучасному англомовному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Т. 2, № 4. С. 31–35.
110. Яремко Я. П. Стратифікація концепту. *Мовознавство*. 2009. № 1. С. 60–69.

111. Abdul Malik N., Ya Shak M. S., Mohamad F., & Joharry S. A. Corpus-based Studies of Metaphor: An Overview. *Arab World English Journal*. 2022. Volume 13 (2). P. 512–528. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol13no2.36>.
112. Allwood J. Cognitive science ‘consciousness, thought and language’ / Ed K. Brown. *Encyclopedia of language and linguistics*. Oxford : Elsevier, 2006. P. 44–53.
113. Arora V. The Changing Paradigm of Death and Dying. *Social Change*. 2021. Volume 51 (3). P. 347–361.
114. Austin J. L. *Philosophical Papers*. Oxford : Oxford University Press, 1990. 320 p.
115. Becker E. *The denial of death*. Free Press, 1973. 315 p.
116. Bleyen J. Defining and conceptualizing death. *Encyclopaedia of death and the human experience* / Eds. Bryant D. Clifton, Peck L. Dennis. Los Angeles : Sage Reference, 2009. P. 340–342.
117. Boroditsky L. How does our language shape the way we think. *What’s next*. 2009. Volume 6. P. 116–129.
118. Borowski A. Erving Goffman and Michel Foucault – Discourses Analysis. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*. 2013. Vol. 1. P. 19–27.
119. Bundgaard P. The structure of our concepts: A critical assessment of Conceptual Metaphor Theory as a theory of concepts. *Cognitive Semiotics*. 2019. Volume 12 (1). Article number: 20192010. DOI: <https://doi.org/10.1515/cogsem-2019-2010>
120. Chilton P. Get and the grasp schema. A new approach to conceptual modeling in image schema semantics. *New Directions in Cognitive Linguistics* / Eds. V. Evans, S. Pourcel. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamin’s Publishing Company, 2009. P. 331–370.
121. Cienki A. Frames, idealized cognitive models, and domains. *The Oxford handbook of cognitive linguistics* / Eds. D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 170–187.

122. Coll-Florit M., Climent S. Enemies or obstacles? Metaphors of war and journey in mental health discourse. *Metaphor and the Social World*. 2022. Volume 12 (2). P. 181–203. DOI:10.1075/msw.21035.col.

123. Croft W., Cruse D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press, 2004. 356 p.

124. Dancygier B. *The Cambridge handbook of cognitive linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 823 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316339732>.

125. Davydyuk Y., Panasenko N. Figuring the male and female: Fire and water in Bradbury's (science) fiction. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2016. Volume 1 (1). P. 4–74. DOI: 10.1515/lart-2016-0001 ISSN 2453-8035.

126. De Beaugrande R. Language, discourse, and cognition: Retrospects and prospects. *Approaches to cognition through text and discourse* / Ed. T. Virtanen. Berlin : Mouton de Gruyter, 2004. P. 17–31.

127. Dirven R. Major strands in cognitive linguistics. *Cognitive linguistics: Internal dynamics and interdisciplinary interaction* / Eds. M. Sandra, Peña Cervel, J. Francisco, Ruiz de Mendoza Ibáñez. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 2005. P. 17–68.

128. Dirven R., Wolf H.-G., Polzenhagen F. Cognitive Linguistics and Cultural Studies. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / Eds. D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 1203–1221.

129. Dodge E. K. A deep semantic corpus-based approach to metaphor analysis: A case study of metaphoric conceptualizations of poverty. *Constructions and Frames*. 2016. № 8 (2). P. 256–294. DOI:10.1075/cf.8.2.05dod.

130. Dombrovan T. *An introduction to linguistic synergetics*. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2018. 150 p.

131. Drożdż M. Homo Communicans – Personalistic Determinants of Communication in Context of Media. *Nowy Sącz Academic Review*. 2009. 5. P. 17–31.

132. Esbrí-Blasco M., Navarro I. F. Thematic role mappings in metaphor variation: Contrasting English bake and Spanish hornear. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*. 2023. Volume 59 (1). DOI:10.1515/psicl-2022-1020.

133. Evans J. L. The emergence of language: A dynamical systems account. *Blackwell handbook of language development* / Eds. E. Hoff, M. Shatz. Maiden : Blackwell Publishing, 2007. P. 128–147.
134. Evans V. *The cognitive linguistics reader*. London : Oakville, 2007. 974 p.
135. Evans V. *How words mean: lexical concepts, cognitive models, and meaning construction*. Oxford University Press, 2009a. 320 p.
136. Evans V. Semantic representation in LCCM Theory. *New Directions in Cognitive Linguistics* / Eds. V. Evans, S. Pourcel. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 2009b. P. 27–56.
137. Fauconnier G., Turner M. *The way we think*. New York : Basic Books, 2002. 464 p.
138. Faur El. The metaphors for death and the death of conceptual metaphors in poetry. An analysis based on Emily Dickinson's poem Because I Could Not Stop For Death. *Dacoromania*. 2012. Volume 17. P. 108–123.
139. Fillmore Ch. J., Baker C. A. Frames approach to semantic analysis. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / Eds. B. Heine, H. Narrog. Oxford : Oxford University Press, 2009. P. 313–340.
140. Fischer K. Quantitative Methods in Cognitive Semantics. Introduction to the volume. *Quantitative methods in cognitive semantics: corpus-driven approaches* / Eds. D. Glynn, K. Fischer. Berlin / N. Y. : Walter de Gruyter, 2010. P. 43–59.
141. Freeman M. H. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective* / Ed. Antonia Barcelona. Mouton de Gruyter, 2000. P. 253–281. DOI: = {10.1515/9783110894677.253}.
142. Gathigia M. G. Metaphoric conceptualizations of death in gĩkũyũ. *Journal of Cognitive Science*. 2017. Volume 18 (2). P. 215–235. DOI: 10.17791/jcs.2017.18.2.215.
143. Gathigia M., Wang R., Shen M., Tirado C., Tsaregorodtseva O., Khatin-Zadeh O., Minervino R., Marmolejo-Ramos F. A cross-linguistic study of metaphors of

death. *Cognitive Linguistic Studies*. 2018. Volume 5. P. 359–375. DOI: 10.1075/cogls.00025.gat.

144. Gibbs R. W., Jr. Metaphor as Dynamical-Ecological performance. *Metaphor and Symbol*. 2019. Volume 34 (1). P. 33–44. DOI: 10.1080/10926488.2019.1591713.

145. Glynn D. Polysemy, syntax, and variation. A usage-based method for Cognitive Semantics. *New Directions in Cognitive Linguistics* / Eds. V. Evans, S. Pourcel. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 2009. P. 77–104.

146. Gómez-Moreno J. M. U., de Mendoza Ibáñez, F. J. R. Conceptual metaphors. *Theoretical Perspectives on Terminology: Explaining terms, concepts and specialized knowledge* / Eds. P. Faber, M.-C. L'Homme. 2022. P. 377–396. DOI: 10.1075/tlrp.23.17gom.

147. Grady J. THEORIES ARE BUILDING revisited. *Cognitive linguistics*. 1997a. Volume 8 (4). P. 267–290.

148. Grady J. *Foundations of meaning: primary metaphors and primary scenes*. PhD dissertation. University of California at Berkeley, 1997b. 299 p.

149. Haken H. *Information and self-organization: a macroscopic approach to complex systems*. 2nd ed. Berlin : Springer, 2000. 236 p. URL: <https://www.amazon.com/School-Electric-Literatures-Recommended-Reading-ebook/dp/B00RI8OOLI>.

150. Harris Z. S. Discourse analysis. *Language*. 1952. Volume 28. P. 1–30; 474–494.

151. Hinton M. Corpus linguistics methods in the study of (meta) argumentation. *Argumentation*. 2021. Volume 35:3. P. 435–455.

152. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. The MIT Press, 1983. 325 p.

153. Jäkel O. Hypotheses Revisited: The Cognitive Theory of Metaphor Applied to Religious Texts. *Metaphorik.de*. 2002. Volume 2. P. 20–42.

154. Janus D. Phraseologie und Paromiologie der (Un)hoeflichkeit. *Studia Phraseologica et Paroemiologica*. 2014. Volume 1. P. 235–249.

155. Kagan S. *Death*. Yale University Press, 2012. 392 p.

156. Keefer L. A., Brown F. L., Rials T. G. An initial investigation of the role of death concerns in evaluations of metaphoric language about God. *Archive for the Psychology of Religion*. 2021. Volume 43 (2). P. 135–160. DOI: 10.1177/00846724211031671.
157. King B. J. *How animals grieve*. University of Chicago Press, 2014. 208 p.
158. Köhler R. Synergetic linguistics. In: R. Köhler and B. Rieger eds. *Contributions to quantitative linguistics. Proceedings of the first international conference on quantitative linguistics* / Eds. R. Köhler, B. Rieger. Trier : Kluwer Academic Publishers, 1993. P. 41–51.
159. Kövecses Z. *Metaphor. A practical Introduction*. Oxford University Press, 2002. 285 p.
160. Kövecses Z. Conceptual metaphor theory. *The Routledge handbook of metaphor* / Eds. E. Semino, Zs. Demjén. Oxford : Routledge, 2017a. P. 13–27.
161. Kövecses Z. Levels of metaphor. *Cognitive Linguistics*. 2017b. Volume 28 (2). P. 321–347.
162. Kövecses Z. Metaphor in media language and cognition: A perspective from conceptual metaphor theory. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2018. Volume III, № 1. P. 124–141. DOI: 10.2478/lart-2018-0004.
163. Kuczok M. Metaphorical conceptualizations of death and dying in American English and Polish: A corpus-based contrastive study. *Linguistica Silesiana*. 2016. Volume 37. P. 125–142.
164. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press, Chicago, 1980. 242 p.
165. Lakoff G. *Women, fire, and dangerous things. What categories reveal about the mind*. Chicago : The University of Chicago Press, 1987. 632 p.
166. Lakoff G. The invariance hypothesis. Is abstract reason based on image schemas? *Cognitive Linguistics*. 1990. Volume 2 (1). P. 39–74.
167. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. *Metaphor and thought* / Ed. A. Ortony. New York : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.

168. Lakoff G. *Moral politics*. Chicago : The University of Chicago Press, 1996. 512 p.
169. Langacker R. W. A dynamic usage-based model. *Usage-based models of language* / Eds. M. Barlow, S. Kemmer. California : CSLI Publications, 2000. P. 1–63.
170. Langacker R. W. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press, 2008. 584 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>.
171. Langacker R. Constructions and constructional meaning. *New Directions in Cognitive Linguistics* / Eds. V. Evans, S. Pourcel. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 2009. P. 225–268.
172. Lawley J., Tompkins P. *Metaphors in mind: Transformation through symbolic modelling*. London : Developing Company Press, 2000. 336 p.
173. Mácha J. Conceptual Metaphor Theory and Classical Theory: Affinities Rather than Divergences. *From Philosophy of Fiction to Cognitive Poetics* / Ed. P. Stalmaszczyk. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2016. P. 93–115. DOI: 10.3726/978-3-653-06564-0.
174. MacLean V. M., Williams J. E. Cemeteries. *Encyclopaedia of death and the human experience* / Eds. C. D. Bryant, D. L. Peck. Los Angeles : Sage Reference, 2009. P. 168–173.
175. Mandelbrot B. B. *The fractal geometry of nature*. San Francisco : W. H. Freeman and Co, 1982. 460 p.
176. Mendelson J., Blumenthal El. *Chaos Theory and Fractals*. URL: <http://www.tnellen.com/alt/chaos.html>.
177. Molhamova L. A linguosynergetic view on the framework theory (on the example of the name of the concept DEATH). *Sustainable Trends and Challenges under COVID-19: Book of Abstracts of the 2ND Multidisciplinary Conference for Young Researchers* (Sumy, Ukraine, 29–30 November, 2021). Czech University of Life Sciences Prague, 2021. P. 65.

178. Morozova O. Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2017. Volume 2 (2). P. 250–283.
179. Musolff A. Metaphor scenarios in public discourse. *Metaphor and symbol*. 2006. Volume 21 (1). P. 23–38.
180. Ngula R. Corpus methods in language studies. *Perspectives on Conducting and Reporting Research in the Humanities*. University of Cape Coast Press, 2018. P. 205–223.
181. Nyakoe D., Matu P., Ongarora D. Conceptualization of ‘Death is a Journey’ and ‘Death as Rest’ in Eke Gusii Euphemism. *Theory and Practice in Language Studies*. 2012. Volume 2. P. 1452–1457. DOI: 10.4304/tpls.2.7.1452-1457.
182. Palgi P., Abramovitch H. Death: A Cross-Cultural Perspective. *Annual Review of Anthropology*. 1984. Volume 13. P. 385–417. DOI: <http://www.jstor.org/stable/2155675>.
183. Prihodko A., Prykhodchenko O. Frame Modeling of the Concepts of Life and Death in the English Gothic Worldview. *Lege Artis-Language Yesterday Today Tomorrow*. 2018. Volume 3. № 2. P. 164–203.
184. Putnam H. *Reason Truth and History*. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 224 p.
185. Rajewsky I. Intermediary, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. *Intermediates*. 2005. Volume 6. P. 43–64.
186. Rawlings D., Tieman J., Sanderson C., Parker D., Miller-Lewis L. Never say die: Death euphemisms, misunderstandings and their implications for practice. *International Journal of Palliative Nursing*. 2017. Volume 23. P. 324–330. DOI: 10.12968/ijpn.2017.23.7.324.
187. Ricoeur P. *The rule of metaphor: the creation of meaning in language*. Routledge, 1978. 464 p.
188. Ruiz De Mendoza F. J., Galera Masegosa A. *Cognitive modeling. A linguistic perspective*. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins, 2014. 250 p. DOI: 10.1075/hcp.45.
189. Ryle G. *Selected Writings*. Chicago : University of Chicago Press, 1967. 344 p.

190. Saleski C. *Otherworld journeys: accounts of near-death experience in medieval and modern times*. Oxford University Press, 1988. 288 p.
191. Sartre J.-P. *Being and nothingness* / H. E. Barnes, Trans. ; 2nd ed. Routledge, 2003. 864 p.
192. Sapir E. *Language: An introduction to the study of speech*. New York : Harcourt, Brace and company, 1921. 258 p. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/12629/pg12629-images.html#index>.
193. Searle J. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. New York : Cambridge University Press, 1979. 200 p.
194. Sériot P. *Structure Et Totalité: Les Origines Intellectuelles Du Structuralisme En Europe Centrale Et Orientale*. Paris : Presses universitaires de France, 1999. P. 353.
195. Slater B. H. Concept and Object in Frege. *Minerva*. 2000. Volume 4. URL: <http://www.minerva.mic.ul.ie//vol4/frege.html>.
196. Steen G. Metaphor in language and thought. *Cognitive Linguistics* / Eds. M. Brdar, S. Gries, Žic M. Fuchs. John Benjamins Publishing Company, 2011. P. 67–86. DOI: 10.1075/hcp.32.08ste.
197. Steen G. Thinking by metaphor, fast and slow: Deliberate Metaphor Theory offers a new model for metaphor and its comprehension. *Frontiers in Psychology*. 2023. 14:1242888. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1242888>.
198. Stefanowitsch A., Gries S. *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin, New York : De Gruyter Mouton, 2007. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110199895>.
199. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics. Volume 1: Concept Structuring Systems (Language, Speech, and Communication)*. The MIT Press, 2003. 573 p.
200. Tannen D. Indirectness at Work. *Language in Action: New Studies of Language in Society* / Eds. J. Peyton, P. Griffin, W. Wolfram, R. Fasold. Cresskill, NJ : Hampton Press, 2000. P. 189–249.
201. Tatsenko N. Fractal theory of discourse construction: some hypothetic ideas. *Philological Treatises*. 2016. Volume 8 (4). P. 78–84.

202. Tarasova Ye. V. Communicative strategies of international business negotiations (IBN) viewed synergistically. *Cognition, Communication, Discourse*. 2014. № 9. C. 125–136. DOI: 10.26565/2218-2926-2014-09-07.

203. Tatsenko N. Empathy as a self-organized cognitive model: A linguistic synergetic perspective. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2020. Volume 5 (1). P. 390–423.

204. Tatsenko N., Molhamova L. The concept of DEATH in modern English-speaking discourse: a linguosynergetic perspective. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics (online)*. 2021. Volume 18. № 2. P. 51–74. ISSN1336782X.

205. Tatsenko N., Molhamova L. Concepts through a linguosynergetic lens (on the example of the concept of DEATH). *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologicni Nauki*. 2023. Volume 1. Issue 25. P. 244–259. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-18.

206. *The cognitive linguistics reader* / Ed. V. Evans. London : Oakville, 2007. 974 p.

207. Tomás-Sábado J. & Gómez-Benito J. (2005). Construction and Validation of the Death Anxiety Inventory (DAI). *European Journal of Psychological Assessment*. 2015. Issue 21. P. 108–114. DOI: 10.1027/1015-5759.21.2.108.

208. Trier J. *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: Die Geschichte eines sprachlichen Feldes I. Von den Anfängen bis zum Beginn de, 13. Jhdts*. Heidelberg : Winter, 1931. 347 p. URL: <https://www.worldcat.org/title/deutsche-wortschatz-im-sinnbezirk-des-verstandes-die-geschichte-eines-sprachlichen-feldes/oclc/10560682>.

209. Tsur R. *Playing By Ear and the Tip of the Tongue: Precategorical Information in Poetry*. John Benjamins, 2012. 309 p.

210. Tsur R. *Toward a Theory of Cognitive Poetics*. Amsterdam : Elsevier Science Publishers, 1992. 549 p.

211. Uberman A. Death in metaphorical language. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2016. Volume I (2). P. 171–211. DOI: 10.1515/lart-2016-0013 ISSN 2453-8035.

212. Uberman A. Frame Analysis of the Concept of Death across Cultures. *Lege Artis-Language Yesterday Today Tomorrow*. 2018. Volume 3, № 1. P. 417–447.
213. van Acker D. An Etymological and Semantic Reconsideration. *Journal of Northwest Semitic Languages*. 2017. Volume 43, № 2. P. 97–123.
214. van Dijk T. A. *Prejudice in Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. John Benjamins Publishing company Amsterdam / Philadelphia, 1984. 173 p.
215. Wachowski W., Sullivan K. Why Would We Rather *Peg Out* Than Simply *Die*? – How Do GAME Metaphors Help Us Deal with Death Across Languages and Cultures? *Cultural Conceptualizations in Language and Communication. Second Language Learning and Teaching / Ed. B. Lewandowska-Tomaszczyk*. Springer, Cham, 2020. P. 25–41. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-42734-4_2.
216. Wachowski W., Sullivan K. *Metonymies and Metaphors for Death Around the World* (1st ed.). Routledge, 2021. 178 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003183761>.
217. Warchoń A. Metaphors as an intracultural bridge for educational enterprise. *Cultural Conceptualizations in Translation and Language Applications. Second Language Learning and Teaching / Ed. B. Lewandowska-Tomaszczyk*. Springer, Cham, 2020. P. 207–225. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-43336-9_12.
218. Wierzbicka A. Does language reflect culture? Evidence from Australian English. *Language in Society*. 1986. № 15. P. 349–374.
219. Wittgenstein L., Anscombe G. E. M., Anscombe E. *Philosophical Investigations*. Blackwell Publishing, Inc., 2001. 246 p.
220. Yakub M., Agyekum K. Metaphorical euphemisms in death-discourse among the Nzema. *Studies in African Languages and Cultures*. 2022. Volume (56). P. 127–153. DOI: <https://doi.org/10.32690/56.6>.

221. Yenkokeyeva S., Klymenko O. Synergetic linguistics as a new philosophy of language studies. *Theory and Practice in Language Studies*. 2022. Volume 12, № 2. P. 417–423. DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1202.28>.

222. Zhulavska O., Martynyuk A. Linguacultural isomorphism / anisomorphism and synesthetic metaphor translation procedures. *The International Journal for Translation & Interpreting Research*. 2023. Volume 15 (1). P. 275–287. DOI: [10.12807/ti.115201.2023.a14](https://doi.org/10.12807/ti.115201.2023.a14).

223. Zimmermann C. Death Denial: Obstacle or Instrument for Palliative Care? An Analysis of Clinical Literature. *Sociol Health Illn*. 2007. Volume 29 (2). P. 297–314.

224. Zsarnóczyiová Ž. Методика асоціативного експерименту. *Slavica Slovaca*. 2020. № 55 (1). P. 69–81.

Список лексикографічних джерел

225. APA dictionary of psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/death>.

226. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english>.

227. Collins free online dictionary and thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus/death>.

228. Complete dictionary of synonyms and antonyms. URL: <https://www.synonyms.com/synonym/death>.

229. Lexico oxford dictionary. URL: <https://www.lexico.com/en/synonym/death>.

230. Longman dictionary of contemporary English online. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/death>.

231. Macmillan dictionary (free English dictionary and thesaurus online). URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/death>.

232. Medical dictionary. URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/death>.

233. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/death>.
234. Online etymology dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/death>.
235. Oxford learner's dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
236. Stanford encyclopedia of philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/death-definition>.
237. Synonymy online: English synonym dictionary. URL: <http://www.synonymy.com/synonym.php?word=death&x=31&y>.
238. Thesaurus.com. URL: <https://www.thesaurus.com/browse/death?s=t>.
239. TransLegal dictionary. URL: <https://www.translegal.com/legal-english-dictionary/death>.
240. Wikipedia, the free encyclopaedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Death>.

Список ілюстративних джерел

241. Barthelme D. *The School*. 1981. URL: <https://www.npr.org/programs/death/readings/stories/bart.html>.
242. *Corpus of Contemporary American English (COCA)*. URL: <https://www.english-corpora.org/coca>.
243. Liu K. *Paper Menagerie*. 2011. URL: <https://io9.gizmodo.com/read-ken-lius-amazing-story-that-swept-the-hugo-nebula-5958919>.
244. Poe E. *Hop Frog*. 1849. URL: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/hop.pdf>.

ДОДАТОК А

Анкета для проведення асоціативного експерименту

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled “The Concept of Death in English-Speaking Discourse.” Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people’s perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation. Answer questions without thinking long. Answer the first things that come to your mind.

1. Gender

- Male
- Female
- Non-binary
- Prefer not to say
- Other

2. Marital Status

- Single
- Married or in a domestic partnership
- Divorced
- Widowed
- Prefer not to say

3. Religious Affiliation

- Christianity
- Islam
- Judaism
- Hinduism
- Buddhism
- Atheist/Agnostic
- Other (please, specify)_____

Продовження додатка А

4. Have you experienced the loss of a loved one?

Yes

No

5. How often do you think about your own mortality?

1 2 3 4 5

Rarely () () () () () Very often

6. How much does the thought of dying affect your behavior and decision-making?

1 2 3 4 5

Not at all () () () () () Very much

7. How fearful are you of death?

1 2 3 4 5

Not fearful at all () () () () () Very fearful

8. Do you believe in an afterlife?

Yes

No

9. If yes, what do you think happens after death?

Rebirth

Afterlife

Release

Torment

Other _____

10. How do you feel when you think about death?

11. Which word characterizes demise to the fullest?

Продовження додатка А

12. Which words do you associate with death?

- Mortality, decay, funeral, coffin, cremation, cemetery, grief, loss, darkness, dying.
- Heaven, hell, reincarnation, soul, spirit, eternity, rebirth, paradise, salvation, nirvana.
- Landscapes, nature scenes, animals, household objects, geometric shapes.

13. Which words come to your mind when you hear the word 'death'? Write down as many words or phrases related to death as you can think of.

14. Rate related to death words based on how strongly you feel they represent the concept of death from 1 (the least represent) to 10 (the most represent): "passing away", "inevitability", "eternal rest", "ceasing to exist", "Reaper", "award", "final sleep", "transitioning", "punishment", "going home".

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

15. Which words or phrases can represent the concept of death? Avoid using the word 'death' itself and instead use descriptive language to convey your ideas.

16. How do you define death?

Продовження додатка А

17. Elaborate on your answer, by adding more detail.

18. Expand on your answer further, by exploring the implications of your initial response.

19. Reflect on your answer and its relationship to broader philosophical or spiritual concepts.

20. In your opinion, how has the concept of DEATH been portrayed in English literature, media, or popular culture?

- Positively
- Negatively
- Mixed
- Not sure

21. Do you believe that cultural and religious backgrounds influence the way people discuss and cope with death in English-speaking contexts?

- Yes
- No
- Not sure

22. What, in your view, is the role of language in shaping our understanding of death within English-speaking discourse?

- Very significant
- Somewhat significant
- Neutral
- Not very significant
- Not at all significant

Thank you for taking the time to answer the questions. Your responses will be valuable in helping us better understand the phenomenon of death.

ДОДАТОК Б

Розміщення анкети в наукових англомовних спільнотах Facebook

Help of PhD Thesis Writing & Statistical Data Analysis, Collection Services
Liliiia Molhamova · 30 вер. · 🌐

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdTM04NCd7-OJWQJhHouyG2iMY5IdDv7L3HE9W_RS5i5CrMyA/viewform?usp=sf_link

THESIS WRITING AND RESEARCH GUIDANCE
Liliiia Molhamova · 18 вер. · 🌐

I'm kindly asking for your help by taking a short survey that will take approximately 5-10 minutes of your time. Your responses will remain anonymous and will only be used for research purposes.

Click on the survey link below to get started:
<https://docs.google.com/forms/...> Показати більше

QUESTIONNAIRE

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled 'The Concept of Death in English-Speaking Discourse'. Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people's perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation.

Gender

Male

Female

Non-binary

docs.google.com
QUESTIONNAIRE

QUESTIONNAIRE Про цей сайт

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled 'The Concept of Death in English-Speaking Discourse'. Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people's perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation.

Gender

Male

Female

Non-binary

docs.google.com
QUESTIONNAIRE

Qualitative, Quantitative Research Methods and Mixed Approaches
Liliiia Molhamova · 30 вер. · 🌐

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdTM04NCd7-OJWQJhHouyG2iMY5IdDv7L3HE9W_RS5i5CrMyA/viewform?usp=sf_link

Research Articles And Thesis Helper
Liliiia Molhamova · 19 вер. · 🌐

I'm kindly asking for your help by taking a short survey that will take approximately 5-10 minutes of your time. Your responses will remain anonymous and will only be used for research purposes.

Click on the survey link below to get started:
<https://docs.google.com/forms/...> Показати більше

QUESTIONNAIRE

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled 'The Concept of Death in English-Speaking Discourse'. Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people's perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation.

Gender

Male

Female

Non-binary

docs.google.com
QUESTIONNAIRE

QUESTIONNAIRE

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled 'The Concept of Death in English-Speaking Discourse'. Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people's perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation.

Gender

Male

Female

Non-binary

docs.google.com
QUESTIONNAIRE

PhD Research Forum
Liliiia Molhamova · 16 вер. · 🌐

I'm kindly asking for your help by taking a short survey that will take approximately 5-10 minutes of your time. Your responses will remain anonymous and will only be used for research purposes.

Click on the survey link below to get started:
<https://docs.google.com/forms/...> Показати більше

Sociology & Social Research
Liliiia Molhamova · 28 вер. · 🌐

I'm kindly asking for your help by taking a short survey that will take approximately 5-10 minutes of your time. Your responses will remain anonymous and will only be used for research purposes in my thesis.

Click on the survey link... Показати більше

QUESTIONNAIRE

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled 'The Concept of Death in English-Speaking Discourse'. Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people's perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation.

Gender

Male

Female

Non-binary

docs.google.com
QUESTIONNAIRE

QUESTIONNAIRE

Dear respondents, I am a postgraduate student currently working on my thesis titled 'The Concept of Death in English-Speaking Discourse'. Your responses will be used for academic research and will be treated with strict confidentiality. Death is a complex and multi-dimensional concept that holds different meanings and implications across cultures and individuals. By this questionnaire, we aim to investigate how priming affects people's perceptions of death and related concepts. Your responses will be invaluable to our research on this topic. Thank you for your participation.

Gender

Male

Female

Non-binary

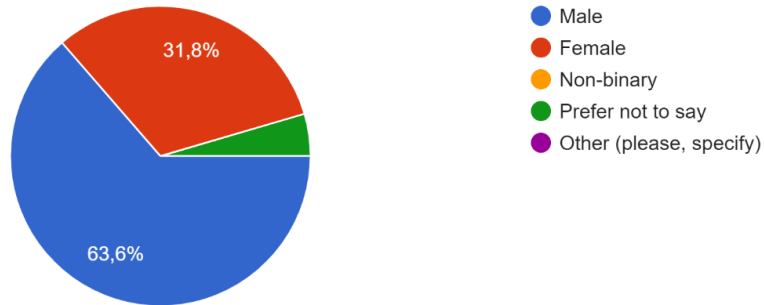
docs.google.com
QUESTIONNAIRE

ДОДАТОК В

Відповіді респондентів на питання асоціативного експерименту

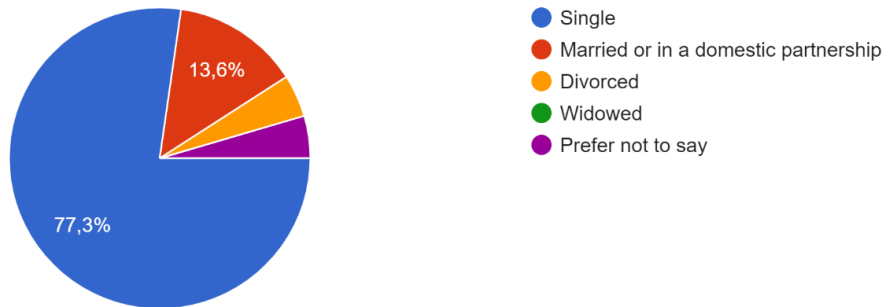
Gender

22 ответа

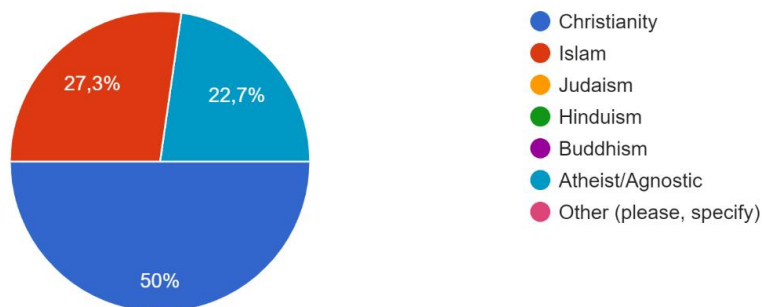
Marital Status

22 ответа

Religious Affiliation

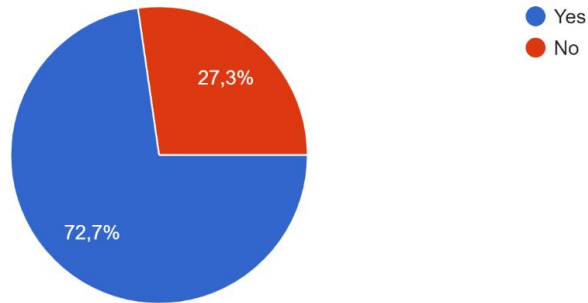
22 ответа

Продовження додатка В

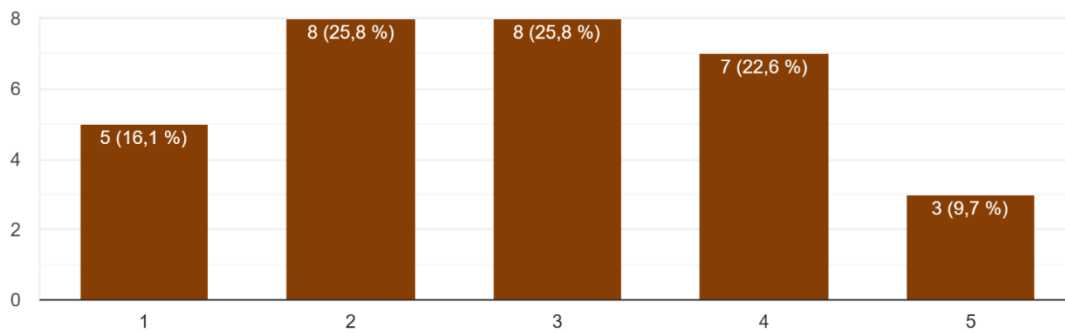
Have you experienced the loss of a loved one?

22 ответа

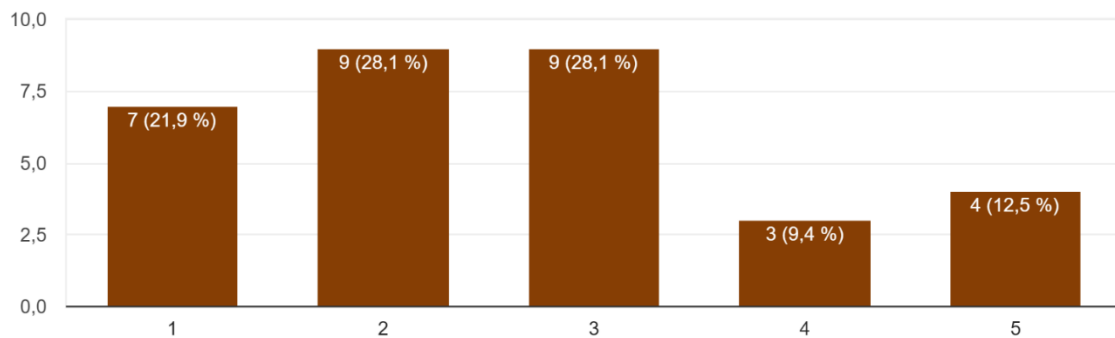
How often do you think about your own mortality?

31 ответ

How much does the thought of dying affect your behavior and decision-making?

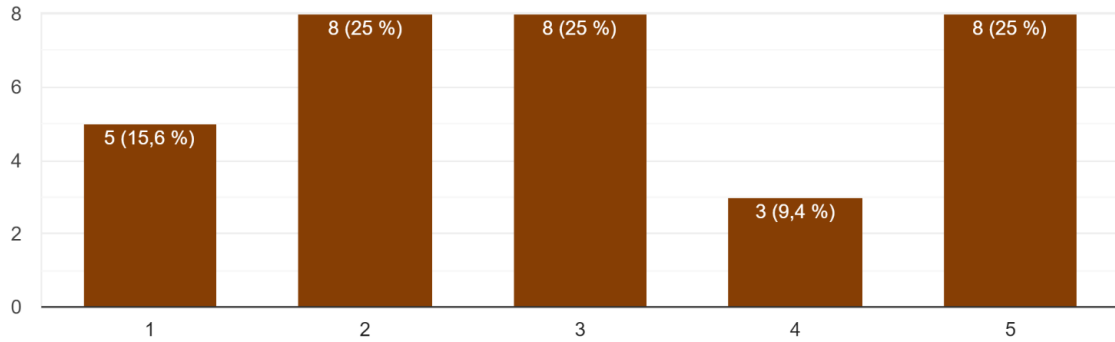
32 ответа

Продовження додатка В

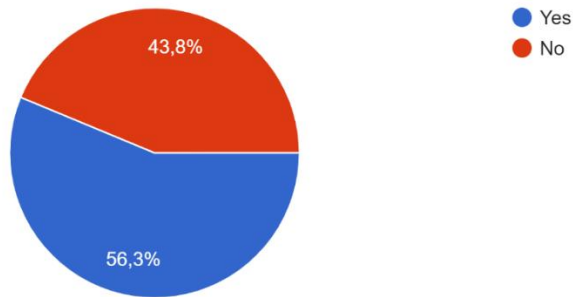
How fearful are you of death?

32 ответа

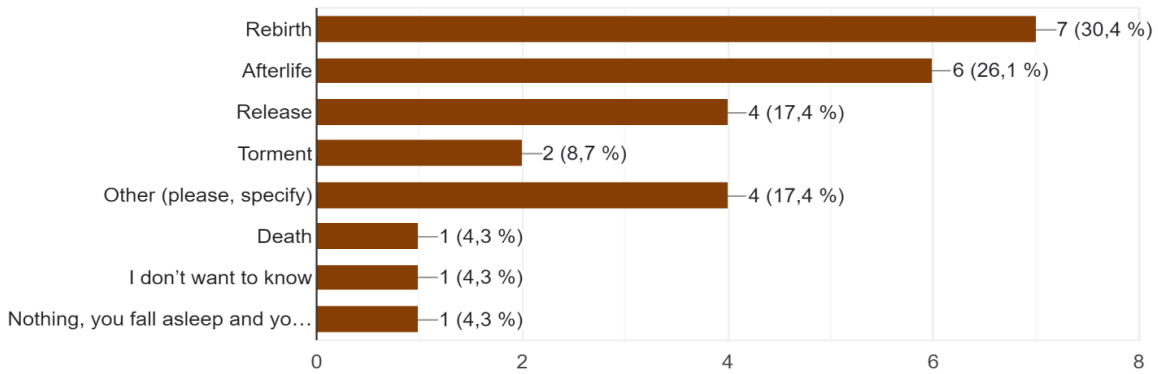
Do you believe in an afterlife?

32 ответа

If yes, what do you think happens after death?

23 ответа

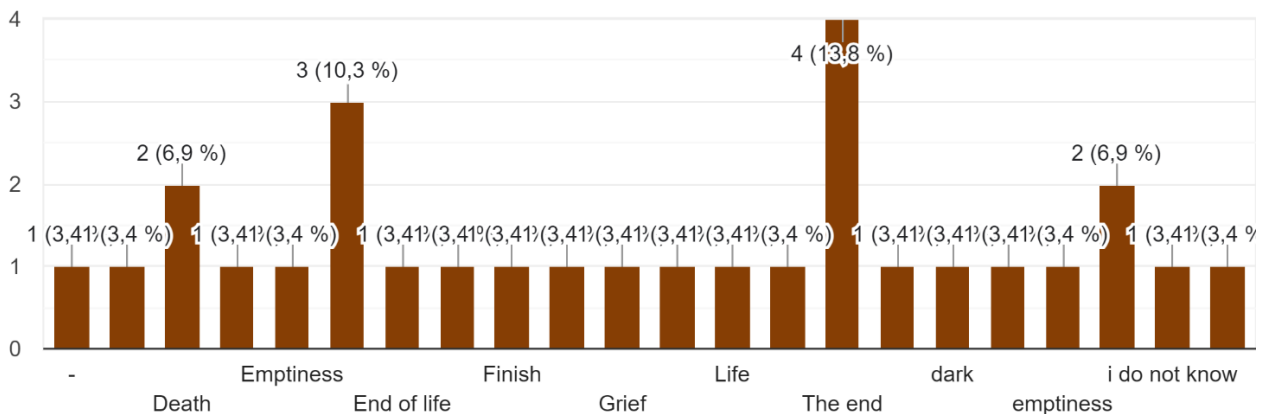
Продовження додатка В

How do you feel when you think about death? 21 ответ

It humbles me
 Feel good and believe one day may be my turn
 Weak
 God fearing
 I feel very fearful
 I feel some sad, because I had never seen my loved
 Interesting
 nothing
 I don't think
 Not thing
 Humility
 I don't think
 Nothing
 bad
 -
 I don't know
 I don't think about it
 loss
 Rest
 disappointment
 i dont think about that

Which word characterizes demise to the fullest?

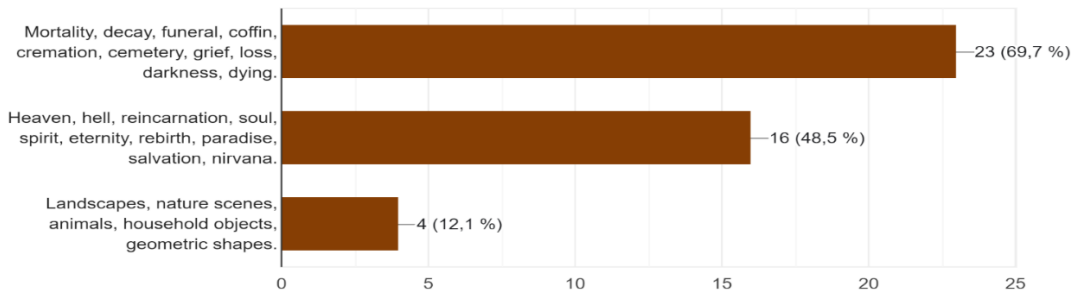
29 ответов

Продовження додатка В

Which words do you associate with death?

33 ответа

Which words come to your mind when you hear the word 'death'? Write down as many words or phrases related to death as you can think of. 31 ответ

Peace

gone but not forgotten, loved, why?, emptiness, sadness, lost, tearful, better place, painless, problem-less

Sadness, grief, darkness, empty, void

Natural, life, end, beginning, chapter, loss, story, journey, health, sad, escape, grief

Sleep, mortality, end, tragedy, loss, bereavement, grief, release, paradise, chilling, remembrance, nature, circle, life, earthly, inevitable, perplexing, eternity, euthanasia

Lived ones long since gone

End, finish, point of no return, dead end, stop

Loss, grief, scared, loneliness, fear, afterlife, emptiness, sadness, tragedy

Nothingness, funeral, peace, final, sadness, scary, unknown, grief

End finish

End, release

See no more

Death is death

Start thinking about we shall all death

Innalillah wa inna ilaihi raji'un May allah grant us a better ending

The soul has left; the life is end

pain

grief

Compassion, grief

Grief

Humility, fear, loss, longing

Loss

dream

funeral, darkness

-

another life

The person died

mortality, decay, coffin

Darkness, the end

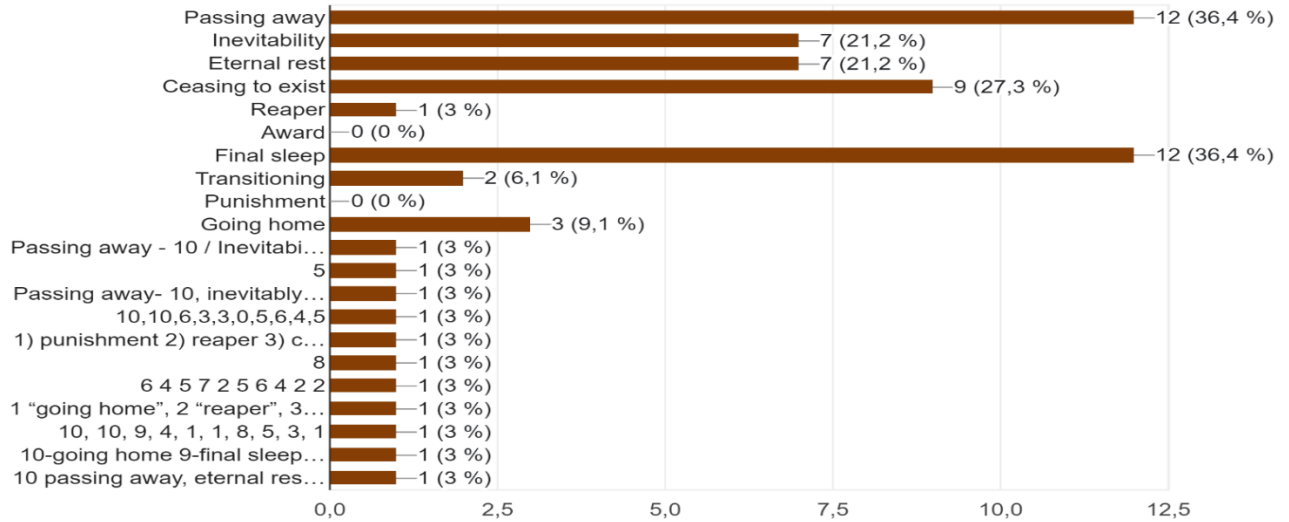
end of life, grief, pain, disappointment

eternity

Продовження додатка В

Which words strongly represent the concept of death?

33 ответа

Which words or phrases can represent the concept of death? Avoid using the word 'death' itself and instead use descriptive language to convey your ideas.

21 ответ

Nothingness, only darkness, never to think again.

laid to rest

Grave, expiry date, nothingness, passing

Rest in peace. Legacy. Plant a tree you may never sit under. Survival. The body switching off. The life cycle. Out with the old and in with the new.

Passing away, falling asleep, being laid to rest, resting in peace, resting in power, being put out of one's misery, tragedy, choice, leaving too soon, living a fulfilled life, heartbreaking, hurts for the living; freeing for the dead, being with the angels (as a comfort but not a belief)

Cold nothing

Darkness, eternal sleep, peace, worries, struggle

Kicked the bucket, final farewell, "they are in a better place"

Passed away, final rest

End of a part of life

Ceasing to exist

Final Abode

Death is death

Passing away

Demise

Final sleep,

mixed

Not sure

-

end of existence

lifeless body, coffin

Продовження додатка В

How do you define death?21 ответ

Quiet, peaceful and soon

Sorrow

The end of everything, you no longer exist

The absence of life

I define death as the end of the natural circle of life. It is when your body starts to decay and come back to Earth. It is something inevitable for us all that we have to accept and can happen to us at any moment. It does not discriminate and can show itself for many reasons, be it the result of a choice, an incident, illness or negligence.

The end of life

End of the line

A human life ceasing to exist.

The end of a life

End of earth life

Realese from life problems

Death is inevitable to all living species

Death is the final life of an individual

As a universal concept

Refers to the taking the breath of the world by someone either by sick or heathy

I don't know

Not sure

-

i do not know

great sorrow

according to vital signs

Elaborate on your answer, by adding more detail.

16 ответов

I believe death will always be quiet, hopefully peaceful and always soon. Time catches up with everyone eventually. The sadness occurs when the person leaves and we know we are not going to see, talk, laugh or spend time together anymore.

The systems in biology and nature that sustains life, stops working. No longer sustaining the ability to be alive. The fact that we are alive is a complicated miracle of things working together (the vital organs for example). Without those things working we have death.

Having lost people both young and middle-aged (first from getting run over, second from suicide), as well as never meeting my grandparents on my father's side (they both passed by the time he was 15) or my father's little brother who passed at just 1 year of age, I know all too well how random it can occur. I'm also aware that everyone has a different experience with death and that it gets easier the older you get, since your understanding of death becomes clearer once you have encountered more loss.

It's the end of your life, not sure what else to say about that

Life is a line and death is the end of this line

As a person is dead, I believe they no longer exist as their mind and body is not working.

Something that was once living is no longer in the world

Продовження додатка В

Peace for a person, grief for relatives

Rest, peace, end

I am good

Death can be as a result of accident, sick, or in a healthy condition but currently death occur when you're sick or accident.

Not sure

-

.

if the body does not move or breathe, it means it is dead

Reflect on your answer and its relationship to broader philosophical or spiritual concepts.

15 ОТВЕТОВ

The prospect of death affects everyone's choices in their day to day lives and mine is no different. It affects the way we think, it changes our relationship with every interaction as we risk assess every possible activity we might partake in. It's that risk assessment and that fear that comes from it, that decides how often we avoid death, and for some, how often they face it.

I dont know a lot about the philisophical or spiritual concept of death, however from my perspective it feels like its going to be compared to falling asleep. Darkness.

I think I already went quite philosophical. But I write thinking carefully about how I could feel when I inevitably face grief and loss. Im not particularly scared of my own death. But I'm scared of the death of those close to me. It makes me want to not take them for granted. Looking at the bigger picture, I am lucky to exist at the same time as them and share our extremely small time on earth together.

I am aware that my relationship to death is one that is less theological and more logical; one rooted in science. I believe the purpose of death is the decomposition of the body, feeding your nutrients back to the ecosystem. I do not see death as something spiritual, nor do I believe in Heaven and Hell. This is likely because of my upbringing, being raised as an Atheist. However, I do feel the presence of a soul upon death. For example, I feel my friend in the TV shows we used to watch and laugh at and my uncle in the Blues (his favourite music genre). I feel my grandparents in my multi-ethnic DNA and my baby uncle in the eyes of a child. Although, I'm conscious that this is my romanticisation of death as a means to cope with loss and solidify their memory, not the reality of death. I don't believe in souls but I'm a writer and therefore creative by nature, which explains my catharsis. I think that we humans believe our time here is more precious and valuable than it is, perhaps because of the relationships we build and the emotions we feel. In the grand scheme of things, we are all mortal and destined for the same future, no matter our background, wealth or creed. In fact, we are not so special at all. To be technical, we are animals. Homo-sapiens. And I think death serves as a reminder of such.

?

When you draw a line, it has beginning and end. If the line ends, it means something has ended as well. If you make a space and continue the line, it will already be a new line, not a previous one. The same is with life and death, after death you may have a new line, but that will be a different line, which has nothing in common with the one that was before.

I do not believe there is any spiritual concepts surrounding life being over with nothing happening afterwards. This is a thought that I consider however as I think about all the possibilities that could happen after death, however I believe this is mainly just fear talking and I do know in my head that I have not seen any evidence to suggest a higher power. Philosophically, it looks at reality and existence which I think fits in to how I view death.

Продовження додатка В

Something that happens to everyone no matter how many times people can escape it by coming close to it, sooner or later it happens to everyone. Whether they were a good or bad person

God

Existence God

Don't worry

Not sure

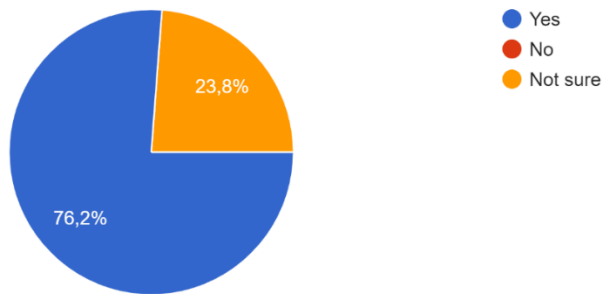
-

.

There is definitely life after death, but we don't know about it...

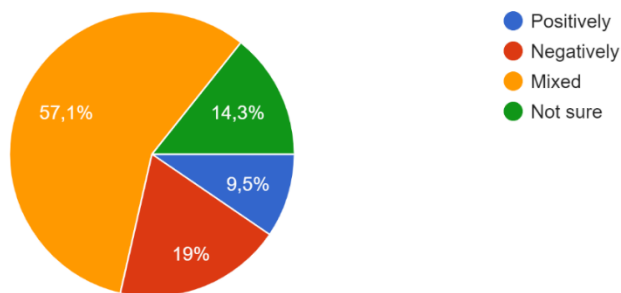
Do you believe that cultural and religious backgrounds influence the way people discuss and cope with death in English-speaking contexts?

21 ответ

In your opinion, how has the concept of DEATH been portrayed in English literature, media, or popular culture?

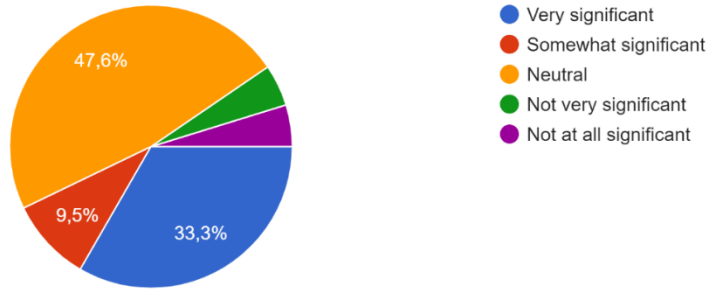
21 ответ

Продовження додатка В

What, in your view, is the role of language in shaping our understanding of death within English-speaking discourse?

21 ответ

ДОДАТОК Г

Акти впровадження результатів дослідження у навчальний процес

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
державного університету
Івано-Франківська області
Іван ШКОЛЬНИК
12 лютого 2024 р.

АКТ
впровадження (використання) результатів
дисертаційної роботи у навчальний процес

У дисертаційній роботі «Концепт DEATH у англомовному дискурсі: лінгвосинергетичний аспект», яка виконана в період з 01.10.2020 р. по 25.06.2024 р., розкрито лінгвосинергетичну динаміку концепту DEATH в англомовному дискурсі, його соціокультурну специфіку та взаємозв'язок з англомовним дискурсом в межах культурологічних досліджень, допомагаючи зрозуміти співвідношення між мовою та культурою.

Здобувач ступеня доктора філософії Молгамова Лілія Олександрівна.

Комісія в складі:

Голова комісії: голова ради з якості інституту/факультету	Віталій СТЕПАНОВ
Члени комісії: гарант освітньої програми (ст. викладач кафедри ІМЛ)	Юлія КОРОБОВА
завідувач кафедри ІМЛ	Наталія ТАЦЕНКО
ст. викладач кафедри ІМЛ	Світлана МІХНО

Встановила, що результати науково-дослідної роботи використовуються в навчальному процесі за освітньою програмою «Мова та зарубіжна література (Англійська мова і література)» освітнього студента Бакалавр спеціальності 014 «Середня освіта (Мова і література (Англійська мова))» шляхом реалізації наступного: оновлення змісту дисциплін «Стилістика і лексикологія англійської мови» і «Лінгвокраїнознавство».

12 лютого 2024 р.

Голова комісії:		Віталій СТЕПАНОВ
Члени комісії:		Юлія КОРОБОВА
		Наталія ТАЦЕНКО
		Світлана МІХНО

ДОДАТОК Г

Акт впровадження результатів дослідження у наукову діяльність

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету
Анатолій Черноус
_____ 2024 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Молгамової Лілії Олексіївни «Концепт DEATH у англomовному дискурсі: лінгвоенергетичний аспект» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія»

Комісія у складі:

Голова – завідувач кафедри іноземних мов та лінгводидактики Сумського державного університету, д.філолог.н., професор Таценко Наталія Віталіївна;

Члени комісії –

старший викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики, заступник завідувача кафедри іноземних мов та лінгводидактики Сумського державного університету з навчально-методичної діяльності, к.пед.н., доцент Міхно Світлана Василівна;

старший викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики, к.філолог.н., доцент Аلكсандріна Тетяна Олексіївна.

Комісія складала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Молгамової Лілії Олексіївни «Концепт DEATH у англomовному дискурсі: лінгвоенергетичний аспект» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Молгамовою Лілією Олексіївною дослідження на тему «Концепт DEATH у англomовному дискурсі: лінгвоенергетичний аспект» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення методологічних засад та науково-методичного інструментарію

дослідження лінгвосинергетичних аспектів функціонування лінгвістичних концептів. Вони мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися у рамках науково-дослідної роботи «Лінгвосинергетичні дослідження англomовних концептів» (04.2021–12.2026, номер держреєстрації – 0121U110475), яка розробляється на кафедрі іноземних мов та лінгводидактики Сумського державного університету.

Голова комісії

Наталія ТАЦЕНКО

Члени комісії

Світлана МІХНО

Тетяна АЛЕКСАХІНА